



**T.C.  
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
ARKEOSERAMİK ANASANAT DALI**

**HİTİT SERAMİKLERİ  
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**A. PERİZAT TÜMEN GENÇ**

**Tez Danışmanı: Yrd.Doç. SERAP ÜNAL**

**ISPARTA, 2005**

**T.C.**  
**SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TEZLİ YÜKSEK LİSANS**  
**TEZ SAVUNMASI VE SÖZLÜ SINAV TUTANAĞI**

İLGİ: Enstitü Yönetim Kurulu’nun.../.../20....Tarih ve...../.....Sayılı Kararı.

.....Anabilim Dalında ders dönemine ait  
Eğitim-Öğretim programını başarı ile tamamlayan.....  
numaralı.....’in hazırladığı

.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
başlıklı TEZLİ YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMASI ve  
SÖZLÜ SINAVI Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği’nin... ..md. si  
uyarınca...../...../20.....günü saat .....’da yapılmış;  
sorulan sorular ve alınan cevaplar sonunda adayın tez savunmasının KABULÜNE /  
REDDİNE / DÜZELTME SÜRESİ VERİLMESİNE, OYBİRLİĞİYLE /  
OYÇOKLUGUYLA karar verilmiştir.

**SINAV JÜRİSİ**

**BAŞKAN**

**ÜYE**

**ÜYE**



## İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
GİRİŞ.....	viii

## BİRİNCİ BÖLÜM HİTİT UYGARLIĞI

1. HİTİT UYGARLIK TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	1
1.1. Hitit Dili, Çivi Yazısı ve Hiyeroglif.....	1
2. HİTİT UYGARLIĞI DÖNEMLERİ .....	6
2.1. Eski Hitit Krallık Çağı.....	6
2.2. Büyük Hitit İmparatorluğu.....	6
2.3. Geç Hitit Devletleri.....	7

## İKİNCİ BÖLÜM HİTİT SANATI

1. HİTİT SANATINA GENEL BAKIŞ .....	9
2. MİMARLIK.....	9
3. HEYKEL SANATI.....	12
4. HİTİTLERDE KABARTMA SANATI .....	16
5. MÜHÜRÇÜLÜK SANATI .....	21

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM HİTİTLERDE SERAMİK

1. HİTİTLERDE SERAMİK SANATI .....	25
1.1. Hatti-Hitit Beylikleri Dönemi'nde Seramik Sanatı.....	25

1.2. Eski Hitit Çağı Seramik Sanatı.....	42
1.3. Orta Hitit ve Büyük İmparatorluk Çağı Seramik Sanatı.....	56
2. KARAKTERİSTİK HİTİT SERAMİK FORMLARININ KULLANIM ÖZELLİKLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI.....	67
2.1. Günlük Kullanım Kapları.....	67
2.1.1. Çanaklar.....	67
2.1.2. Fincanlar ve Maşrapalar.....	67
2.1.3. Vazolar .....	68
2.1.4. Tencereler.....	69
2.1.5. Yuvarlak Ağızlı Testiler.....	70
2.1.6. Yonca Ağızlı Testiler.....	70
2.1.7. İbrikler.....	70
2.1.8. Matara Biçimli Kaplar.....	70
2.1.9. Çaydanlıklar.....	71
2.1.10. Kantaroslar.....	71
2.1.11. Küpler.....	72
2.1.12. Banyo Kabı.....	72
2.1.13. Şişeler.....	73
2.1.14. Maltız.....	73
2.1.15. Künkler.....	73
2.2. Adak ve Libasyon Kapları.....	74
2.2.1. Hayvan Biçimli Kaplar.....	74
2.2.2. Çizme Biçimli Kaplar.....	75
2.2.3. Heykelli Fincan.....	75
2.2.4. Gaga Ağızlı Testiler.....	76
2.2.5. Figürin Heykelcikler.....	76

2.2.6. Gövdesi Boru Kol Biçimli Libasyon Kabı.....	77
2.2.7. Gagası Boğa Başı Biçimli Testi.....	77
2.2.8. Gövdesi Halka Biçimli Kaplar.....	77
2.2.9. Sunaklar.....	78
2.3. Tabletler ve Mühürler.....	78
2.3.1. Tabletler.....	78
2.3.2. Mühür ve Bullalar.....	79
3. HİTİT SERAMİKLERİNİN YAPIM TEKNİKLERİ.....	117
4. HİTİT SERAMİKLERİ DEKOR TEKNİKLERİ .....	121
4.1. Perdah / Açık Dekor Tekniği.....	121
4.2. Kabartma Dekor Tekniği.....	122
4.3. Fırça Dekor Tekniği.....	122
4.4. Sgraffito Dekor Tekniği.....	123
5. HİTİT SERAMİKLERİNDE KULLANILAN DESENLER .....	127
5.1. İnsan Figürlü Desenler.....	127
5.2. Hayvan Figürlü Desenler.....	128
5.3. Geometrik Desenler.....	128
5.4. Bitkisel Desenler.....	129
6. HİTİTLERDE PİŞİRİM YÖNTEMİ.....	132
7. KİŞİSEL ÇALIŞMALAR.....	139
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME .....	148

## EKLER

KAYNAKÇA.....	150
---------------	-----

## ÖZET

Bu çalışmada, Anadolu topraklarında gelişmiş, sahip olduğumuz kültür mirasımız olan Hitit seramiklerinin incelenmesi yapılmıştır.

Hitit Uygarlığına genel bir bakış yapıldıktan sonra, seramik sanatı incelenmiştir. Hitit seramiklerinde, sosyal yaşamın, dini inançların ve törenlerinin etkileri açıkça izlenmektedir. Hitit seramik sanatı bu etkilerin altında gelişmiştir. Hitit seramiklerinin üretim teknolojisi ve yapım tekniklerini gösteren birçok ipucu bulunmuştur. Hitit arkeolojisinin ilerleyen çalışmalarının doğrultusunda, daha çok buluntuya ulaşması olasıdır. Üretim teknolojisinin bilinmesi; Hitit seramik sanatı hakkında bizlere daha fazla yol göstereceği kesindir.

Hitit seramik sanatı, günümüz seramik sanatını etkilemesi bakımından, önemli bir yer tutar.

## **ABSTRACT**

In this study, the archaeological analysis of the Hitite ceramics, which have been cultured in Anatolia and which are our cultural inheritance, has been done.

After having a look at the Hitite civilization, the art about ceramics has been studied. At the Hitite ceramics, the effects and traditions can be clearly observed. The Hitite ceramic art has developed under these effects. However, clue has been obtained about the technology of the production of the ceramics and the techniques of their manufacturing. It is possible to have findings about the production techniques and technology of the ceramics thanks to the advancing developments in the Hitite archeology. It is obvious that we will have a better and a clearer view of the techniques of their production becomes known.

Because that the Hitite ceramic art influences today's ceramic art, it is very important.



## ÖZGEÇMİŞ

### Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : A. Perizat TÜMEN GENÇ

Doğum Yeri: İzmir

Doğum Yılı: 12.11.1970

Medeni Hali: Evli

### Eğitim Durumu:

Lise: 1985 – 1988 İzmir Kız Lisesi

Lisans: 1989 – 1994 Dokuz Eylül Üniversitesi – Güzel Sanatlar Fakültesi

Yüksek Lisans: 2001 – 2005 Süleyman Demirel Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü

### Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi:

1. İngilizce – Orta Düzeyde

### İş Deneyimi:

1. 1996 – 1997 Seramik Eğitimci, NATO Bünyesinde Oluşturulan Sanat Etkinliği, Org. Vecihi Akın Kışlası, İzmir

2. 1998 – 1999 Sanat Danışmanlığı, Yaka Sanat Galerisi, İzmir

3. 2001 - (...)Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta Meslek Yüksek Okulu Teknik Programlar Bölümü Seramik Programı – Öğretim Görevlisi, Isparta

### Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar:

1. TÜMEN A.P., "Isparta Yöresi Çömlekçiliği", 2. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu, 17-30 Haziran, Eskişehir, 2002.

2. II. Rotary Altın Testi Seramik Yarışması, III. lük Ödülü, İzmir - 1992.

3. D.E.Ü. G.S. F. Karma Seramik Sergisi, İZFAŞ Sanat Galerisi, İzmir, 1991.

4. II. Rotary Altın Testi Seramik Yarışması, Devlet Resim-Heykel Müzesi, İzmir, 1992.

5. Atatürk Kültür Merkezi, "Akdeniz Kan Hastalıkları Vakfı Yararına" Karma Sergi, Antalya, (14–21 Haziran) 2002.

6. SDÜ Oditoryumu, "V. Uluslar Arası Bahar Şenliği" Karma Sergi, Isparta, (21–23 Mayıs) 2002.
7. SDÜ VI. Uluslar Arası Bahar Şenliği, Seramik Sergisi, SDÜ. Oditoryumu, Isparta, (05 – 31 Mayıs) 2003.
8. SDÜ Araştırma Uygulama Hastanesi Sergi Salonu, Isparta, (26 Mayıs), 2003.
9. ODTÜ. Kültür Merkezi Sanat Galerisi, Görsel İşitsel Sanatlar Şenliği Karma Sergisi, Ankara, (31 Ocak–05 Şubat) 2003.
10. I. Uluslararası Jazz Günleri, Karma Seramik Sergisi, SDÜ. Oditoryumu, Isparta, 2004

## GİRİŞ

Hitit Uygarlığının oluşma, gelişme ve yayılma süreçlerini anlamak ve değerlendirmek yönünden, sanat eserleri önemli ipuçları verirler.

M.Ö. 2000 başlarına dayanan Anadolu'daki yerel kültür ile Hititlerin bu kültüre kattıkları ve onlardan kendilerine aldıklarını değerlendirmek, gelişmeleri izlemek, büyük ölçüde sanat eserleri ile mümkündür.

Hitit Uygarlığının bulunması ve bu uygarlığa genel bir bakışı ele almak, Hitit Uygarlığının sanatını ve seramiklerini araştırmada ilk adımı oluşturmaktadır. Hitit Uygarlığının tarihsel gelişiminin incelenmesinin yanına Hitit Sanatları da ele alınmıştır. Hitit sanatları içinde yer alan mimarlık, heykel, kabartma ve mühürcülük başlıkları altında toplanan sanatlar genel bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Çalışmamamızın konusunu oluşturan Hitit Seramik Sanatı, form çeşitleri, dekor teknikleri ve bezeme yöntemleri yönünden ele alınarak araştırılmıştır.

Hitit seramikleri, form ve kullanım çeşitliliği bakımından oldukça zengindir. Bu tezle, sahip olduğumuz Anadolu kültür mirası araştırılmaya çalışılmıştır. Ulu önder Atatürk'ün de bu konuda vasiyetinin olduğunu hatırlarsak, yapmaya çalıştığımız bu araştırmanın önemi bir kat daha artmış olacaktır.

## **BİRİNCİ BÖLÜM**

### **HİTİT UYGARLIĞI**

#### **1. HİTİT UYGARLIK TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ**

Hint-Avrupalı bir toplum olan Hititler gerçek anlamda Anadolu'nun ilk merkezi gücüdür. İ.Ö. 1650 yıllarında kurulan Hitit Devleti, İ.Ö. 13. yüzyılda en görkemli dönemini yaşamış ve birçok ülkeyi topraklarına katmıştır. Farklı etnik kökenli toplulukların bir arada yaşadığı bu topraklarda Hititler kendilerini “bin tanrılı halk” olarak adlandırıyorlardı. Bu adlandırmanın temelinde ise yenilgiye uğrattıkları ülkelerin tanrılarını kendi tanrılarıymış gibi görüp, bu tanrılar adına da tapınak yaptırmalarıydı.

Hitit uygarlığı Anadolu'da yazılı tarihi bilinen en eski uygarlıktır. “Başkent Hattuşa (Resim 1–2) anıtsal kapılarıyla altı kilometrelik bir surla çevriliydi. Kent, imparatorluğun yalnızca idari başkenti değil, aynı zamanda dini merkeziydi” (Seeher, 2004: 62). Hitit İmparatorluğu, özgün bir uygarlık olarak günümüze pek çok eser bırakmıştır.

Kafkasya üzerinden Anadolu'ya gelen Hint-Avrupalı kavimler, buradaki yerli halk olan ve ileri bir kültür seviyesine ulaşmış Hattilerle karışmışlar, “...kaynaşmışlar ve yerli halk Hatti'lerin adını da alarak kendilerine Hitit ismini koymuşlardır. Hitit'ler yerli halkın kültür sanat ve inançlarını kabul etmiş, ama dillerini korumuşlardır” (Sinemoğlu, 1984: 265).

Günümüze ulaşan yazılı metinlerden anlaşıldığına göre, Hititler “...Anadolu'yu ‘Hatti Ülkesi’ ve orada oturanları da ‘Hatti Sakinleri’ olarak...” adlandırmışlardır (Akurgal, 1995, alıntılanan Yıldız, 2001: 3).

#### **1.1. Hitit Dili, Çivi Yazısı ve Hiyeroglif**

Orta Anadolu'da kurdukları devletlerini bir dünya imparatorluğu haline getiren Hititlerin başkenti Hattuşa'da bulunan devlet arşivindeki binlerce tablette pek çok konu hakkında bilgi kaydedilmişti. Hititler çivi yazısıyla beraber Anadolu

hiyeroglif yazısı da kullanıyorlardı.

Doğu Akdeniz havzası ve Mezopotamya iki yazı sisteminin doğduğu, geliştiği bölgelerdir. Hiyeroglif yazı sistemi Mısır'da, çivi yazısı da Mezopotamya'da yaratılmıştır. Dünyadaki tüm yazıların kökeni “resim”dir. Eğer resim, mesaj iletiyorsa, “yazı” işlevine sahip olur. Bugün bile havalimanları, sergi alanları gibi kamuya açık yerlerdeki telefonları, acil çıkışları, tuvaletleri herhangi bir dile bağlı olmaksızın gösteren “resim-yazılar” sıklıkla kullanılır (Dinçol, 2004: 26).

Anadolu'da Hint-Avrupa Dil ailesinin birbiriyle akraba olan üç farklı dili konuşuluyordu. Resmi dil Hitit'çeydi ve Çivi yazısı da resmi yazı durumundaydı. Anadolu'da yaşayanların büyük bir çoğunluğunun Luvi kökenli olması nedeniyle halk çivi yazısı ile Hitit dilini kullanmayarak kendi yazısını yaratmak zorunda kalmıştı.

Bu gerçek başlangıçta bilinmediğinden, dile Hititçe denildi. Hiyeroglif ve çiviyazısı, biri batının, diğeri doğunu icadı olarak, Anadolu'da yüzyıllarca birlikte yaşadılar. İ.Ö. 1200'lü yıllarda, Hitit Devleti yıkıldıktan sonra, Anadolu'nun siyasal yapısı tekrar eski biçimine döndü, merkezi otorite ortadan kalktı, yerini tekrar küçük kent devletleri aldı. Özellikle Güneydoğu Anadolu'da, Kuzey Suriye'de kurulan bu devletçikler Hitit kültür ve sanatının taşıyıcıları oldular. Eski Büyük Hitit Devleti'ni adeta taklit ettiler. Onların krallarının adlarını aldılar, hiyeroglif yazısını kullandılar; fakat hiyeroglifler de yayılmakta olan alfabetik yazı sistemlerine karşı fazla direnemediler; en çok otuz işaretten oluşan, kolay öğrenilen ve basitçe uygulanan alfabeler zamanla hece sistemi yazılarının yerini aldı (Dinçol, 2004: 29).

Mezopotamya'da Sümerliler tarafından İ.Ö. 3200 yıllarında icad edilen yazı, yapılan kazılarda, “...ortaya çıkarılan kil tabletlerden anlaşıldığına göre, önce resim yazısı olarak başlayan bu yazı, evrimleşerek, üzerine yazıldığı kil tabletlerin özellikle yuvarlak hatlı resimler çizmeye elverişli olmaması nedeniyle, düz çizgilerden oluşan işaretlere sahip bir yazı biçimini almıştır (Resim 3)” (Dinçol, 2004: 26).

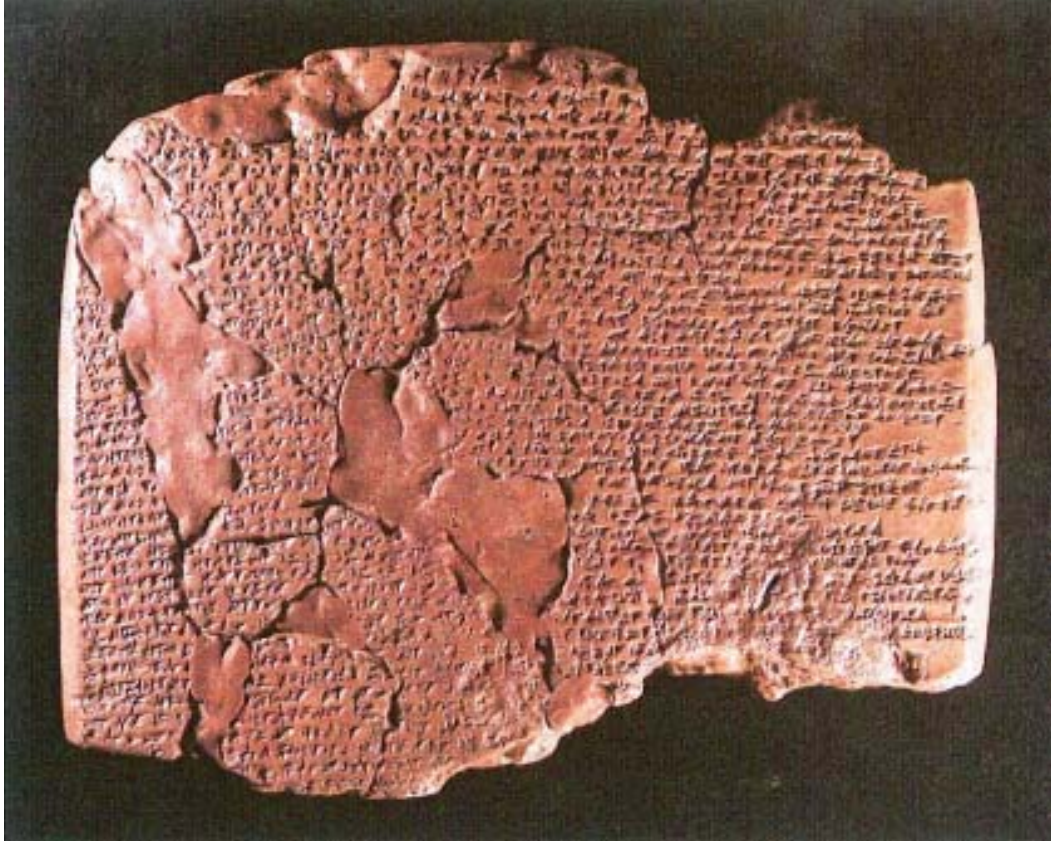


**Resim 1** Hitit Devletinin başkenti Hattuša (Dinçol, 2002)



**Resim 2** Hitit Devletinin başkenti Hattuša (Canlandırma) (Dinçol, 2002)





**Resim 3** Hitit hiyeroglif yazısı (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



## **2. HİTİT UYGARLIĞI DÖNEMLERİ**

### **2.1. Eski Hitit Krallık Çağı M.Ö. 1750-1460**

Hitit'ler Anadolu'daki kent devletlerini birleştirerek merkezi bir devlet kurmuşlardır. Bu çağa Eski Hitit Krallık çağı denilebilir. Bu çağın en önemli merkezi Boğazköy ve onun yanındaki Alaca Höyük'tür. "...Çok kuvvetli kale ve surlarla çevrilmiş olan Boğazköy (Hattuşas) geniş ve arızalı kayalık bir alanı kaplamaktadır. Kent, Büyük Tapınağın bulunduğu alandaki aşağı kentten ve sarayların, resmi binaların, devlet arşivinin bulunduğu yukarı kentten, yani Büyük Kaleden ibaret olmak üzere iki bölümlüdür. Kent surunun çeşitli kapıları olup, bunlar sfenksler, tanrı kabartması ve aslan heykelleri ile süslenmiştir" (Aytaç, 1981: 63).

Hititlerin ilk kurucusu olarak tarihlerde Kral Labarna'nın adı geçer. "Çok muhtemeldir ki Labarna başkenti Neşa'dan Hattuşas'a taşımış, bu nedenle Hitit İmparatorluğu'nun kurucusu sayılmıştır" (Akşit, 1981, s.59).

Eski Krallık dönemi kurucusu olan Kral Labarna'dan sonra yerine gelen II. Labarna başkenti Hattuşa'ya taşımış ve kendine Hattuşili adını vermiştir. I. Hattuşili'den sonra I. Murşuli kral olmuş ve Hitit egemenliğini Babil'e kadar yaymıştır. "...I.Murşili'den sonra kral olan Telipnuş döneminde ve sonrasında Hitit ülkesinin egemenliği altında bulunan küçük krallıklarda ayaklanmalar çıkmış, karışıklıklar ve sıkıntıların yanı sıra, Gaşka'ların, Azzi'lerin ve İşuva'lıların da saldırılarıyla, devletin sınırları kuruluş çekirdeği olan Kızılırmak yayı içerisine kadar küçülmüştür" (Yıldız, 2001: 7).

### **2.2. Büyük Hitit İmparatorluğu M.Ö. 1460–1190**

Hititler toprakları küçüldükten sonra, içerisine düştükleri zor durumdan tahta oturttukları Şuppiluliuma tarafından kurtarılmışlardır. Şuppiluliuma krallığı zamanında, Hitit Devleti tekrar büyük bir güç haline gelmiş ve Hitit Devleti "Büyük Hitit İmparatorluğu" ismini almıştır. Şuppiluliuma Kuzey Suriye'deki Mitanni krallığıyla akrabalık ilişkisi kurarak ileride oluşabilecek Asur tehlikesine karşı ülkesini güvence altına almıştır. Şuppiluliuma'nın ölümünden sonra başa geçen Muvattali dönemi itibariyle Hitit tarihinin önemli bir bölümünü oluşturur. Muvattali

yaşadığı dönemde Hitit Devletini Mısır devletine eşit ve rakip bir güç durumuna getirmiştir. Bu iki büyük devletin ekonomik çıkarları Kuzey Suriye topraklarında kesişmesi ile Kadeş meydan savaşı yapılmıştır. Kadeş savaşı III. Hattuşili zamanında Mısırlılarla yapılan barış anlaşması ile eşit koşullarda son bulmuştur. “... Anlaşma bir saldırmazlık sözleşmesidir, ayrıca karşılıklı askeri yardım ve kaçak iadesi maddelerini içermektedir” (Akurgal, 1995: 58).

III. Hattuşili’den sonra sırasıyla yönetime IV. Tuthaliş, IV. Amuvanda ve II. Şuppiluliuma geçmişlerdir. Bu krallar dönemlerinde krallık sınırlarını genişletememiş ancak sınırlarını koruyabilmişlerdir. II. Şuppiluliuma Hitit kralı olduğunda Anadolu’ya Ege’den büyük kavim göçleri olmuş, bu kavimler büyük bir hızla her şeyi yıkarak Mısır’a doğru ilerlemişlerdir.

Nil ülkesi ‘kuzey kavimleri’ bazen de ‘deniz kavimleri’ diye adlandırılan bu büyük kavimler göçünün, ancak son dalgası ile karşılaştı. Mısır Kralı III. Ramses bu korkunç saldırıyı şöyle anlatmaktadır; “Hatti ülkesi’nin hiçbir krallığı bu saldırıya karşı koyamadı, önlerinde bir ateşle Mısır’a doğru gelmeye başladılar” demektedir (Akurgal, 1995: 65).

Bu kavimlerin saldırılarıyla Büyük Hitit İmparatorluğu M.Ö. 1190’da yıkılmıştır.

### **2.3. Geç Hitit Devletleri M.Ö. 1190–715**

Kavimlerin saldırılarından kurtulan Hitit’ler Orta ve Güneydoğu Anadolu’ya Torosların güneyine ve Kuzey Suriye’de kurdukları küçük kent beyliklerinde varlıklarını devam ettirmeye çalışmışlardır.

Hattuşa’nın M.Ö. 1200 sıralarında tahrip edilmesinden sonra Anadolu’da Hitit kültürü yaşamını yitirir. Çünkü kültür faaliyeti halka mal olmamış, yalnız saraya ve dar bir aristokrasi çevresine sınırlı kalmıştı. Buna karşılık daha M.Ö. 2. binin ikinci yarısı boyunca Hitit uygarlığının etkisine girmiş olan Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Mezopotamya’da Hitit geleneği süre gider (Akurgal, 2003: 195).

“Yıkılan Hattuşaş, Kaniş, Şamuha gibi önemli Hitit şehirlerinin yerini Malatya, Maraş, Kargamış, Zincirli, Karatepe, Sakçagözü gibi şehirler almış ve üç

asır kadar da bunlar Hitit örf ve ananelerini sürdürmeye çalışmışlardır”(Akşit, 1981: 130). M.Ö. 700 yıllarında Hitit devleti Asurluların devam eden saldırılarıyla yok olmuştur.

## İKİNCİ BÖLÜM

### HİTİT SANATI

#### 1. HİTİT SANATINA GENEL BAKIŞ

Hitit sanat ürünlerindeki üslubun, Anadolu kültürü ile Mısır, Babil, Kuzey Suriye ile ilişkilerinin sonucunda oluştuğu görülmektedir.

Hititler, sanat kollarının bazılarında Mısır ve Mezopotamya ile boy ölçüşebilecek durumda idiler. Hititler sanatı politik gücün önemli bir propaganda aracı olarak gördükleri için, ona önem vermişler ve özgün eserler yaratmışlardır. Öyle ki Hitit Uygarlığı'nın en başarılı bölümü sanat olmuştur (Akurgal, 2003: 125).

Hitit sanatı, büyük bir imparatorluğun kazanımları ile zenginleşmiş, Anadolu dışındaki uygarlıklarda benzeri bulunmayan özgün bir sanattır.

#### 2. MİMARLIK

Hitit tarihi boyunca mimaride, ilk örnekleri Kültepe-Kaniş'de ortaya çıkan anıtsal saray ve tapınak mimarisi (Resim 4) İmparatorluk Dönemi'nde en özgün şeklini bulur. Bir veya iki yanı revaklı orta avluyu çevreleyen mekânlardan oluşmuş bir plan geliştiren Hititlerin, Alacahöyük Sarayı ve Şarkışla Kuşaklı'da keşfedilen tapınak örneklerdir.

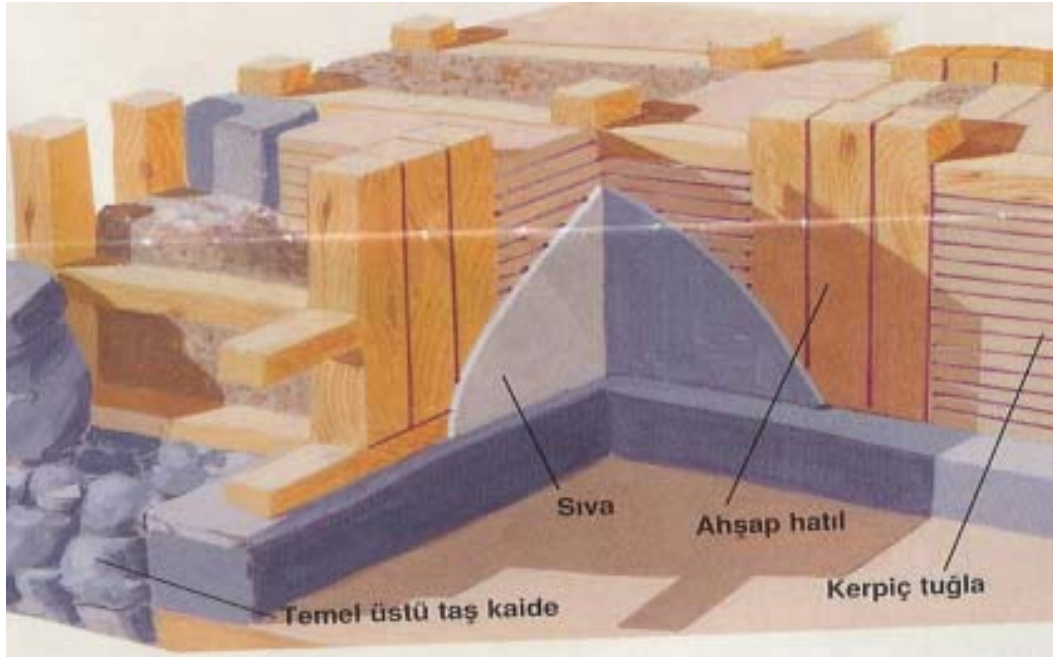
Hititlerin yapı tekniklerinde de özgün çözümler geliştirdikleri görülür. Anadolu'da Alişar Höyük'te, Assur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan tanınan potern sistemi (toprak altı tüneli) geliştirilmiş ve sonuçta Boğazköy Yerkapı'da örneklenen, bindirme tekniği ile yapılan ve yan duvarları tek kilit taşı ile tutturulan düzeye getirilmiştir. Ayrıca Ege ve Ön Asya uygulamalarının aksine, tapınaklarda gün ışığı sağlayan pencereler yerleştirilmiştir. Sandık sistemi ile örülen sur duvarları, kayalık zeminden yontularak oluşturulan yataklara oturtulmuş, tüm anıtsal yapılarda izlenen alıştırma tekniğinde, harçsız kuru duvar sistemi yaratılmıştır (Emre, 2004: 50).

Anadolu'da alt bölümleri kyklop (dev) biçimi iri taşlardan oluşan anıtsal mimarlık eserleri, Hititlerle birlikte daha Eski Krallık Dönemi'nde başlamıştır. Sur

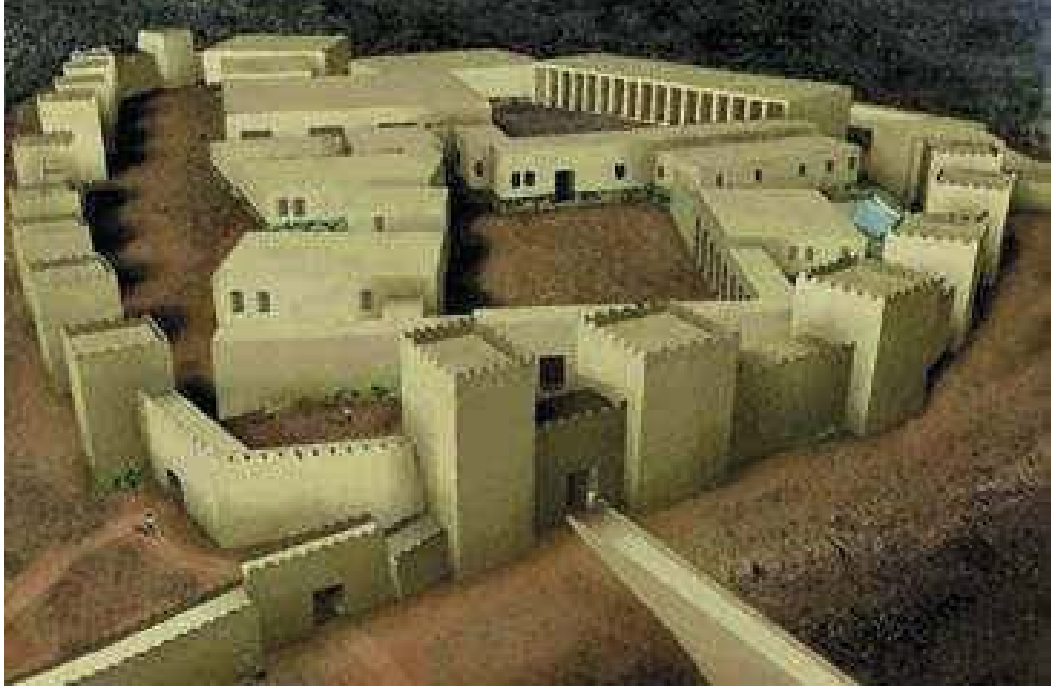
duvarlarının saldırı merdivenleri ve yeraltı tünelleri ile donatılmış olması ilginçtir. Böylece bir savunma yapısı olan surlar, aynı zamanda hücum ve baskın tuzağı niteliğini kazanmıştır. Hattuşa kent duvarı bu olanakları ve sağlam kyklop biçimi örgüsü ile eski dünyada eşsizdir (Resim 5) (Akurgal, 2003: 126).

Hattuşa Kenti, yedi büyük tapınağı, iki düzineye yakın küçük tapınakları ve kent duvarı ile o zamanki dünyanın en görkemli başkentlerinden biri olmuştur.

Hitit mimarlığının dinsel ve sivil binalarda olduğu gibi şehir plancılığında da asimetrik oluşum hakimdir. Binalar sıralanma, hizalanma gibi geometrik bir düzene bağlı olmayıp, doğal bir oluşum gösterirler.



**Resim 4** Hitit saray ve tapınak mimarisi (Dinçol, 2004).



**Resim 5** Kyklop biçimli kent duvarları (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).

### 3. HEYKEL SANATI

Tanrı heykellerini vatanlarının kutsal simgeleri olarak gören Hititlerde heykellerin çok büyük anlamları vardı.

Anadolu'da anıtsal heykel Hititlerle başlar. Yazılı kaynaklarda büyük boy heykellerden sıkça söz edilir. Alaca'da ve Boğazköy'de gördüğümüz sfenks heykelleri günümüze değin gelmiş örneklerdir (Resim 6). Hitit figüratif sanatı başlangıçta büyük ölçüde Şark örneklerinden esinlenmiştir. Tanrıların boynuzlu başlıkları, giysiler ve özellikle dinsel ve mitolojik konular Şark etkisi sergiler. Ancak Büyük Krallık Dönemi'nde kişiliğini bulan Hitit figüratif sanatı övgüye değer bir özgünlük kazanmış, kendine has bir heykelcilik anlayışıyla, bütün Anadolu'ya, İzmir'den Antakya'ya değin egemen olmuş, hatta yarımada dışına da taşarak Suriye'de ve Filistin'de etkili olmuştur (Akurgal, 2003: 128).

Hitit sanatında ki Büyük Kral heykelleri boynuzlarla süslü sivri külahlarla tasvir edilmişlerdir. Bu boynuzlar rütbeleri göstermektedir. Küçük tanrıların sivri külahlarında boynuz sayısı az, büyük tanrılarda ise boynuz sayısı çoktur.

“Anıtsal heykellere somut bir kanıt olarak verilebilecek bu önemli eser Büyük Hitit İmparatorluk dönemine aittir. Hitit başkenti Boğazköy'de insan betimi taş heykellere ait bazı baş parçaları bulunmuştur. Buna örnek olarak 1973 kazılarında gün ışığına çıkarılan Boğazköy başı verilebilir. Oldukça harap durumda olup, hale biçimi diskus şapkalı bu başın bir heykele veya bir stele ait olduğu sanılmaktadır” (Darga, 1992: 99 alıntıl原因 Yıldız, 2001: 16).

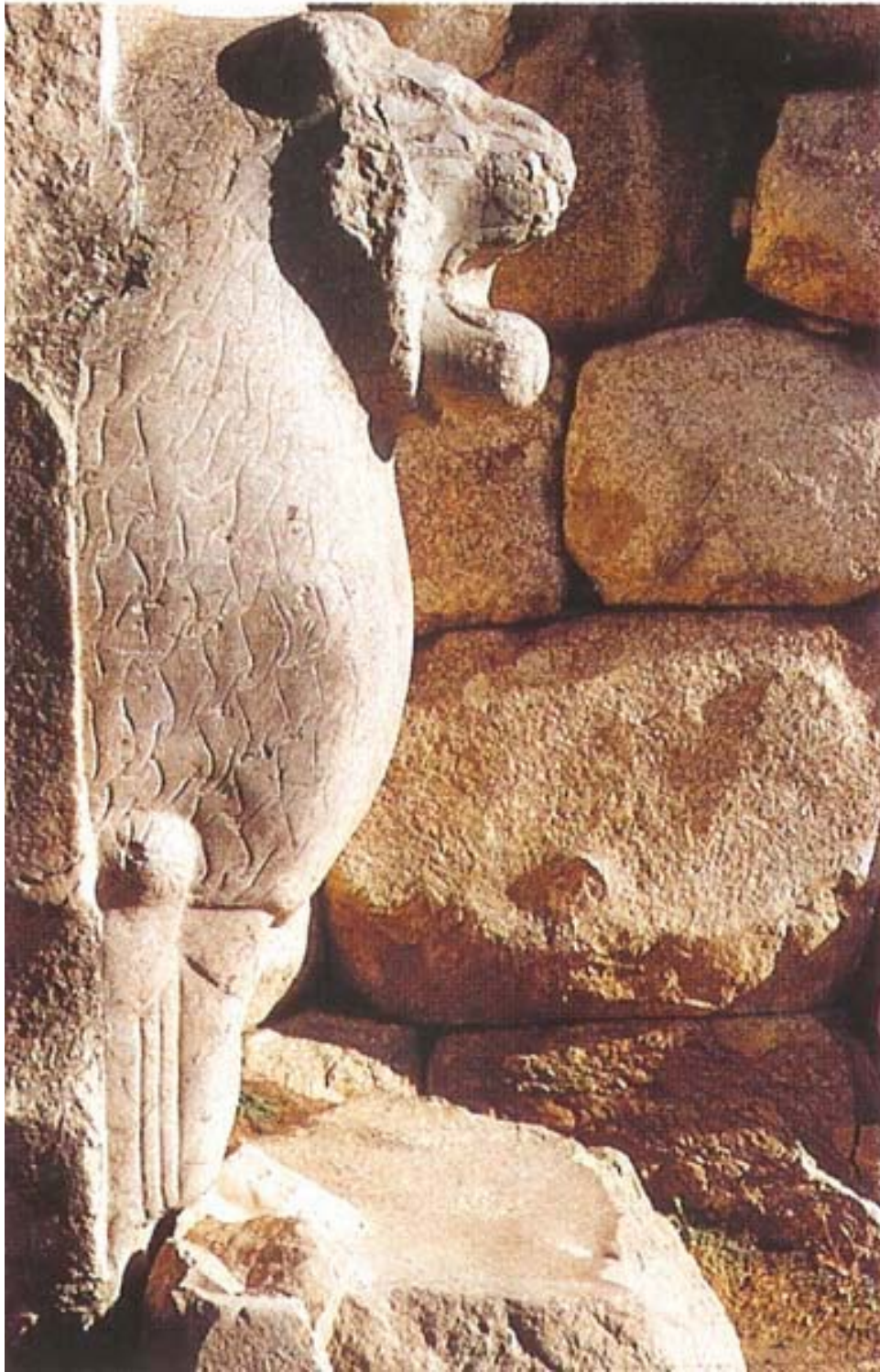
Bütün bu heykellerin, saray sanatı ürünü olduklarını, bu eserlerin tapınaklarda yada kralların diktirdiği anıtlarda yer almasından anlıyoruz.

Hitit sanatının baş yapıtları arasında maden hayvan heykelcikleri de yer almaktadır. “Hayvan biçimli kaplar, geyik ve boğa, baş, boyun ve gövdenin altına kıvrılmış iki bacadan oluşurlar. Geyik biçimli kabın kulpu vardır, boğa biçimli kabın tahrip olmuş kulpu buna göre tamamlanmıştır. Bu kapların içleri boş, başın ağız kısmında da delik yoktur. Gümüş ritonlar iki parça halinde yapılmış ve baş ile protan kısım birbirlerine eklenerek bir bütün oluşturmuşlardır” (Darga, 1992: 39).

Hititlerdeki Güneş Kursu (Resim 7) Mısırlılardan alınmış ve yeni bir biçim

verilerek krallığın baş simgesi olmuştur. “...Hitit kral mezarlarında bulunan maden eserler arasında kutsal bir anlam taşıyan güneş kursları, yani dinsel sancaklar bulunmuştur. Bunlar dinsel törenlerde bir sopanın tepesi üzerine takılarak rahipler tarafından taşınmışlardır” (Yıldız, 2001: 15).





**Resim 6** Hitit anıtsal heykellerinden Sfenks heykeli (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim7** Hitit Güneş Kursu (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).

#### 4. HİTİTLERDE KABARTMA SANATI

Hitit sanatında kabartmalar da önemli bir yer tutuyordu. Özellikle kayalara işlenmiş Yazılıkaya, Eflatunpınar, Fraktin gibi görkemli anıtsal kabartmalar, Anadolu tarihinin en önemli tasvirlerini oluştururlar. M.Ö. 1600’lerde vazoların kabartma figürlerle bezendiği görülmektedir. Bu vazolardan Bitik ve İnandık vazoları en görkemli örneklerdir.

Hitit üslubunun kuralları, insan şeklinde düşündükleri tanrı ve tanrıçalarının giysileri ve fizyonomilerinde belirgindir (Resim 8). Kadın tanrılar ve kraliçe disk başlık, uzun etekli, uzun kollu giysiler, ucu yukarı doğru sivrilmiş ayakkabılar giyiyorlardı. Ancak Yazılıkaya tanrıçaları tepesi mazgallı, silindirik başlıklar taşırlar. Tanrılar, tepesi sivri külah biçimli boynuzlarla bezeli başlıklar giyerler. Güneş Tanrısı ve kralların takke başlıkları vardır. Ancak bazı tasvirlerde bunun tersi de olabilir. Erkek figürlerinde kıyafetler, içe giyilen ve diz kapaklarını örtmeyen kısa etek, bazı hallerde şal ya da manto olarak ifade edilen üstlük, sivri uçlu ayakkabılar kıyafetlerini tamamlar. Güneş Tanrısı tarafından da taşınan ucu kıvrık baston, kral betimlerinin vazgeçilmez ögesidir. Birçok erkek figürü, zamanın modasına uygun olarak, omuzda yay, bir elde mızrak ve bele sokulmuş, kabzası yarım ay biçimli hançerle silahlanmış olarak betimlenir. Her iki cinsteki figürler uzun saçlıdır, saçlar enseden sırta doğru çoğunlukla tek örgü halinde iner. Bu figürlerde dolgun bir yüz, irice burun ve etli çene hatları fizyonomik özellikleri oluşturur. Hafifçe gülümseyen yüz ifadesi, çok başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. Sanat eserlerinin büyük çoğunluğu dinsel amaçlıdır. Figürler, tek ya da dinsel kutsamayı anlatan sahnelerde betimlenir. Kabartmalarda genelde erkek figürleri baş ve belden aşağısı profil, gövdenin üst kısmı cepheden gösterilirken, tanrıçalar tümüyle profilden işlenir. Dua ve saygı dirsekten kıvrılarak uzatılan yumrukla ifade edilir. Eflatunpınar Anıtı’nda ise tanrı ve tanrıçalar tümüyle cepheden gösterilmiştir (Emre, 2004: 50).

Hititler kabartmalardaki insan figürlerini gördükleri ve algıladıkları biçimde değil, hayallerindeki tanrısal şekillere göre tasvir ediyorlardı. “...Tasvirde insanın uzuvları en anlamlı olarak kabul edilen yönleri ile gösteriliyordu. Yüz her zaman profilden, buna karşılık profilden olan yüzde göz tam cepheden, göğüs ve vücudun üstü önden, bacaklar ise yandan tasvir ediliyordu. Bu tasvir yöntemi bir

ilkellik beceriksizliđi deđil, tersine idealist bir dűűűnce biđimi idi. űűnkű istenilen ve gereken yerlerde, űrneđin Yazılıkaya kadın fiđűrlerinde gűrdűűđűűz gibi bűűtűn vűűcut profilden de tasvir edilebiliyordu” (Akurgal, 2003: 129).

Hitit kabartma sanatının en űnemli űrneklerinden biri de Tunđtan yapılmıű Tűren baltası kabartmalarıdır (Resim 9). “...Baltanın orta yerinde aslan űzerinde duran, baűlıđı çok boynuzlu fiđűr, Gűk Tanrısı’nı betimlemektedir. Gűđűn tanrısı, yani baű tanrı, dađ tanrıları tarafından, kanatlı gűneű yani gűkyűzű ise, cinler tarafından taűınmaktadır. Baltadaki fiđűrler aűađıdan yukarıya bir dađ tanrısını, ortada aslan űzerinde duran çok boynuzlu bir tanrıyı, űstte ise kanatlı gűneű taűıyan iki cini betimlemektedir. Baltadaki çok boynuzlu, yani rűtbesi bűyűk tanrının, Gűk Tanrısı’nı betimlediđi anlaűılmaktadır” (Akurgal, 2003: 140).

Hititler, kutsal alanları koruyan surların kapılarını, koruyucu nitelikteki mitolojik tasvirler ile bezemiűlerdi (Resim 10). En gűzel űrnekleri, Hattuűa’da Yukarı űehir’in ű kapısı; Kral Kapısı, Sfenksli Kapı ve Aslanlı Kapı ile Alacakűyűk Sfenksli Kapısı’nda gűrűlűr. Alacakűyűk Kapısı’nı koruyan bűyűk sfenksin sađ ve solundaki kuleler kabartmalı dikilitaűlarla bezelidir. Sol kule bezemeleri, kral ve kraliçe űnderliđinde gerekleűtirilen bir dinsel tűreni anlatır; Baű Tanrı Teűup’un sembolű olan bođa karűısında kral ve kraliçenin, diđer gűrevlilerle birlikte av ve kurbanlık hayvanlar ile içki kurbanını műzik ve akrobasi gűsterileri eűliđinde sunmaları, ayrı sahneler halinde anlatılmaktadır. Bu bezemelerin II. Ramses’in Kadeű Savaűı’ndaki rakibi Muvattali dűnemine ait olduđu kabul edilir (Emre, 2004: 50).





**Resim 8** On İki Yeraltı Tanrısı (Arkeoloji, 2000)



**Resim 9** Tunç Tören Baltası (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 10** Surları ve tapınakları koruyan muhafız kabartması (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).

## 5. MÜHÜRCÜLÜK SANATI

Bu dönemin damga mühürleri genellikle konik biçimli idi ve damga yüzeylerinde de çoğunlukla ikili, üçlü gruplar halinde hayvan tasvirleri bulunmakta idi. Assurlu tüccarlar ise silindir mühürler kullanıyorlardı. Mühürlerin üzerindeki tasvirler genellikle Assur sanat akımlarına ve mitolojisine göre işlenmişse de yerli üslupta yazılmış olan mühürlerde bulunmuştur (Akurgal, 2003: 43).

Hitit uygarlığından günümüze ulaşabilen belgeler içinde mühürlerin özel bir yeri vardır. Mühürler üzerinde sadece Hitit memurlarının veya herhangi bir unvana sahip olmayan erkek ve kadınların adlarının yazıldığı hiyeroglif işaretleri değil, dekoratif malzeme olarak, insan ve hayvan tasvirleri de bulunmaktadır. Bunlar Hititlilerin ürettiği heykelcikler ve kabartmalar dışında, görsel sanat ürünlerinin en güzel ve en fazla sayıdaki örneklerini oluşturur (Resim 11).

Hitit mühürleri çiviyazısı ve hiyeroglif yazı sistemlerini ile yazılıyordu. Ancak çiviyazısı kullanımının sadece kral, kraliçe ve bazı kral ailesi üyelerinin mühürlerine özgü bir ayrıcalık olduğu anlaşılır. Genel olarak, memur ve halk mühürlerinde sadece hiyeroglif yazısı yer almakta, kral mühürlerinde ise, hiyeroglif işaretlerin yer aldığı orta alanı çerçeveleyen dış kenarda çiviyazılı bir alan bulunmaktadır (Dinçol, 2004: 31).

Hititler damga mühürlerin malzemesi olarak taş, maden, kemik ve pişmiş toprak kullanmışlardır. Hititlerin kullanmış olduğu mühür ve baskıların anlamları şöyledir:

- “... **a.** Bir nesne veya malın sahibini bildirmek,
- b.** Bir nesne veya malın el değmesi veya ihlalini korumak,
- c.** Bir malın ölçüsü, ağırlığı, içeriği ve kalitesini kesin olarak bildirmek veya açıklamak,
- d.** Bir malı veya nesneyi yapan veya yollayanı tanıtmak,
- e.** İmza yanında, mektup, kontrat, ferman, tüzük gibi belgeleri onaylamak,
- f.** Bir yazının ifadesinin doğruluğunu onaylamak,



**g.** Bir kişi veya otorite tarafından yapılan aleti onaylamak,

**h.** Bir antlaşma içinde kişinin ve tarafların varlığını kanıtlamak.

Sıraladığımız bu maddeleri içeren eski Anadolu ve Hitit uygarlığından örnekler verecek olursak, bir küp üzerindeki kilden kapatma, yukarıdaki a, b, c maddelerini ifade etmektedir. Asur’dan Anadolu’ya yollanan denk, balyalar ve eşya üzerinde bulunan mühür, malın sahibini göstermekte ve a ile b maddelerinin anlamını taşımaktadır. Toprak bağış belgeleri üzerindeki Tabarna mühürleri e maddesine girmektedir” (Darga, 1992: 69). Mühürlerin gösterdiği gelişim, tarihleme için de bazı kriterler sunar. Bu bakımdan, mühürler yalnız filolojik değil, arkeolojik yönden de çok değerli belgelerdir.



**Resim 12** Hitit mühür tipleri. Yukardan Aağıya; Damga, Tripot ve Sabit sap(Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 12** Hitit mühür tipleri. Yukardan Aağıya; Disk, Kalot, zengi, Yüzük (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).

## **ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**

### **HİTİTLERDE SERAMİK**

#### **1.HİTİTLERDE SERAMİK SANATI**

Hitit çanak çömleğinin öncüleri, Hititlerin bir devlet olarak ortaya çıkışından çok daha önceki yüzyıllarda, İ.Ö. 2. bin yıla geçiş sürecinde ‘Çekirdek Bölge’ olarak tanımlanan Kızılırmak’ın çevirdiği bölge ve çevresinde görülür. Assur Ticaret Kolonileri Çağı’nın özellikle Orta Anadolu’da oluşturduğu çok renkli yüksek sanat geleneği, hiç kuşku yok ki Hitit çömlekçiliğini de etkiler. Eski Hitit Krallığı Dönemi’nden başlayarak, çömlekçi ustaları eski geleneklere bir ölçüde bağlı kalmakla birlikte, olasılıkla merkezi yönetimin tercihlerine ve dönemin koşullarına uygun yeni bir çömlekçilik biçiminin ortaya çıktığı anlaşılr (Umurtak, 2004:49).

Hatti-Hitit Beylikler dönemi çömlekçiliğinin devamı Hitit seramik sanatını oluşturmaktadır. Hitit seramik sanatının Hatti-Hitit Beylikler döneminden etkilendiğini gösteren en belirgin örnekler şöyledir;

“...1 - Eski Tunç çağı ürünü olup Hatti Dönemi’nde gelişmeye başlayan ve Hatti-Hitit Beylikleri zamanında klasik tipine ulaşan gaga ağızlı testiler, Hitit sanatçıları tarafından yeni ve ilginç biçimlere dönüştürülmüşlerdir.

2 - Aslan ve boğa gibi hayvan tasvirlerinden oluşup genellikle rhyton yani sunu kapları olarak kullanılan Hatti-Hitit çağı hayvan şekilli heykelcikleri Hitit Dönemi’nde de gözde eserler olmuşlar ve anıtsal diyebileceğimiz boyutlara ulaşmışlardır.

3 - Hatti-Hitit Beylikleri sanatında çok sevilen insan ve hayvan tasvirli kabartmalarla bezeli kaplar Hititlerde yeni ve değişik bir biçim kazanmışlardır. Gerçekten Bitik ve İnandık’ta gün ışığına çıkarılan kabartmalı vazolar Yakındoğu sanatının nadide eserlerindendir” (Akurgal, 2003; 144).

#### **1.1. Hatti-Hitit Beylikleri Çağı Seramik Sanatı**

Beylikler Dönemi’nin sanatı büyük ölçüde Hatti sürecinin geleneğine bağlı

olmakla beraber yine de yeni bir sanat anlayışının ürünüdür. Seramik sanatının eskiye oranla daha gelişmiş olması, yeni dönemin yüksek düzeyine işaretir (Akurgal, 2003; 144).

Bu çağ seramiği yerli halk Hattiler'in ve onların ülkesine sonradan yerleşmiş ve zamanla, ülkeye hâkim olmuş Hititler'in ortak ürünüdür. 20. yüzyılın sonundan itibaren Hititler'in yaşadığı geniş alanda “Hitit seramiği” olarak adlandırılan tek seramik türüdür (Özgüç, 2002: 449).

Bu dönem seramiklerinin çoğu tek renkli, azı boya bezemelidir. Şekilleri arasında pek fark olmayan bu seramikler; “...Kırmızı, kahverengi, motifleri düz, dalgalı şeritlerden, içleri taranmış üçgenlerden, eşkenar dörtgenlerden, zikzaklardan, siluet gövdeli kuşlardan oluşmuştur. Dört frize bölünmüş büyük Acemhöyük banyo kabının dört yanının, kabartmalı vazolarda olduğu gibi, hareket halindeki tasvirlerle donatılması bu çağa özgüdür” (Özgüç, 2002: 449).

Ortak özellikler gösteren tek renkli seramiklerin, kullanıldığı alan geniş ve ömrü uzun olmuştur. Kendine özgü, teknik ve morfolojik özelliğini devam ettiren tek renkli seramikler, Hitit devletinin sona ermesine kadar üretilip kullanılmıştır. Sınırlı bir alana, yayılan nakışlı seramikler ise 18. yüzyılın sonunda ortadan kalkmıştır.

Seramiğin tekniği, şekil zenginliği bu çağ atölyelerinin karakteristigidir. “...Kilden yapılması mümkün olan bütün şekiller denenmiştir, ince hamur, ince cidar, parlak perdah seramiğe sıcak kadife görünümü vermiştir” (Özgüç, 2002: 449). Kapların keskin görünümlü gövdelerinin, omuzlarının, üçgen kulplarının, dik, öne uzayan gagalarının, emziklerinin birbiriyle uyum içinde yapılmış olmaları, onların güzelliğinin ve seyirci üzerindeki etkisinin artmasına sebep olmuştur (Resim 13).

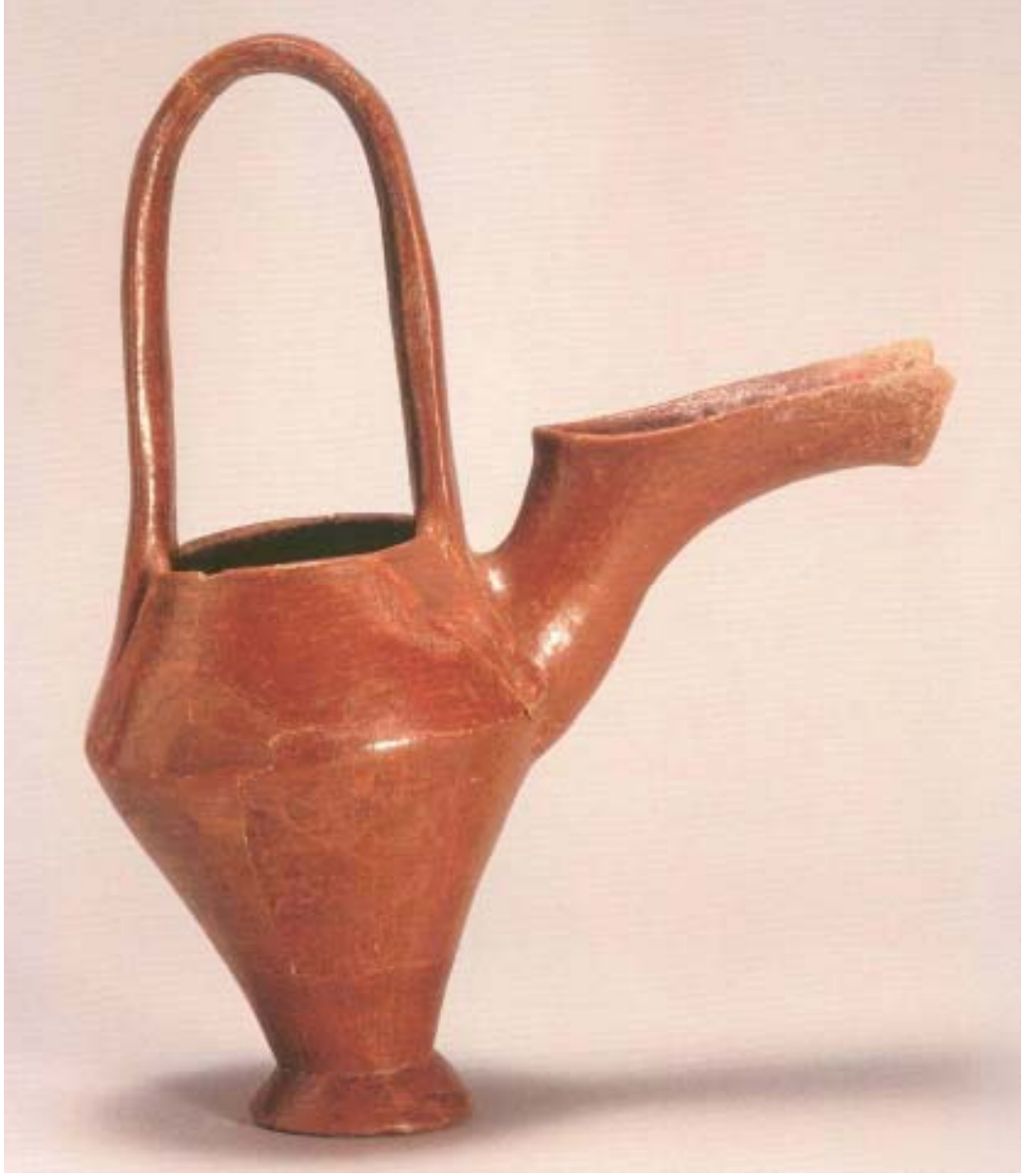
Bu dönemde kapların güzel gözükmesi, fonksiyonellik kadar önemlidir. Her formun birden çok türü yapılmıştır. Günlük işlerde kullanılmayan seramikler, mezarlara bırakılmışlardır. Bu kaplar yapılırken çoğunlukla maden kaplar model seçmiş ve taklit edilmiştir.

Bu döneme özgü bir diğer özellik ise; formların, her tür hayvan figürleriyle bezenmesidir. Testi, ibrik ve çaydanlıkların gaga ve emzik uçları hayvan başı biçimindedir. Emzikleri boğa başı biçimli yüksek meyvelikler, libasyon kaplarıdır (Resim 14).

Ağız kenarları üzerinde yatan antilop bulunan kulpsuz vazolar, tüneyen kartal figürlü kaplar evlerin zarif takımlarını oluşturur (Resim 15,16). Bitişik/ikiz kapların kaidelerine yakın kısımları çift hayvan başı kabartmalarıyla süslüdür (Resim 17,18).

Çağın geç evresinde boğa protomları veya gövdeleri kabartma boğa başları, plastik boğa figürleri, sıralar halinde birbirlerini izlemektedir (Resim 19,20). Hareket halindeki boğalar frizi Eski Hitit Çağı'nın kabartmalı vazolar frizlerinin ilk örnekleridir.

Kült objeleri arasında içki kapları da önemli bir yer tutmaktadır. "...Cepheden tasvir edilmiş kabartmaların yüzlerinde gülümseyen ifade vardır. Fizyonomi ve üslupları daha sonraki Hitit sanatının karakteristiğidir. Sakallı, ölü insan yüzü kabartmalı kadeh (Resim 21), plastik koç başlı, kayık biçimli kap (Resim 22,23) ve bir yanında kadın, ötekinde sakallı erkek kabartmalı, boynuzlarla donatılmış vazolar (Resim 24) çağın ender kült objelerini temsil etmektedirler. Tanrısal varlıkların, hayvan heykelciklerinin kült objesi olarak hazırlanmış kil kaplar üzerinde oluşturdukları kompozisyonlar bu çağ seramik sanatının yeniliğidir. Evin kutsal odasındaki taş stelin önünde, etrafı adak kaplarıyla çevrili taş yalağın yanında bulunmuş çanağın kalın ağız kenarı içinde, içkinin akması için, kanalı vardır. Ağız kenarı ve emziği üzerinde, içinde ve dışındaki insan figürininden başka, sekiz figürün başları (aslan, boğa, antilop) plastik, gövdeleri kabartma olarak işlenmiştir (Resim 25). Kutsal hayvanların, kuşların, insan figürinlerinin 20,8 cm çapında, 12,2 cm yüksekliğindeki bir çanak üzerinde oluşturduğu kompozisyon bu çağ seramik sanatının yeniliğidir. Ayrıca yerli sanatkarlar Hitit üslubunda hazırladıkları kil kült objelerinde Eski Mezopotamya geleneğinin Anadolu'da yaşamasını sağlamışlardır. Bunun en çarpıcı örneğini Sümer tanrı kayığı temsil eder (Resim 26). Dikdörtgen prizma şeklindeki kayığın ortasındaki platform üzerinden yükselen kule şeklindeki mabedin önü açık, üç yanı pencerelidir. Uzun elbiseli, kollarını göğüsleri üzerinde birleştirmiş tanrıça heykelciği mabedin içinde ayakta durmaktadır. Kutsal varlıklardan biri mabet platformunu tutmakta, ikincisi kayığı yönetmektedir. Çok sivri siyah serpuşları Hitit başlıkları şeklindedir" (Özgüç, 2002: 449).



**Resim 13** Yüksek sepet kulplu çaydanlık (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).

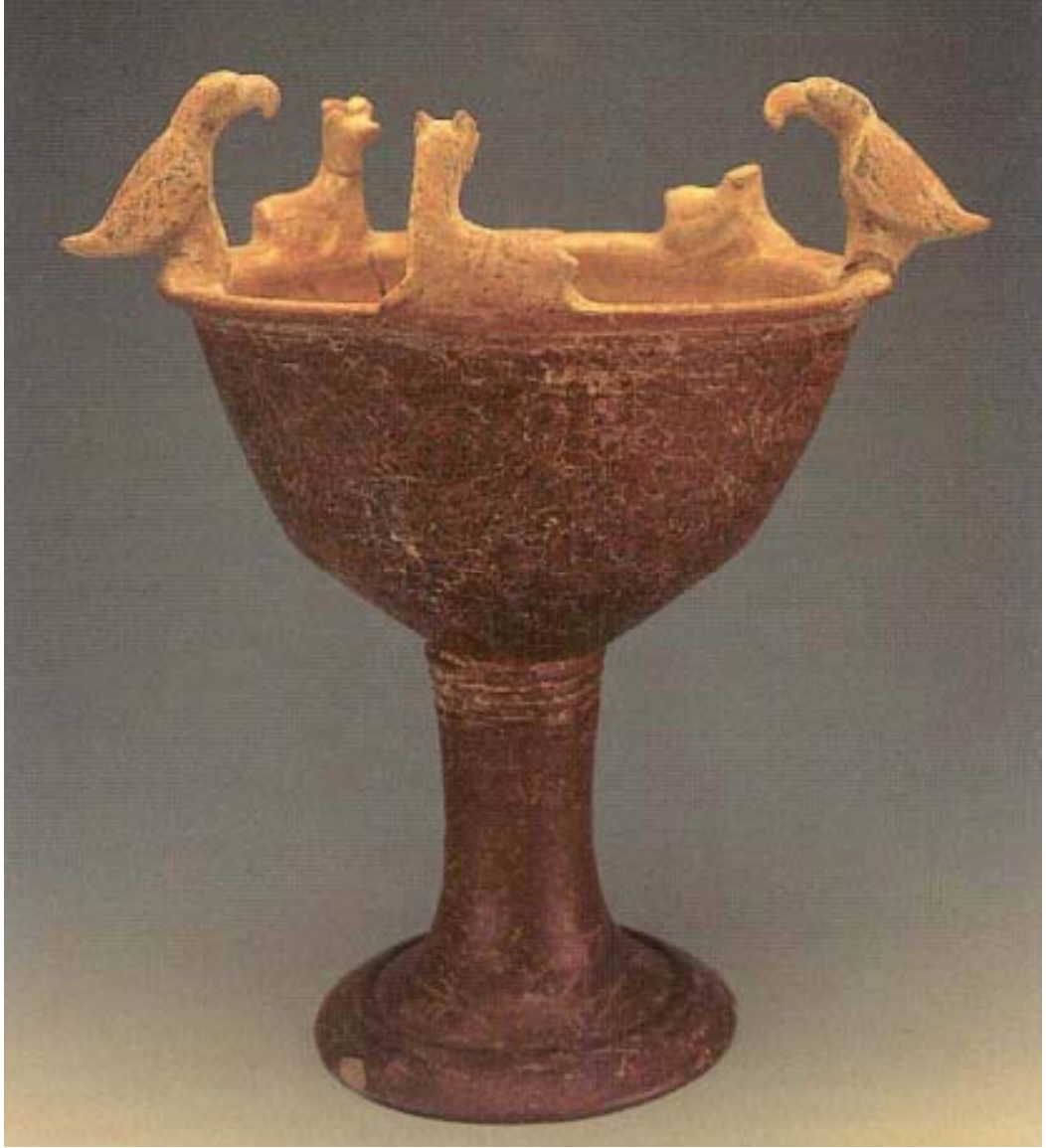


**Resim 14** Yüksek ayaklı, boğa başı biçimli emzikli kap (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).





**Resim 15** Yüksek ayaklı, ağız kenarını dört antilobun süslediği kap (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 16** Yüksek ayaklı, ağız kenarını üç antilobun ve iki kartalın süslediği kap (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 17** Çifte çaydanlık. İki kabı birleştiren çubuk üzerine kartal tünemiş (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 18** Boğa-adamın ve iki antilobun süslediği kompozit kap (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).

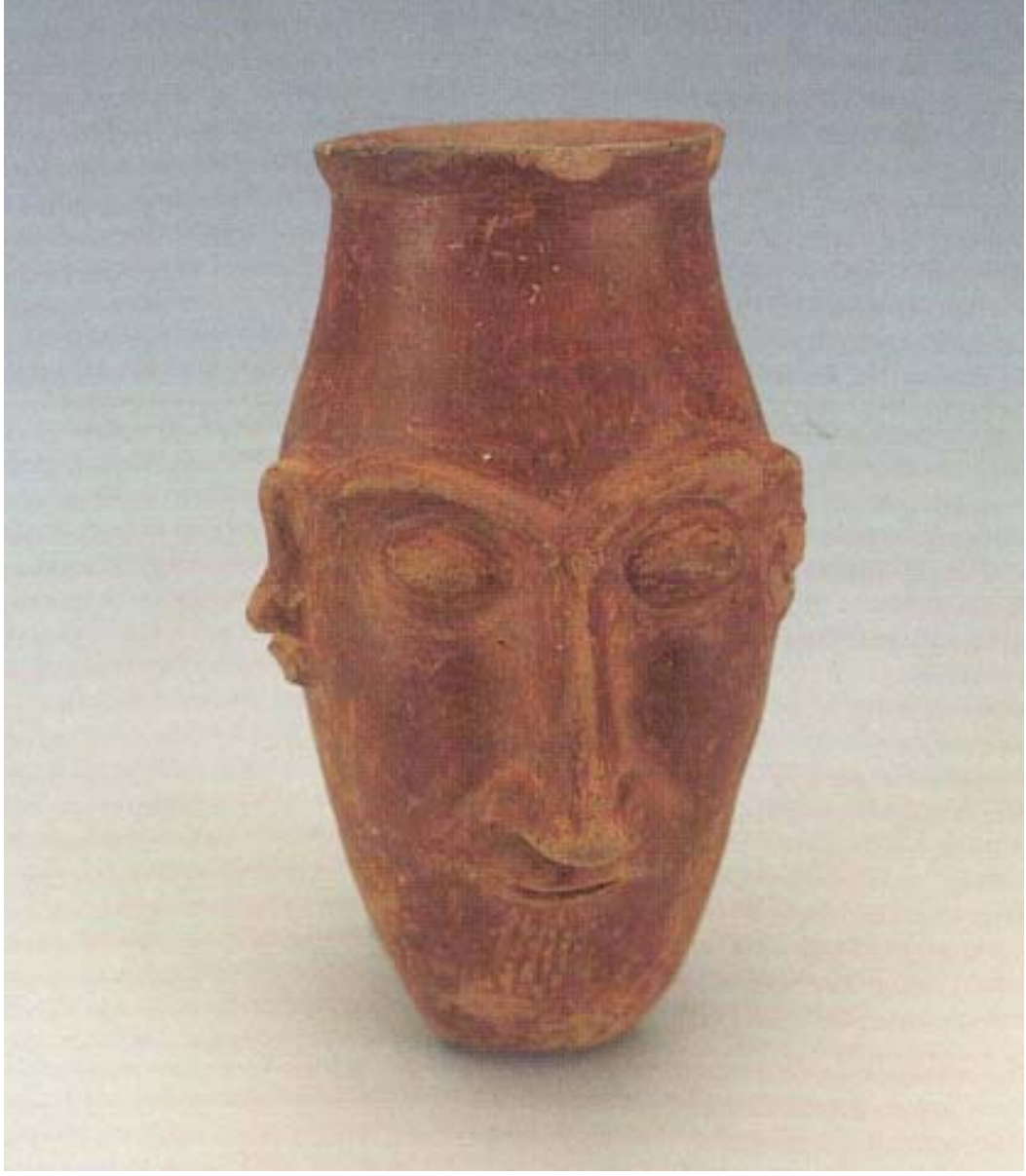


**Resim 19** Omuzu üzerinde boynu çeviren yüksek kasnak ve kulplar arasında birer boğa protomunun bulunduğu kap (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).





**Resim 20** Omuzu üzerinde sekiz boğa figürü ile bezeli kap (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 21** Ölü yüzünün betimlendiği kap (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 22** Emziği koç başı şeklinde tekne biçimli kap. İçki oturan koçun ağzından akmakta (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).





**Resim 23** Emziği koç başı biçimli tekne biçimli kap. Teknenin yanında bir erkek ayakta duruyor, teknenin arkasına kartal konmuş (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 24** Bir kadın ve bir erkek yüzünün betimlendiği kap (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 25** Aslanlar, antiloplar, bir boğa başıyla bezeli, emziği koç başı biçimli kap (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 26** Emziği koç başı biçimli ritüel sandal. İçinde ayakta duran tanrıçanın bulunduğu tapınağın çatısına dikilen direğin tepesine kartal tünemiş (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).

## 1.2. Eski Hitit Çağı Seramik Sanatı

Eski Hitit Krallık Dönemi'nde çömlek üretimi çoğunlukla çömlekçi tornasında yapılmıştır. Çömlekler genellikle parlak devetüyü ve kırmızının çeşitli tonlarındadır. Monokrom (tek renkli) çanak çömleğin yanı sıra, çizgisel ve geometrik motiflerin uygulandığı bezemeli çömleklere de rastlanmıştır. Tabaklar, çanaklar, fincan ve maşrapalar, gaga ağızlı testiler, çaydanlıklar, mataralar, çömlekler ve kantharoslar kullanılan formlar olarak sıralanabilir. Bu dönemin en seçkin örnekleri Boğazköy, Alacahöyük, Eskiypar, İnandık gibi merkezlerde bulunmuştur.

“...Bunun yanı sıra, Hitit geleneğindeki iç batı bölgelerde Gordion, Ilıca ve daha güneyde Yanarlar mezarlık buluntuları arasında rastlandığı gibi bu geleneğin, doğuda Keban Bölgesi ve güneyde Çukurova dolaylarına kadar yayıldığı anlaşılr. Bu çağın çok özel yapımları ise, daha çok kült merkezlerinde bulunan rölyefli bir çanak çömlek türüdür. Bu kaplar çömlekçi çarkında yapılmış, bir kısmı monokrom, kırmızı, portakal renklerde, astarlı, açıkılı, çoğunlukla geniş ağızlı, yüksek boyunlu, yumurta biçimi gövdeli, dikey kulplu çömlekler veya amforalardan oluşur. Büyük olasılıkla bu tür kapların kabartmaları, daha önceden kalıplar yardımıyla elde edilmekte ve kap henüz ‘yaş’ iken, kabın yüzeyinde ayrılan yatay alanlara konuya uygun olarak aplike edilmekteydi. Daha sonra da renklendirme ve ayrıntıların işlenmesi ile iş tamamlanıyordu. Figürlerin ölçüleri ve detayları bakımından ölçülü bir bütünlük içinde olmaları, bu fikri doğurmaktadır” (Umurtak, 2004: 49). Hitit seramik sanatı en üst seviyesine Eski Hitit Çağı’nda erişmiştir. Bu çağ kendisinden önceki dönemlerin kesintisiz devamıdır.

Günlük işlerde ve tapınma amaçlı kullanılan seramik kaplar birbirlerinden kolayca ayrılabilirler. Günlük işlerde kullanılan kaplar daha sıradan ve kaba iken kült kapları ince cidarlıdır ve yüzeylerine maden parlaklığı kazandırılmasına özen gösterilmiştir. Bu çağın en tipik özelliği, formların ince ve uzun boyunlu olmasıdır. Gövdeleri keskin profilli gaga ağızlı testilerin, dibe doğru, aşırı derecede içbükey olarak incilmesi bu çağın başka bir özelliğidir. Böylece formların boyları uzamış, gövdeleri incelmış ve zarif bir görünüm kazanmıştır (Resim 27).

Ayrıca kabartmalı, boya bezemeli kült vazoları, kil sunaklar, boğa heykelleri,

tanrı ve tanrıça heykelcikleri de bu dönemin dinsel objeler koleksiyonlarını oluşturmaktadır. Kült törenlerinin, kil vazolar üzerine tasvir edilmiş ilk örnekleri bu çağın karakteristik özelliklerinden biridir. “...Bunlar kaya kabartmalarında, heykeltıraşlık eserlerinde, maden kap ve ritonlarda, mühürlerde yansıyan Hitit İmparatorluk Çağı görsel sanatının ilk örnekleridir” (Özgüç, 2002: 500).

Bu üslubu, İnandıktepe’de çağdaş tapınakta keşfedilmiş kabartmalı vazo temsil etmektedir (Resim 28–31). “...Eski Hitit üslubunu, kutsal evlenme törenini detaylı olarak yansıtan bu tam vazo, içine Akkadca metnin konulduğu küpün yanında bulunmuştur. Vazo içbükey silindir boyunlu, oval gövdeli, 4 simetrik kulpludur. Gövde dört kabartmalı frize bölünmüştür. Ağız kenarı içini çeviren borunun iki ucu, ağız kenarı üzerine yapılmış tekneye bağlıdır. Tekneye konulan içki, boruya bağlı boğaların ağzından vazoya akmaktadır. Vazo bu şekliyle bir libasyon kabıdır.

Kalıba dökülmüş kil figürler vazoya sonradan yapıştırılmıştır. Figürler vazo gövdesinin yuvarlaklığına ustaca uydurulmuş, onları vazunun organik bir parçası haline getirmiştir.

82 santimetre yüksekliğindeki vazunun frizleri:

En alttaki 1. frizde törende kullanılacak kapların hazırlanması, lir ve saz çalan müzisyenlerin eşliğinde, sunağın iki yanına oturmuş tanrıların yemeği ve iki rahibin dansı tasvir edilmektedir. Bütün sahneler müzisyenler eşlik etmektedir.

Lir Eski Hitit Çağı’nda tapınak orkestrasında yerini almıştır. Saz da kabartmalı vazoların en popüler müzik aletidir.

2. frizde Fırtına Tanrısı’nın kaide üzerinde duran kutsal hayvanı boğa heykelinin önünde boğa kurban edilmektedir. Sol kolunu, dua jestinde, yukarı kaldırmış kral maden kadehle tanrıya boğa kanı sunmakta. Sahneyi lir çalan müzisyenler tamamlamaktadır. Bu kral ve kraliçenin bayram ritüellerindeki belirgin rollerinin görsel sanata yansımasıdır. Boğa heykeli Alacahöyük Sfenksli Kapı’daki boğa kabartmasının ilk örneğidir. Göğsü cepheden işlenmiş dua jestindeki uzun boylu erkek, votiv (adak) sunanları tanrı huzuruna götürüyor. Onun süslü giysileri, şalı, diademi yüce kişiliğinin simgesidir.

Bunları izleyen üçüncü sahneyi sunak taşıyan iki erkek ve küçük figür

oluşturmuştur. Kabartmalı vazolar ikonografisinde sunak takdimi ilk defa görülmektedir. Vazolardaki sunaklar Alacahöyük'teki sunaklardan farksızdır. Hüseyinde vazosundaki rehberin de göğsü aynı şekilde işlenmiştir. Friz, sunağın karşısında oturan tanrıya içki sunan ve lir çalanlarla tamamlanmaktadır.

3. frizde tanrı ve tanrıçayı temsilen kral ve kraliçenin kutsal izdivacı gerçekleştiriliyor. Özenle hazırlanmış yatak üzerinde oturuyorlar. Bitik vazosunda olduğu gibi (Resim 32), kraliçenin duvağını karşısındaki kral açmakta. Yatağın önündeki vazo ve sunağın boyu, bilinçli olarak ötekilerden büyük gösterilmiştir. Hüseyinde vazosunda da görüldüğü gibi, bu sahne kabartmalı vazolarda tekrar edecektir. Kerpiç tapınağın düz çatısı üzerinde çalpara çalan kadınla saz çalan erkek arasındaki rahibe, dans etmektedir. Bunlar gözden uzak oldukları için küçük gösterilmişlerdir. Mabedin karşısında kılıç tutan iki erkeği, lir çalan müzisyen, hediye dolu tablayı taşıyan figür, omzunda Hitit krallarının taşıdıkları, Lituus/Kalmuş'a benzeyen objeyi tutan figür, onu da dua jestindeki rahip ve çalpara çalan iki kadın izlemektedir" (Özgüç, 2002: 500).

4. frizde evlenme sahnesi betimlenmiştir. Kadının uzun elbisesi alttaki frizde yatakta oturan tanrıçanıninkiyle aynı değildir. Buda bize figürlerin aynı kişiler olmadığını gösterir. Erotik sahnedeki erkek başını arkaya çevirmiş, hem şarkı söyleyen hem de çalpara çalan kadına bakar durumdadır. "...Saz çalan erkek, çalpara çalanlar arasında gösterilerini sürdüren iki akrobatı, küçük figür, çalpara ve lir çalanlar izliyor. Bu, müzisyeni en çok olan frizdir ve kendini müziğe, dansa vermiş halkın kutsal evlenme törenini kutlamasını yansıtmaktadır. Buradaki evlenme sahnesi kral ve kraliçenin evlenmesini sembolize etmektedir" (Özgüç, 2002: 501).

İnandık Vazo'sundaki figürlerin, dolgun yanakları, büyük sivri burunları, küçük ağızları, büyük kulakları Hitit seramik sanatı için karakteristiktir. Bütün figürler Hitit tarzında, adım atmış durumda tasvir edilmiştir. Kadınlar, rahip ve rahibeler uzun elbiseli, erkekler uzun veya kısa elbiselidir. Kadınların siyah saçları uzun, göğüsleri cepheden gösterilmiştir. 5 erkek dışında, diğerleri profildendir. Kadınlar daima profilden gösterilmiştir. Dans eden kadınlar, bu uygulamanın dışında tutulmuştur.

Hitit kült törenlerinde müziğin ve dansın önemini açıklayan metinleri

kabartmalı vazolar kanıtlamaktadır. Figürlerin, 3 örnek dışında, tanrı olduklarını belirleyen atribütleri yoktur. Vazolarda tapınaklar sembolik olarak gösterilmiştir.

Bu dönemin bir başka önemli örneği de, mabede sunulmuş bir adaktır. Önü açık küçük kil tapınak modelinin içinde, tahtı üzerinde oturan çıplak kült figürü yer almaktadır ve bu figür erkek tanrının sembolüdür (Resim 33).

Başka bir önemli örnekse; yine adak amaçlı yapılmış fincandır. Fincanın içinde; ekmek ve libasyon testisi duran sunağın karşısında, tahtında oturan ve göğüslerini sunan tanrıça yer almaktadır. Bu seramik parça, küçük bir tapınak modelinin içini yansıtmaktadır (Resim 34).

Yine, Eski-Orta Hitit seramik sanatının en karakteristik formlarından olan ve Hitit kültürünün belirgin bir şekilde yansıdığı kil boğa figürleri, bu dönemin önemli örneklerindendir. Çevresinin kırmızı astarlı, sırtları emzikli, yularlı, çoğunun baş ve yüz detaylarında özgün Hitit üslubunun yansıdığı kil boğa figürleri, Fırtına Tanrısı'nın kutsal hayvanlarıydı ve tapınaklarda kült objeleri olarak korunuyordu (Resim 35,36).

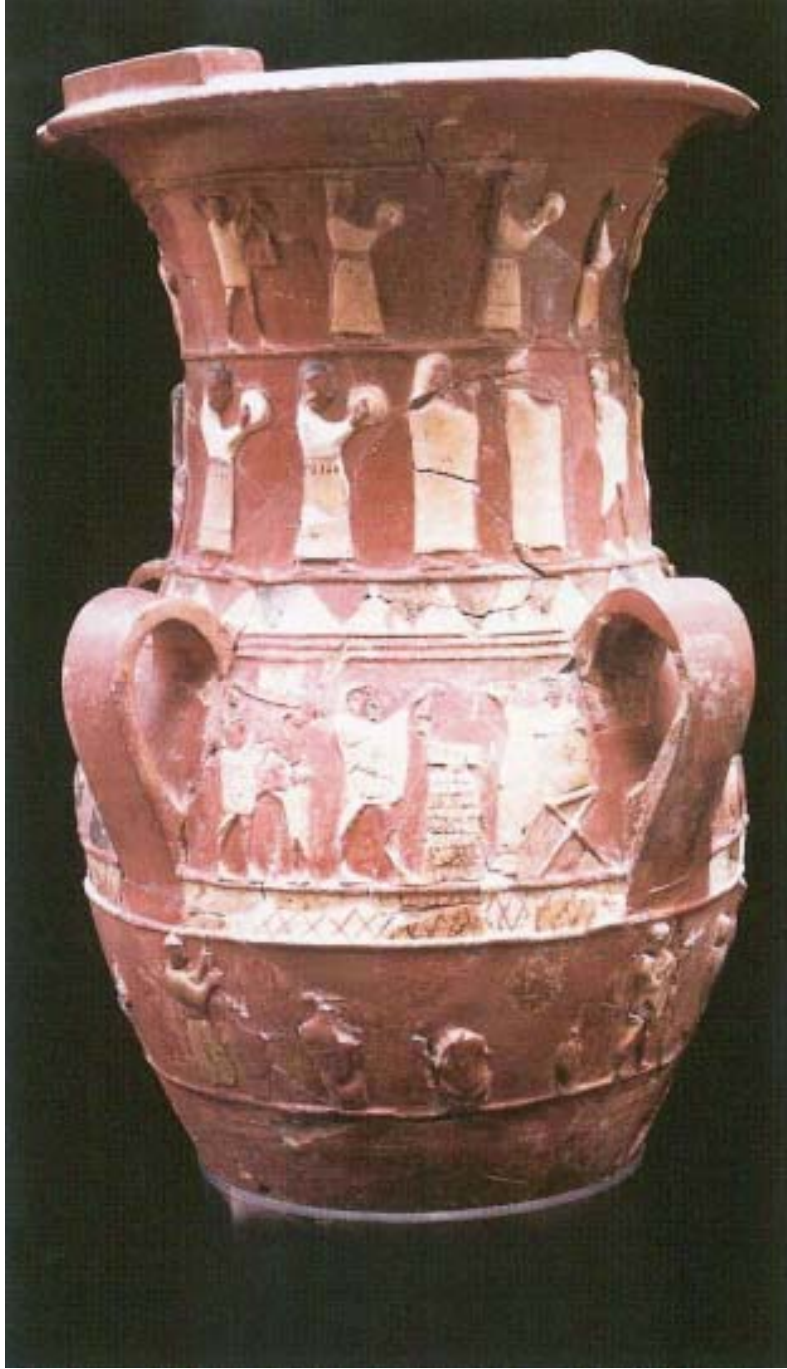




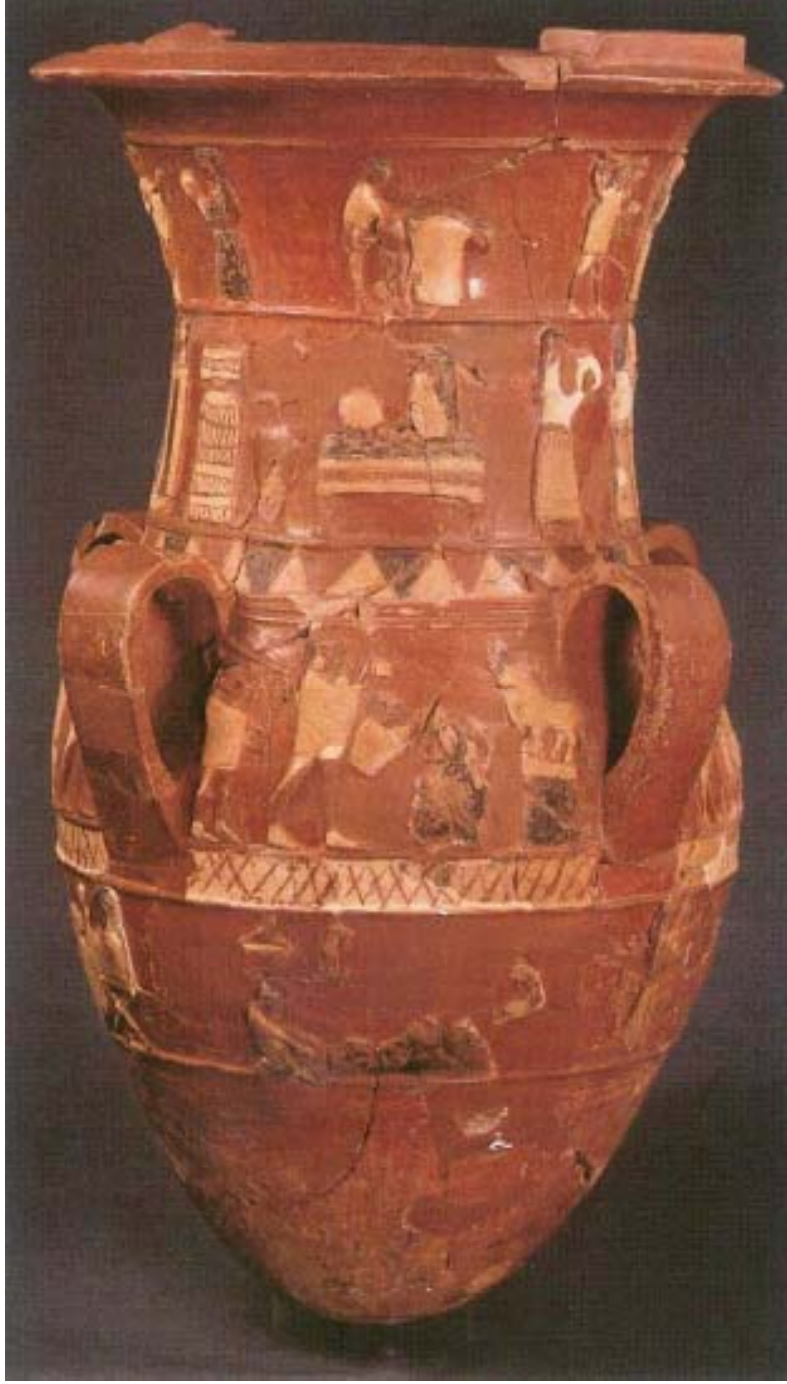
**Resim 27** Gaga ağızlı iki libasyon testisi (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 28** İnandık Vazosu (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).

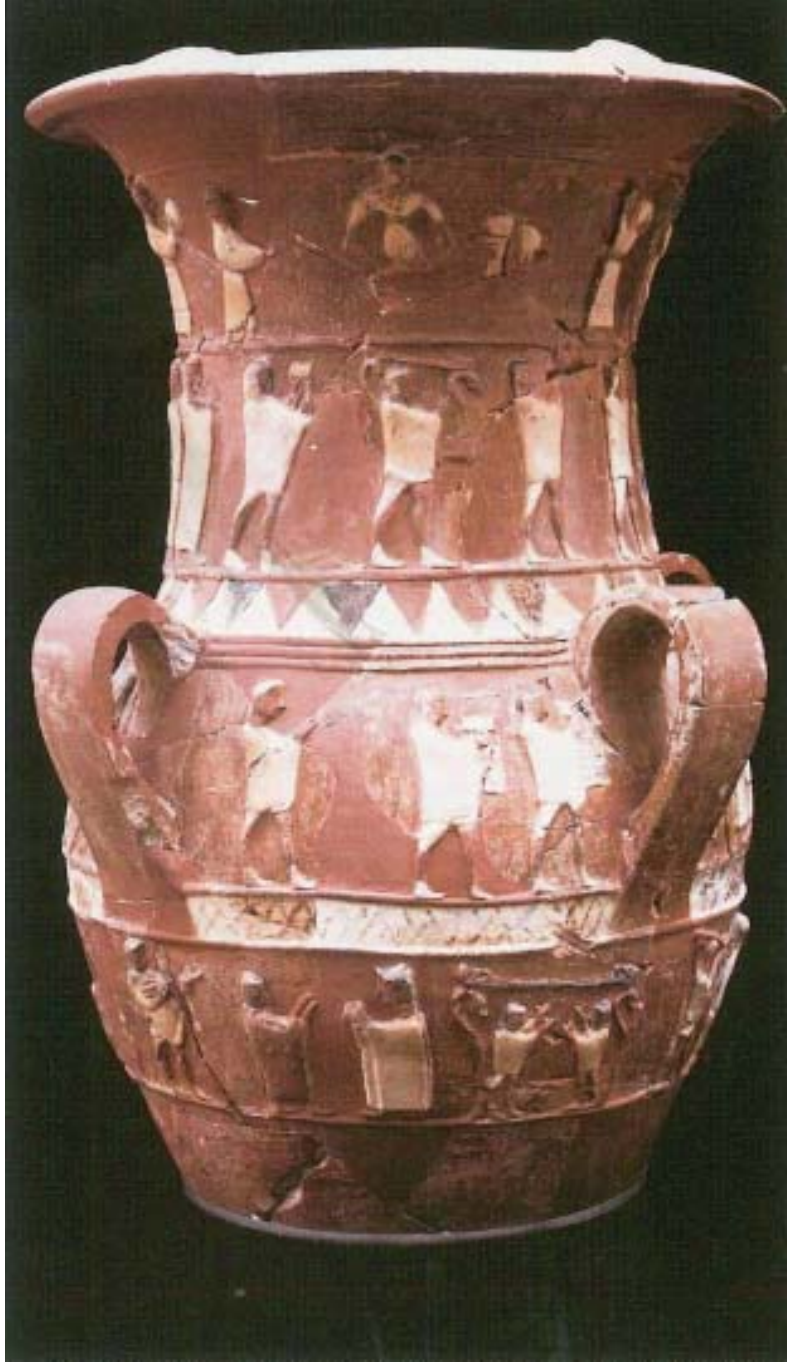


**Resim 29** İnandık Vazosu (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 30** İnandık Vazosu (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).





**Resim31** İnandık Vazosu (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 32** Bitik Vazosu. Kral kraliçenin peçesini açarken (Bittel, 1976).

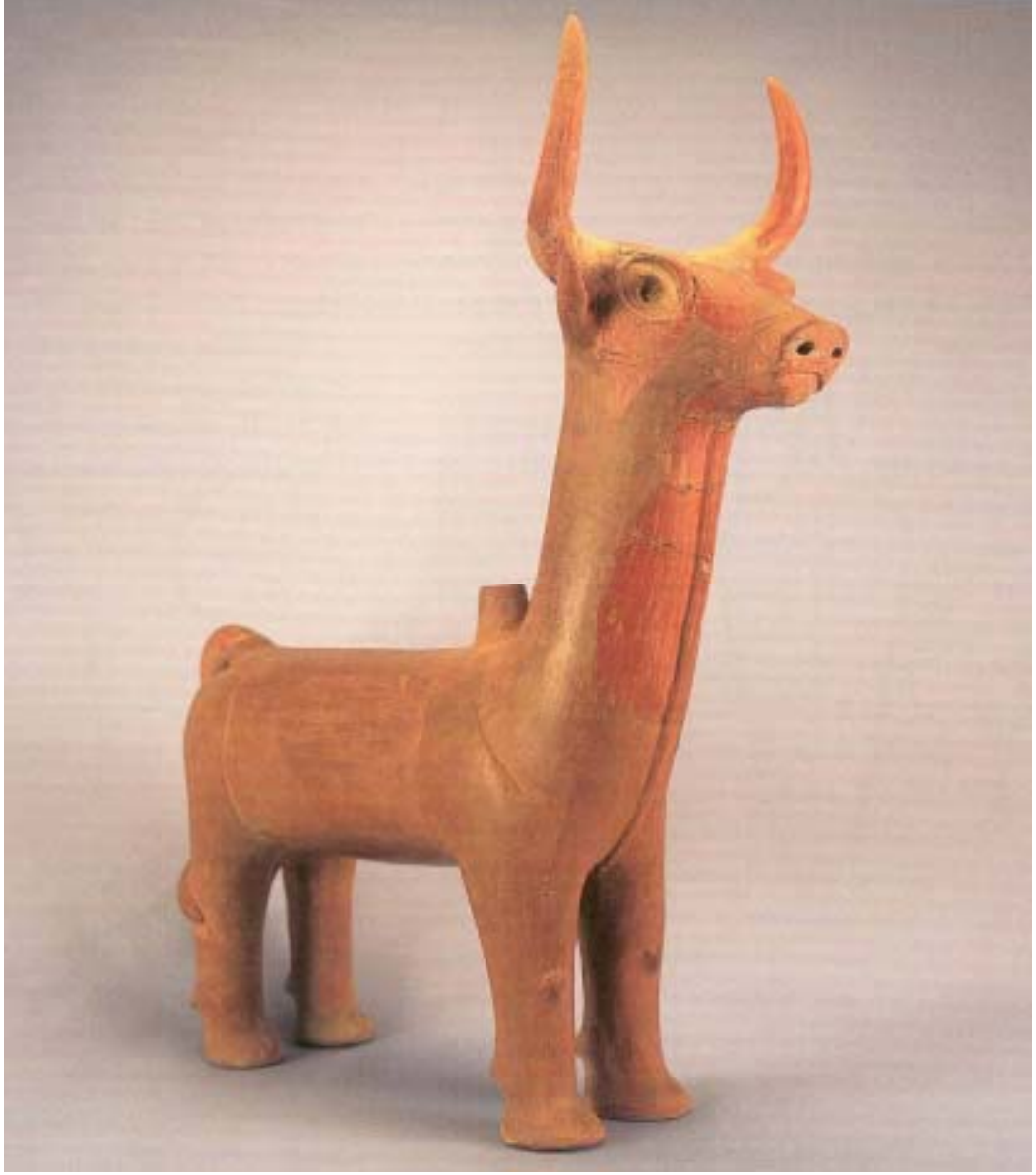


**Resim 33** Küçük tapınak, pişmiş toprak modeli içinde oturan çıplak tanrı heykeli (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).

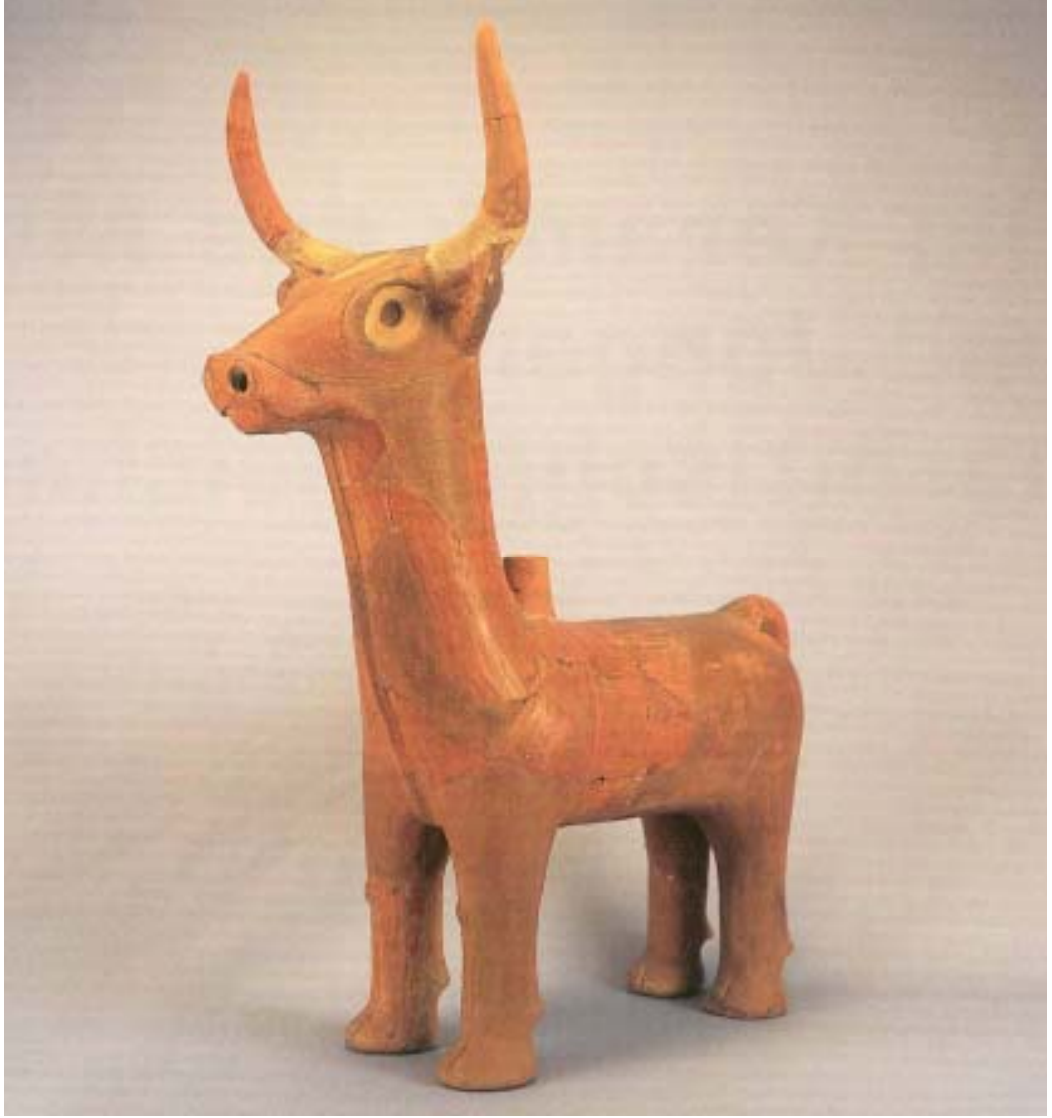


**Resim 34** Kulplu fincan içinde sunak önünde oturan tanrıca (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).





**Resim 35** Boğa biçimli kült kap (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 36** Boğa biçimli kült kabı (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).

### 1.3. Orta Hitit ve Büyük İmparatorluk Çağı Seramik Sanatı

Hitit İmparatorluk Dönemi'nde çömlek üretimi çarkta yapılmıştır, kullanılan renkler genellikle kahverengi tonları ya da turuncudur. Çömlek kalitesinin başlıca bozulma sebebi olarak seri üretim gösterilebilir. Böylelikle seramik kapların eski öneminin kalmadığını anlayabiliriz. Hitit İmparatorluk Dönemi'nde bezemeler genellikle geometrik ve kafes motifi şeklindedir, kullanılan astar renkleri ise kırmızı ve kahverengi tonlarındadır. Geleneksel rölyefli çanak çömlek üretiminden uzaklaşmış genellikle hayvan betimlemeleri kullanılmıştır. Kap biçimleri Eski Hitit Dönemi'nde kullanılan kap biçimleri ile büyük ölçüde aynı özellikleri taşır. Başlıca kap biçimleri, yayvan tabaklar, küresel çanaklar, içbükey kenarlı maşrapalar, çaydanlıklar, yuvarlak ağızlı uzun boyunlu testiler, gaga ağızlı testiler, mataralar, minyatür adak kapları, çömlekler ve küplerden oluşur.

“İkinci bin yıl Anadolu çanak çömlek işçiliğinin en üst düzeye eriştiği evreler, Erken Hitit (bir diğer söylemle Eski Assur Ticaret Kolonileri çağı) ve ardından gelen Eski Krallık Dönemi'dir. Kap biçimlerindeki çeşitlilik, yüksek kalite standardının yanı sıra kap kacak üretiminde estetik kaygının öne çıkması, MÖ 19. ve 16. yüzyıllar arasına denk düşen bu dönemlerin özelliğidir. Bunu takibeden Orta Hitit Çağı'nda (Telipinu ve I. Şuppiluliuma arası), Hitit İmparatorluğu'nun daha geç döneminde de (“Büyük İmparatorluk Çağı”, MÖ 14. ve 13. yüzyılın ikinci yarısı) sürüp gidecek, kalite ve biçim çeşitliliği açısından belirgin bir gerileme başlar. Başlangıçta, “madeni kapları” andıran testi çeşitleri gibi el zanaatları açısından en üst düzeyde örnekler, Hitit çanak çömlek sanatına damgasını vurmuşken, MÖ 15. yüzyıldan itibaren biçimlerde giderek yalınlaşmanın yanı sıra kabalaşma ve tüm yelpazede standartlaşmaya götüren bir gelişme izlenir. Büyük İmparatorluk Çağı'nın sonlarına doğru artık her yerde kaba hamurlu seri üretimler egemendir. Bu değişimler, arada belirgin bir kesintiye uğramadan, Orta Hitit Çağında ve Büyük İmparatorluk dönemlerinde de bünyesine yeni biçimsel öğeler tarzında, sözü edilebilecek, hiçbir yeni ivme katmadan sürüp gitmiştir. Tüm biçimlerin kökeniyse Eski Hitit'e dayanır” (Karpe, 2002: 502).

Hitit çanak çömleğinin Anadolu'nun geniş bir alanına dağılması dikkat çekicidir. Kendine has öğeleri yansıtan bu çanak çömleğin dağılımı, politik durumu

da yansıtır. M.Ö. 15. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar süren dönemde Hititler'in merkezi olan Orta Anadolu'da görülen çanak çömlekler, bir bütünlük gösterirler. Bunun nedenlerinin, merkezi yönetim sistemiyle birlikte, bölgeler arası yoğun mal değişimleri ve kalabalık halk kitlelerinin zorunlu olarak yer değiştirmesi olduğu düşünülmektedir. Üniter bir devletin oluşması ve ekonomik yaşamın merkezin kontrolünde oluşu, çanak çömleğin geniş bir bölgede benzeşmesine ve kap biçimlerinin de giderek standartlaşmaya başlamasına neden olduğu, arkeologlar tarafından düşünülmektedir.

Gaga ağızlı testiler, bu dönemde eski önemini kaybetmişlerdir(Resim 37). Üretimleri ve kaliteleri, eskiye oranla ciddi bir çöküş içerisine girmiştir. Emzikli testilerin yanı sıra oluk biçimli akıtacaklı testiler de sayıca azalmıştır. Bu iki kap tipi toplam üretimin sadece %2'lik bir bölümünü oluştururlar. Bu dönemde kalite ve devamlılığını sürdürebilen formlar, Yonca Ağızlı kaplardır. Arkeologlar, önceki dönemlere damgasını vurmuş seramik formların, kalite ve sayılarının azalmasına etken olarak, metal işlemeciliğinin gelişmesini gösterirler. Nedeni ise; Hitit metinlerinde, çanak çömlek üretimi yerine, madeni kapların üretimine daha çok yer verilmesidir. Bu dönemde madeni kapların gelişmeye başladığını kabul etmek gerekir.

Seramik kaplar, biçimsel açıdan belirli bir değişme gösterir. Gaga ağızlı testiler, yerlerini yuvarlatılmış şişkin karınlı ve iri gövdeli, halka dipli örneklerle bırakır. Bu yeni testi tipi, Eski Hitit testilerine göre daha kalitesizdir. Ayrıca, oran açısından daha başarısız örneklerdir. Büyük ihtimalle, bu kaplar günlük kullanım için değil, adak kabı olarak, törenlerde kullanılmaktaydı.

Sıkça görülen bir başka kap tipide, gövdesinde tek bir dikey kulbu bulunan, ince uzun gövdeli, yuvarlak ağızlı testilerdir. Boyları, 1 metrenin üzerine çıkabilir. "...Orta Hitit örneklerinde, dipler yuvarlak, boyun omuzdan belirgin keskin bir hatla ayrılırken, daha sonraki örneklerde dipler sivrileşir ve boyunla omuz arasındaki dönüşte, belirgin şekilde bir yumuşama sezilir. Kap ağzını sağlamlaştıran dudak, önceleri dar ve dışarıdan bakıldığında yuvarlak kesitlidir. Gelişimi boyunca bu dudak, giderek genişleyip yassılaşır ve Büyük İmparatorluk Dönemi sonlarına gelindiğinde, ağız içinde boyundan oldukça belirgin bir kabarıklıkla ayrılır. Kulp

kesidine bakıldığında da yuvarlak kesitten oval keside doğru giden bir gelişme izlenir” (Karpe, 2002: 503). Bütün bu bilgilere dayanarak, kap biçimlerinin 200 yıl içerisinde belirgin şekilde değiştiğini anlayabiliyoruz. Bu kaplar, yağ ve şarap gibi sıvıların bir yerden başka bir yere taşınması ve depolanması amacıyla şekil değişikliğine uğramıştır. Hatta ele geçen metinlerde, bu kapların gerektiğinde bira mayalamak için de kullanıldığını göstermektedir.

Sıvıların taşınmasında kullanılan başka bir kap türü de, matara biçimli kaplardır (Resim 38). Dışbükey bir merceği andıran bu kaplar, pişmiş topraktan diğer kap kacağa göre, hem insan, hem de hayvan üzerinde taşınmaya daha uygundur (Resim 39). Üst tarafta yer alan kulpları sayesinde, taşıyanın üzerine de bağlanabilmekteydi. Çok değişik boyutlarda (Çap 9 – 46 cm) yapılmalarına karşılık bu kaplar, büyük ihtimalle günümüzde de bilinen örnekleri gibi, yolculuk sırasında, tek kişi ya da bir yük hayvanı tarafından, sıvı taşımakta kullanılmaktaydı.

Sıvıların, daha çok içeceklerin konulmasında, sadece dar boyunlu kaplardan yararlanılmazdı. Oval ya da küresel karınlı, omuzları üzerinde kulpları olan ve huni formunda çömlerinde sıvıların konulmasında kullanıldığını biliyoruz. Özellikle de bu kaplar, bira tüketimi sırasında kullanılmaktadır (Resim 40). Bu ve benzer kapların, içki içmeye yarayan kamışlarla birlikte gösterildiği resimler, bu kanıyı desteklemektedir (Resim 41). Hitit insanı, üstten mayalanan birayı, pişmiş topraktan kaplarda hazırlardı. Bira mayalandıktan sonra, yüzeyde, köpüğün yanı sıra saman ve birtakım çöp artıkları yüzdüğünden, biranın içilmesi sırasında, kabın içine daldırılan uçlarında bir cins filtre olan kamışlar (içi boş bitki sapları) kullanılırdı. Bu kaplar, Erken Hitit Çağı’ndan beri kullanılmaktaydı. Boğazköy’de ortaya çıkarılmış bir evde, Orta Hitit Dönemi’ne ait olan ve kapasiteleri 19,7 - 36 litre arasında değişen bu kaplardan yirmi üç tane bulunmuştur. En ilginç özellikse, bu çömlerinin iç hacimlerinin 1,5 litrenin katlarına denk düşmesidir. Ayrıca çömlerinin yanında, 1,5 litrelik bir de ufak testi bulunmuştur. Büyük ihtimalle bu ufak testi, içki dağıtımında “ölçü kabı” olarak kullanılmaktaydı.

Hititler, biranın yanı sıra, kamış gerektirmeyen, diğer içki türlerini de tüketmişlerdir. Bunları içmede kullanılan en yaygın kap türü, yuvarlak dipli, yarıküresel taslardır (Resim 42). Oldukça ince yapılan bu tasların iç ve dış kısımları

iyice düzeltilmiş, bazen de açkılanmıştır. Temiz bir çömlekçi hamurundan üretilen bu kapların, sıvıyı dışarı sızdırmaması başarılı bir şekilde düşünülmüş ve uygulanmıştır. Gündelik çanak çömleğin % 20'sini bu kaplar oluşturmaktadır. Bulunan kap tipleri arasında kulplu fincanların azlığı, bize bu kap tipinin sıvı tüketiminde kullanılmadığı izlenimini vermektedir. Bu kaplar daha çok, kepçe yada ölçü kabı olarak kullanılmışlardır (Resim 43). Hitit çanak çömlekçiliğinde, içki taslarının yanı sıra, çok sayıda farklı büyüklüklerde çanak türleri bulunmuştur. Öyle ki bu çanaklar toplam kap kakac üretiminin yarısından çoğunu oluştururlar.

Kuşaklı rastlanan başka bir tür kap kakaksa, kaba hamurlu, kalın cidarlı, konik ya da şişkince karınlı, içten kalınlaştırılmış dudaklı ve halka dipli kaselerdir. Tapınağın bodrum katında, aynı kaptan yüzlercesi belgelenmiştir. "...Bu kapların birçoğunun üzerine, fırınlamadan önce, ok benzeri bir hiyeroglif işaretinin kazındığı, dikkat çekmektedir. Bu işaret "Zi" sesine karşılık gelmekte ve "Ziti" = "erkek" kelimesinin kısaltılmışı olarak algılanmaktadır. Diğer kapların pek çoğunun üzerine de, "Kral" işareti konmuştur. Hitit yazılı kaynaklarında, dini bayramlar için gerekli yiyeceğin, "Kral" ve "Kent Erkekleri" (yani halk) tarafından karşılanacağı belirtildiği ne göre, kapların üzerinde görülen her iki işareti de bu bağlamda değerlendirmek gerekecektir. Tören yazıtlarında, hangi tarafın neyi, hangi miktarda getireceği, listeler halinde, özenle sayılmıştır. Tarafların getirmekle yükümlü kılındığı nesnelerden, hangisini getirip hangisini getirmediği, kapların üzerindeki ölçü işaretleriyle denetlenebilmekteydi. Bu açıdan bakıldığında, kapların üzerindeki işaretlerin de, ne anlama geldiği daha iyi anlaşılmaktadır. Gene bu bağlamda, ortak iç hacimleri de, büyük olasılıkla belirli bir ölçü birimini yansıtmaktaydı" (Karpe, 2002: 504).

Yemek pişiriminden çok saklama kabı olarak kullanıldığı düşünülen bir başka kap türü daha vardır. Bu kapların şekil yelpazesi hayli geniş olduğundan, gelişim süreci tam olarak bilememektedir. Genel olarak, bu kaplar için söylenebilecek ağız destekleyen dudakların giderek kalınlaştığıdır. Bunun yanı sıra, bağımsız olarak şekillendirilen bir plakanın, ağız kenarına yapıştırılıp dudak elde edilmeye başlanmıştır. Büyük İmparatorluk Çağı'nın sonlarına doğru, bu şekilde yapılmış kaplar, kalın yuvarlak ya da köşeli dudaklara sahip olmuş ve yaygınlaşmıştır.

Bir başka kap tipide, tahıl depolamak amacıyla yapılmış iri küplerdir. Bu küplerin yükseklikleri 1,90 metreye kadar çıkabilmektedir. Kapların dolum kapasiteleri, 1750 litreye ulaşmaktadır. Bu da, 5 – 6 kişinin, bir yıllık tahıl ihtiyacını saklayabileceği anlamını taşımaktadır. Bulunan bir tapınağın kilerinde, bu tür küplerden 200 kadarı gün ışığına çıkarılmıştır.

Bu dönemde yapılmış kap kacakların en ilginç olan örneklerinden biri de minyatür kaplardır. En yaygın şekilleri, testi ve kaselerdir. Bu minyatürlerin, çocuk oyuncuğu olmayıp, adak kapları olarak kullanıldığını bulunan tabletlerde belirtmişlerdir. Yerleşme alanlarında da çok sayıda bulunmaları, ev içi kült kutlamalarında kullanıldıklarını işaret etmektedir. Kabaca şekillendirilmiş olmaları, dikkat çekici özelliklerinden biridir. Küçük boyutlu olan örnekler, el yapımıdır. Çapları 4 - 6 santimetre arasında değişmektedir. Bunlardan boyutça biraz daha büyük olan formlar ise çark yapımıdır. Özensizce yapılan bu kaplar, diplerindeki çamur artıkları yüzünden ayakta bile duramamaktadır.

Kol biçimli libasyon kapları da, İmparatorluk Dönemi'nde kullanılmış formlardandır. Bunlar, boru biçimli silindirik uzun gövdeli, bir uçları ya da dipleri (çoğunlukla halka dipli) kapalı, açık diğer uçları el biçiminde şekillendirilmiş kaplardır. Kol biçimli kaplar kült törenlerinde, içki adaklarında ve libasyonda kullanılırdı.

Yine bu dönemde kullanılan özel bir testi biçimi de, çok uzun ve ince gövdeleri, dışa açılan kaide dipleriyle “Spindlebottles” (iğ biçimli testiler) olarak adlandırılan bir türdür. Diğer kap biçimlerinden, açık renk ince hamurları ve kırmızı açkılı yüzeyleriyle ayrılırlar. Biçim açısından, Orta Anadolu'ya yabancı bu şişelerin, ithal yoluyla geldikleri tahmin edilmektedir. “...Boğazköy ve Maşat Höyük gibi merkezlerde ele geçen örnekler, bu kapların Hititler tarafından benimsenerek, yerli atölyelerde de üretildiğini göstermiştir” (Umurtak, 2004: 49). Büyük ihtimalle, uzun yol ticaretinde, hoş kokulu ve değerli yağların taşınmasında kullanılıp, Orta Anadolu'ya ulaşmışlardı. Kuşaklı-Sarissa'da bulunan tapınaktaki bir banyo küveti içinde ele geçen bu türden bir örnek, kabın içinde bir banyo ya da vücut yağı bulunması gerektiğini düşündürmektedir (Resim 44).

Hitit İmparatorluk Dönemi'nde çekirdek Hitit Bölgesi'nde Hattuşa,

Alacahöyük, Maşat Höyük, Ortaköy ve Kuşaklı gibi merkezlerde üretilip kullanılan, çanak çömlek biçimlerinin çok zaman geçmeden, Hititlerin siyasi etkisi altındaki komşu bölgelere de ulaştığı ve moda olduğu ortaya çıkmıştır. “Hititlerin, güney komşuları ile süregelen ilişkilerinin somut arkeolojik belgeleri olan Megiddo Plak’ı, Ugarit heykelcikleri ve bazı damga mühürlerle kıyaslandığında, kimi Filistin yerleşmelerinde saptanan Hitit türü çanak çömlek, daha az dikkati çekmiştir. İmparatorluk yıkıldıktan sonra, yüzyıllar süren Hitit çömlekçilerin dolayısıyla çömlekçiliğinin yeni yaşam şekillerine uyum sağlamak zorunda kaldığı görülür. Ancak farklı kültürlerle sahip uygarlıkların zaman içerisinde var olmasıyla geleneksel Hitit çömlekçiliği de bir süre sonra unutulmuştur.

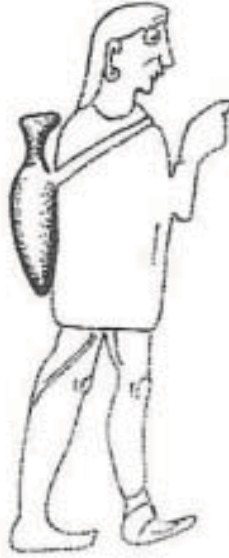


**Resim 37** Gaga ağızlı testi (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).





**Resim 38** Matara (Fischer, 1963).



**Resim 39** Seramik betimleme, Matara taşıyan adam (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



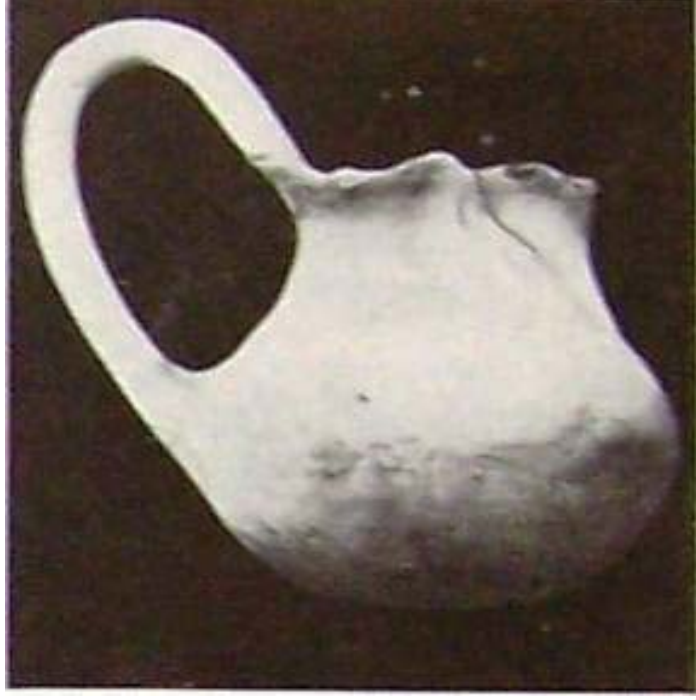
**Resim 40** Hititlerin içki mayaladıkları kap (Darga, 1992).



**Resim 41** Seramik betimleme, İçki töreni (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 42** Seramik betimleme, İçki töreni (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 43** Hitit ölçü kabı (Fischer, 1963)



**Resim 44** Spindlebottles (İğ biçimli testi) (Darga, 1992)

## **2. KARAKTERİSTİK HİTİT SERAMİK FORMLARININ KULLANIM ÖZELLİKLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI**

### **2.1. Günlük Kullanım Kapları**

#### **2.1.1. Çanaklar**

“...Açık ve yuvarlak ağızlı, günlük hayatta kullanılan basit kaplardır. Hitit seramik repertuarında çok yaygın olarak karşımıza çıkan bu kaplar, birbirine çok yakın şekil özelliklerine sahiptir”(Kulakoğlu, 1997: 22). Bütün dönemlerde kullanılan ve formunda pek fazla değişiklik göstermeyen bir kap tipidir.

Kulpsuz çanakların bir kısmı çömlekçi tornasında bir kısmı da elde yapılmıştır. Bunun sonucunda ise elde yapılan örnekler genelde kalın bir et kalınlığına ulaşmıştır.

Astarlı ve perdahlı örneklerin çoğunluğunu oluşturan çanaklar ufak boylu yayvan gövdeli ve omuzlarının belirlenmiş olmalarıyla karşımıza çıkarlar.

Kulplu çanakların hepsine perdah tekniğinin uygulandığını görüyoruz. Kulplu çanakların pek çoğu yuvarlak diplidir. “...Bu çanakların omuzları Üstünde çoğunlukla çift yatay kulplar bulunmaktadır. Kulplu çanaklar genellikle kalın cidarlıdır. İri boylu çanakların bazılarında dört kulp bulunmaktadır. Kulplu çanakların çoğu kahverengi, az bir kısmı da boz hamurludur. Üzerlerine kahverengi boz devetüyü renkte astar uygulanmış bazılarının ise alt kısımları hamurun renginde bırakılmıştır” (Yıldız, 2001: 45).

#### **2.1.2. Fincanlar ve Maşrapalar**

Fincanlar dışa çekik yuvarlak kenarlı, silindirik gövdeli, sivrice dipli ve yaklaşık 10 cm. boyundaki küçük kaplardır. Açık kahverengi hamurlu, beyaz-bej renkli astarlı ve perdahlıdır. Eski Hitit Krallık çağı'na ait bu fincanlar, şekil bakımından çeşitlilik göstermezler (Resim 45).

İnandiktepe'de bulunan boz astarlı ve perdahlı, dıştan kalınlaştırılmış ağız kenarlı, keskin karınlı, halka dipli ve tek dikey kulplu maşrapa, farklı süsleme tekniğiyle yapılmış bir örnektir. Keskin kesimleri bir sıra halinde (pişirilmeden önce

içten dışa doğru parmak tazyiki ile yapılmış) yuvarlak düğmelerle süslüdür. T. Özgüç'e göre Kaniş-Karum'da bu teknikte süslenmiş küçük ve büyük boy kapların sayısı oldukça fazladır (Kulakoğlu, 1997: 33).

Hititlerin seramik formlar arasında kullanmış oldukları fincanlar imparatorluk döneminde yeni formlarıyla karşımıza çıkmaktadır. "...Bu dönemin yeni formu Silindirik gövdeli, yüksek, yumurta dipli, tek kulplu fincanlardır" (Darga, 1992: 212).

Fincan ve maşrapalar Assur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan, Hitit İmparatorluk çağı'na kadar sevilerek kullanılan kaplardır.

### 2.1.3. Vazolar

Vazolar kült törenlerinde kullanıldığı gibi; günlük hayatta sıvı saklama kapları olarak da kullanıldığını düşünebiliriz. Vazolar gövde formu bakımından farklılıklar gösterirler. Ağız biçimleri yuvarlak olup kulplu ve kulpsuz olarak ayrılabilirler.

Boyları 25-30 cm. civarındadır. Yuvarlak ağızlı, gövde genişliğine oranla uzun boylu, düz veya sivri dipli kulpsuz vazolar bu tipi oluşturmaktadır.

"...İnandiktepe'de bulunan bu tür vazolar, uzun ve geniş boyunlu ve keskin karnından itibaren hafifçe dışbükey olarak küçük düz dibe daralan gövdelidir(Resim 46).

Karın keskinliği dibe yakındır. Bu vazo kahverengi astarlı ve perdahlıdır. Bu vazo tipine, T. Özgüç'ün belirttiği gibi, Orta Anadolu'da çok ender rastlanmaktadır" (Kulakoğlu, 1997: 38). Dip kısmına doğru daralan, uzun gövdeli, yuvarlak ağızlı, dışa dönük boyunlu kulpsuz vazolar da vardır. Bu vazolar, yaklaşık 20 cm. yüksekliğindedirler.

Az kullanılmış bir kap formudur. Sadece, Osmanlı'da ölü hediyesi olarak kullanılmış üç vazo bu grubu oluşturur (Kulakoğlu, 1997: 38).

Kulplu vazolar, sahip oldukları kulp sayısına, gövde biçimine, boyutuna ya da kapaklı olup olmamasına bakılarak da adlandırılabilir. Kulplu vazolarda yuvarlak

ağızlı ve yuvarlak gövdelidirler.

“...Ortalama 25 cm. yüksekliğe sahiptirler. Ağız kenarının içinde kapak yerine sahip olması bakımından diğerlerinden farklıdır. Bu vazo, aynı zamanda iyi işlenmiş hamuru ve sarımsı-beyaz astarı ve parlak perdahı ile, bu tip içindeki en kaliteli vazodur. Bu vazoların dibine düzensiz bir haç çizilmiştir” (Kulakoğlu, 1997: 38).

Dışa çekik ağız kenarlı, geniş ve uzun boyunlu, yuvarlak karınlı, halka dipli ve omuzlarında karşılıklı iki dikey kulpu bulunan halka dipli amphora/vazolardır. Ortalama 20 cm. yüksekliğindeki bu vazolar, kahverengi hamurlu, açık kahverengi veya kırmızı astarlı ve perdahlıdır. Yuvarlak kesitli karşılıklı iki dikey kulp, omuza karşılıklı olarak bağlanmıştır (Kulakoğlu, 1997: 39).

Şekil'deki İnandiktepe vazosu, çift kulplu vazoların şişkin yumurta gövdeli bir varyantı olup, yine çok dar ağızlı oluşuyla farklılık gösterir. Şimdilik tek örnekle temsil edilen bu tip, Hitit seramik repertuarında pek yaygın değildir ve şimdilik sadece İnandiktepe'ye özgüdür (Kulakoğlu, 1997: 40).

#### **2.1.4. Tencereler**

Gövde formu bakımından küresel olan bu kullanım kaplarının ağızları yuvarlak, dip kısımları yuvarlak ve omuzlarında karşılıklı iki kulpu bulunmaktadır. “...Mutfakta kullanılmış bu kapların boyları 17-30 cm. arasında değişmektedir. Genelde basit ağız kenarlı olan bu kaplarda, hafif dışa dönük ağız kenarlı örnekler de vardır (Resim 47). Boğazköy Aşağı Şehir'de bulunmuş olan bir tencere, hamuru renginde bırakılmış, geniş ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı ve geniş boynu dört adet yatay yivle bezenmiş olup, çift kulplu olup olmadığı belirgin değildir. Ancak, şekil özellikleri bakımından bu tipteki çift kulplu kapların bir alt tipi olarak düşünülebilir” (Kulakoğlu, 1997: 41).



### **2.1.5. Yuvarlak Ağızlı Testiler**

Yuvarlak ağızlı testiler farklı detay özellikleri gösteren çeşitli tiplere ayrılabilirler. Bunların boyun ve gövdeleri yivlerle bezenmiş alanlarının üzerlerinde yuvarlak düğme biçimi bezek bulunmaktadır (Yıldız, 2001: 40).

Dip kısımları küçük ve düz, kalın ve kısa boyunlu testilerde vardır. “...Boyun dibi ile karın genişliklerinin üst kısmında yer alan yiv sıraları ile özellik gösterirler(Resim 48). Ağız kenarları dıştan kalınlaştırılmıştır. Hamurları kabaca işlenmiş olup nemliken düzeltilmişlerdir” (Kutlu, 1978: 29).

### **2.1.6. Yonca Ağızlı Testiler**

Bu tip testilerin ağızları yonca yaprağı formunda olup, iki, üç ya da dört yapraklı olanları da vardır. Gövdeye tek kulpla bağlanırlar (Resim 49).

Bu kapların boyları küçüktür. Ortalama yükseklikleri 10–20 cm. arasında değişmektedir. Detay özelliklerine göre yan tiplere de ayrılmaktadırlar.

### **2.1.7. İbrikler**

Kapalı ve yuvarlak ağızlı, yüksekçe boyunlu, genellikle yarıküresel üst gövdeden pedestal kaideye doğru içbükey olarak daralan gövdeli, omzunu karın keskinliğinin hemen üstüne bağlayan tek dikey kulplu ve kulpunun karşısında yer alan boru biçimli akıtacağı gaga şeklinde sonuçlanan kaplar (Resim 50), bu tipin esas özelliğini oluşturur (Kulakoğlu, 1997: 63).

### **2.1.8. Matara Biçimli Kaplar**

Mataralar sıvı taşıma kaplarıdır ve arkeoloji literatüründe, “...küre, basık küre veya mercimek şeklinde gövdeli, silindir oyunlu, bir ila üç arasında değişen sayıda kulplu, kaide veya destekli dip formu göstermeyen formlar...” (Bilgi, 1982: 3 ) olarak tanımlanmaktadır.

Mataraların en belirgin özelliği gövdelerinin iki ayrı çanak biçimli kabın birleştirilmesi ile oluşturulmasıdır (Resim 51). Oluşturulan bu gövdeye boyun ve

kulp eklenir. “... M.Ö. III. Bin’de Troia’da, Karataş-Semayük’te, Yortan’da, Beycesultan’da ve Gedikli’de bulunan ucu düz kesik gagalı mataralar ve M.Ö. II. Bin’de Alishar ve Kültepe’de bulunan, gaga ağızlı iki matara dışında, Anadolu’daki mataraların hepsi yuvarlak ağızlıdır. Ağız kenarları basit veya dıştan kalınlaştırılmıştır. Pişmiş topraktan yapılmış matara biçimli kapların, başka bir malzemeden, muhtemelen madeni matara örneklerinden geliştirilmiş olabileceği de düşünülmektedir. Mataraların destek dipsiz yapılmış olmalarıyla, bu kapların, su gibi gündelik sıvılardan ziyade, özel veya ticari sıvıların, sırtta veya bir yere bağlanarak taşınmasında kullanılmış oldukları varsayılabilir” (Kulakoğlu, 1997: 69).

#### **2.1.9. Çaydanlıklar**

Boyunlu veya boyunsuz, basık gövdeli, karınlı, kulplu ve akıtacağı olan kaplardır. Hitit formlarına karakteristik bir özellik kazandıran gaga biçimli akıtacak, çaydanlıklara da uygulanmıştır. “... Formlarıyla özellik gösteren bir başka çaydanlık tipi de Yanarlar’da bulunmuştur. Sepet kulplu çaydanlığın gövdesi üzerinde omurgası vardır (Resim 52). Ağız kenarının iki tarafına üstten bağlanan sepet kulpunun hizasında akıtacağı olan çaydanlıklar Eski Tunç Çağı’ndan itibaren, Asur Ticaret Kolonileri ve Eski Hitit Krallık Çağı üstünden Hitit İmparatorluk Çağı’nın sonuna kadar kullanılmışlardır”(Kulakoğlu, 1997: 61).

Bir başka Hitit merkezlerinden Maşat Höyük’te bulunmuş olan çaydanlıkların çoğu kırmızı, azı kahverengi, devetüyü astarlı, perdahlı, oval gövdeli, keskince karınlı; çoğu düz, azı halka dipli, gövdelerinin yukarı bölümü astarlı, alt yarısı hamurunun rengindedir. Ağız kenarları dışarı taşkın, omuzu gövdeye bağlayan kulplarının kesiti oval, emzikleri kalın ve kısadır (Özgüç, 1982: 34).

#### **2.1.10. Kantaroslar**

Kantaros olarak isimlendirilen kapların en belirleyici özelliği geniş ağızlarının dört yapraklı yonca biçiminde olmasıdır. Yapraklardan ikisine karşılıklı olarak bağlanan iki dik kulpu bulunmasıdır (Resim 53).

### 2.1.11. Küpler

Küpleri çömleklerden ayırtan özellik boylarının büyüklüğüdür. Küpler; katı ve sıvı maddeleri depolamada kullanılırlar. Erzak küpleri ve mezar küpleri olarak iki grupta incelenebilir. Küplerin kapaklı olanları da vardır.

İnandıktepe’de bulunan ve ölçüleri ile gövdeleri birbirinden farklı olan küplerin erzak saklamada kullanıldığı bilinmektedir. “Mabet deposunda ve öteki odalardan bulunmuş olan büyük zahire küplerinin şekilleri birbirinin aynıdır. Yalnız en büyüğü kısa silindir boyunludur. İkisinin omuz ve karınları üstünde geniş takviye şeritleri vardır. Bir tanesinin omuzu üstünde üçgen şeklinde tutulabilecek kalınlıkta kulp vardır...”(Özgüç, 1988: 67). Boğazköy ve Alaca Höyükte bu tip küplerin benzerleri de bulunmuştur. Hitit şehri olan Ortaköy-Şapinuwa da bir metre ile iki metre yükseklikte 40’a yakın küp bulunmuştur. “...Genelde kulpları yoktur. Bazı örneklerde ise karın-omuz arasında dik duran küçük üçgen kulplara rastlanılmıştır. Omuz üzerinde, karında ve dibe doğru üç veya dört sıra halinde 4 cm’lik takviye kuşakları ile omuz-boyun arasında tek merkezli dairelerden oluşan 6-7cm. çapında bir simge gözlenmektedir. Küpler, çoğunlukla sivri elipsi ve yumurta gövdeli olmakla beraber, düz elipsi ve yumurta gövdeli örneklerde mevcuttur” (Resim 54) (Süel, 1998: 42).

Mezar küplerine üç gruba ayrılabilirler. En iyi örnekleri Yanarlar Afyon, Seydişehir mezarlığında bulunmuştur. “...Bu küpler;

I. gruba girenler, diplerinin gövdeye oranla çok ufak ve düz oluşlarıyla özellik gösterirler. Bu dipler gövdeye çok belirgin iç bükey hatlarla bağlanmıştır.

II. gruba giren küpler, yumurta gövdeli oluşlarıyla diğer gruplardan ayrılır (Resim 55).

III. grubu oluşturan örnek, aslında küp şeklinde olmayıp, dört dik kulplu iri bir vazo şeklindedir” (Emre, 1988: 17).

### 2.1.12. Banyo Kabı

Dikdörtgen gövdeli, dip kısmı yuvarlatılmış, ağız kenarı kalınlaştırılmış, yan yüzeylerinde ikişer kulpu olan kaplardır. İçerisinde oturmak için yapılmış bir bank

yer alır. İnandıktepe Mabedinde örnek bulunmuştur (Resim 56). Ayrıca günümüz küvetine çok benzeyen başka bir örnek de, Konya Karahöyük'te bulunmuştur (Resim 57).

#### **2.1.13. Şişeler**

İnce uzun boyunlu, silindirik gövdeli, sıvıların saklanması uygun, yuvarlak ağızlı kaplardır. Maşat Höyük "...saray depolarında en çok stok edilmiş kaplardan biri uzun boyunlu, uzun yumurta gövdeli ve sivri dipli şişelerdir. Hepsinin kalınlaştırılmış ağız kenarları dışarı taşkındır. Yuvarlak kesitli kulpları boynu omuza bağlar" (Özgüç, 1982: 25). Şişelerin çoğunun dış yüzeyleri hamurunun renginde olup, içlerinde astarlı olanlarda bulunmaktadır (Resim 58).

#### **2.1.14. Maltız**

Maltız'ın anlamı ayaklı ve taşınır ocaktır. Tahsin Özgüç, maltızları; ocak maltızları ve mangal maltızları olarak incelemiştir.

Kaba görünümlü ve kalın cidarlıdır. Bu nedenle ağırdır. Alt kısımları düzdür. Omuz kısımlarında simetrik iki kulp bulunmaktadır. Ocak maltızlara her Hitit mutfağında rastlanmak olasıdır.

Maşat Höyük'te bulunan seramikler arasında mangal maltızlarda yer alır. "...Gövdeleri dört satırlı köşeleri keskin ve dik dip kısımları açık ve yuvarlak ağızlıdır. Karşıt iki geniş sathında Üst üste yapılmış ikişer hava deliği görülür. İki dar satıhtan birinde ve dik kulpun Üst ucunun iki yanında diğerlerinden daha küçük iki hava deliği daha vardır. Diğer dar yüzlerinde hava deliği veya kulp yoktur"(Özgüç, 1982: 38).

#### **2.1.15. Künkler**

Künklerin yapım amaçları, temiz suyu getirip atık suları uzaklaştırmaktır. Yapıların hemen dışında, konik ve iç içe geçirilmiş pişmiş toprak künkler sıralanır. Künklerin geniş bitimlerine yakın, oval açıklıklar dikkat çeker. Buradaki açıklıklar

taş ya da çanak parçalarıyla kapatılır. Bu açıklıklar birbirlerine eklenen künklerin ek yerlerinin içten yalıtılmasını sağlamaktadır, ayrıca zamanla tıkanan künkler bu deliklerden temizlenebilir (Resim 59).

## **2.2. Adak ve Libasyon Kapları**

### **2.2.1. Hayvan Biçimli Kaplar**

İlk çağlardan beri bilinen hayvan biçimli kaplar Hitit çömlek atölyelerinin de bir özelliğidir. Çeşitli hayvan türleri şeklindeki bu kaplar, bize Hitit seramik sanatı hakkında birçok bilgi verir. Hitit seramiğinin önemli bir bölümünü oluşturan bu kaplar, günlük kullanım seramiği olarak değil, adak törenlerinde kullanılmak için yapılan kaplardır. Hitit insanı bu kapları evlerinde korumuş ve tapınma törenlerinde kullanmışlardır.

“Kil içki kapları dört ayağı üzerinde duranlar ve tüneyenler, hayvan, kartal başı şeklinde olanlar ve yatanlar olmak üzere üç gruba ayrılırlar.

Eski evrenin boya nakışlı veya kırmızı astarlı aslan şeklindeki içki kapları dört ayağı üzerinde duran pozdadır (Resim 60). Bunlar çağın ilk evresinde kullanılmışlardır. İçki, sırtındaki emzikten doldurulur, ağızdan boşaltılır. Ağız açık, dil dışarı sarkıktır. Başları canlı, doğal bir işçiliğin eseri; gövde ve bacakları organik yapılarından çok farklı, cansız, etkisizdir.

Kırmızı astarlı aslan başı, kulbuyla silindir şeklindeki gövdeye bağlıdır (Resim 61). Aslanın ağzı kapalı, üslubu eski evre aslanlarının üslubundan farklıdır. Bunlar ön bacakları üzerine yatmış Hitit çağı ritonlarının, henüz, bacakları gösterilmemiş olan, ilk örneklerini temsil etmektedir” (Özgüç, 2002: 448).

Hitit metinlerinde kral ve kraliçe içkilerini tanrı Zababa onuruna ayakta duran aslan ritonundan içtikleri bildirilmektedir. Boya nakışlı antiloplar (Resim 62) aslanlarla bir arada bulunmuştur. Dört bacağı üzerinde yatan antilop buluntusu azdır.

Ayakta duran, yatan domuz biçimli kapların yanında, domuz başı şeklinde olan kaplar da bulunmuştur (Resim 63). Bunlarla tanrıya içki sunulmamış, tanrı onuruna içki içilmiştir.

Bu çağda boğa başı şeklindeki içki kapları da kullanılmıştır. Bunlar bir arada çift olarak bulunmuşlardır (Resim 64–65 ). Başları yularlıdır.

Kartal ritonları, dik duran kartal ve kartal başı şeklinde olarak ikiye ayrılabilir (Resim 66–67). Hitit dininde kutsal olan kartal figürünü, tanrılardan bazıları ellerinde tutar. Ancak metinler kartalın hangi tanrının kutsal kuşu olduğunu belirtmez.

Kısa bacaklı, iri keklik biçimli içki kapları da bu çağın karakteristik hayvan figürlerindendir (Resim 68). Gövdeleri geometrik motifler ve siluet kuşlarla süslüdür. İçki sırttaki emzikten doldurulur, ağızdan boşaltılır.

Tavşan başı biçimli içki kapları da daima çift olarak bulunan kaplardandır (Resim 69).

Kültepe'ye özgü bir başka hayvan biçimli kapta, salyangoz biçimli içki kaplarıdır (Resim 70). Her zaman aslan, antilop ve çizmelerle birlikte bulunmuşlardır. Bu kaplar, çağın ilk evresinden sonra kullanılmamıştır.

Çift boyunlu, çift başlı ördeklerde farklı bir türü oluştururlar. Sırtlarında, büyük bir halka tutamak yer alır. Boğazköy'de bulunmuştur. Geniş gagalı olan baş kısmında gözler kabartma olarak yapılmıştır (Resim 71).

### **2.2.2. Çizme Biçimli Kaplar**

Çift olarak bulunan kil çizme şeklindeki içki kapları (Resim 72) çağın ilk evresinde polikrom, son evresinde monokromdur, Geç evrenin bu çizme şekilleri Hitit imparatorluk Çağı kaya kabartmalarındaki tanrı çizmelerinin aynıdır.

### **2.2.3. Heykelli Fincan**

Eskiyapar'da bulunmuştur. Fincanın içinde; ekmek ve libasyon testisi duran sunağın karşısında, tahtında oturan ve göğüslerini sunan tanrıça yer almaktadır. Bu seramik parça, küçük bir tapınak modelinin içini yansıtmaktadır (Resim 73). “Bu fincanın ritüel de kullanıldığı...” (Özgüç, 1988: 49) Özgüç tarafından belirtilmiştir.

#### 2.2.4. Gaga Ağızlı Testiler

Hitit seramiğinin en karakteristik, en çok çeşidi bulunan formu gaga ağızlı testilerdir. Bunlar kült objelerinin en güzel örnekleridir. Bu testilerde boyun, gövde, kaide ve kulplarda çeşitlemeler fazla kullanılmış olmakla birlikte, emziklerinin gaga biçimi ortak özellikleridir (Resim 74).

“Kültepe'de bulunan II. Bin kaplarından M.Ö. III. Bin kap şekillerine bağlanan formlar arasında, gaga ağızlı testilerinde bulunduğu belirtilmiştir. Bu testilerin, Batı Anadolu'da Troia, Thermi ve Kumtepe Medeniyetlerinde görülmeye başlamış. Yortan'da yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Alaca Höyük mezarlarındaki altın-gümüştan yapılmış testilerden başka pişmiş topraktan yapılmış ve şekilleri bakımından Hititlerin'kine benzeyen gaga ağızlı testiler bulunmuştur. Gaga ağız testi tipinin, III Alishar medeniyetinde tanındığı da bilinmektedir. Çömlekçi çarkının keşfi ile seramik sanatında kaydedilen gelişme sonucunda, gaga ağızlı testiler, M.Ö. II. Binde, Orta Anadolu seramik repertuarındaki gelişkin örnekleri ile karşımıza çıkar” (Kulakoğlu, 1997: 48).

Günlük işlerde kullanılmayan bu kaplar, dinsel törenlerde tanrılara içki sunmak (libasyon) için kullanılmıştır.

#### 2.2.5. Figürin Heykelcikler

Seramikten yapılan küçük heykelcikler figürin adıyla adlandırılırlar. İnsan ya da hayvan şeklinde olanları vardır.

“...Anadolu'da M.Ö. 5500 yıllarında görülmeye başlar...” (Mellart, 1988: 11) Neolitik dönemde bereket kültürü oluşmuş ve kadının görüntüsü abartılarak şekillendirilmiştir. Figürinlerde, büyük göğüs ve kalçalarıyla şekillendirilen kadın, bereketi, doğurganlığı ve yaratıcılığı simgelemiştir. Figürinler, Hitit döneminden daha önceki dönemlere oranla sayıca az bulunmuştur. Bunun nedeni olarak bu heykelciklerin madenden yapılmış olmaları gösterilebilir (Resim 75).



### 2.2.6. Gövdesi Boru Kol Biçimli Libasyon Kabı

Kült törenlerinde kullanılmış oldukları düşünülen dinsel törenlerde içki sunulan libasyon kaplarıdır. Hitit yerleşim yerlerinde başka örnekleri de bulunan kabın iki örneği de Maşat Höyük'te bulunmuştur. Kabın gövdesi bölümü boru biçimli olup bir tarafında beş parmağı gösterilen bir el bulunmaktadır. Avucunda da fincan yer almaktadır.

“...Bulunan formların her ikisi de elden başlayarak yukarıya doğru kalınlaşmaktadır. İnce ve kalın kısmını birbirinden üç deri yiv ayırmaktadır. Her iki libasyon kabının da aynı boyda olduğu anlaşılmaktadır...” (Özgüç, 1982: 31) Boğazköy'de bulunan bir örneğin avucu içindeki fincanın orta kısmı deliktir.

### 2.2.7. Gagası Boğa Başı Biçimli Testi

Testinin gaga kısmı boğa başı şeklinde yapılmıştır (Resim 76). Birbirlerine, içerden ahşap kazıklarla tutturulmuştur. Bu da törenlerde ikili olarak kullanıldığını gösterir. Zaten kutsal hayvan olan boğaların, kült törenlerinde de vazgeçilmez birer obje olduğunu böylece anlıyoruz. Orta Anadolu'da gagaları boğa başı şeklindeki büyük testiler, ilk defa Kaniş'te ve Hammurabi ile çağdaş dönemde kullanılmışlardır.

Bulunan bazı testiler “...bu tipin Eski Hitit çağında da kullanıldığını ispat etmektedir. Bu, Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nın Seramik sanatını, Eski Hitit Çağı sanatına bağlayan canlı örneklerden biridir...” (Özgüç, 1988: 11)

### 2.2.8. Gövdesi Halka Biçimli Kaplar

Yuvarlak gövdeli, içi boş boru şeklinde ve boyunlu kaplardır (Resim 77). Eski Hitit Krallık Çağı'nda, ağız kenarını omuza bağlayan ve yüksek kaideli olarak görülürler. Hazneleri çok küçüktür; değerli veya kutsal sıvılar için kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Fonksiyonları tam olarak belli değildir. Günlük kullanıma uygun değildir. Bu kapların dini amaçlarla kullanıldığını düşünebiliriz.

“...Gövdesi halka biçimli kaplar, dikey ve yatay olarak kullanılmak üzere yapılmış iki tipte karşımıza çıkmaktadır. Bugüne kadar bilinen en eski gövdesi halka

biçimli kap olan Kuruçay kabı, halka biçimli gövdesinin yan tarafına 45 derece açı ile bağlanmış akatacağı ile muhtemelen yatay tipi temsil etmektedir. Tell Qannas'ın Kalkolitik Çağ tabakalarında bulunan gövdesi halka biçimli kap, bu tür kaplar içindeki en erken ilk duran örneği temsil etmektedir. Eski Tunç Çağında da, Troia ve Ege/Kıbrıs bölgelerinde bulunan gövdesi halka biçimli kapların gösterdiği gibi, Eski Tunç Çağı boyunca yatay kaplar moda olmuştur. Gövdesi halka biçimli dikey kaplar, Anadolu'da, II. Binin ilk yarısında görülmeye başlar. Tell Qannas kabı ile Anadolu örnekleri arasında organik bir bağ kurulamamaktadır” (Kulakoğlu, 1997: 78).

### **2.2.9. Sunaklar**

Yüksek bir kaide üzerine oturtulmuş, derin ve geniş bir çanaktan oluşan yüksek ayaklı kaplardır(Resim 78). Çanağın oturduğu silindirik ayak, yere basan kısmına doğru genişlemektedir.

Yükseklikleri 34 cm.den 75 cm e kadar değişir. Kahverengi hamurlu, kırmızı, kahverengi, astarlı ve perdahlıdır. İnandıktepe Mabedi'ndeki diğer seramikler gibi yanmış ve ıslıdır. “...T. Özgüç'e göre, İnandıktepe Mabedinde bulunan bu sunakların, ıslı olmalarının nedenini, yalnızca içinde bulundukları bina ile birlikte yanmış olmalarında aramamak gerekir. Bunlar günlük işlerde kullanılmayan, mabetlerde kullanılan kült eşyaları olmalıdır. Özgüç'ün de açıkladığı gibi, yerli silindir mühür baskıları, bunların kültte buhurdanlık olarak kullanıldıklarını da ispat etmektedir. Bu tip sunaklar, Anadolu'da uzun bir geçmişi olan meyveliklerden geliştirilmişlerdir. Kültepe'de II. kattan itibaren görülen pişmiş toprak meyveliklerin, yerli Anadolu geleneğini devam ettirdiği, T. Özgüç tarafından belirtilmiştir. Ayrıca Maşat Höyük'te Saray'da III. katta bulunmuş olan iki parça da, bu gruba ait olmalıdır. Bunlar, bu sunakların kullanımının, 15. yy.ın sonuna kadar sürdüğünü belgelendirmektedir” (Kulakoğlu, 1997: 81).

### **2.3. Tabletler ve Mühürler**

#### **2.3.1. Tabletler**

Kil tabletler çamur yaşı haldeyken, üzerlerine yazı yazılıp pişirilen belgelerdir.

“Hititler çivi yazılı metinlerini, genellikle kil tabletler yani kil levhacıklar üzerine yazarlardı...”(Akurgal, 1995: 21). Hitit kazılarında binlerce kil tablet ele geçmiştir (Resim 79).

### 2.3.2. Mühür ve Bullalar

“Hitit uygarlığından günümüze gelebilmiş belgeler içinde mühürlerin özel bir yeri vardır. Mühürler üzerinde sadece Hitit memurlarının veya herhangi bir unvana sahip olmayan erkek ve kadınların adlarının yazıldığı hiyeroglif işaretleri değil, dekoratif malzeme olarak, insan ve hayvan tasvirleri bulunmaktadır ki, bunlar Hitit insanı tarafından yaratılan heykelcikler ve kabartmalar dışında, görsel sanat ürünlerinin en güzel ve en fazla sayıdaki örneklerini oluştururlar (Resim 80). Ayrıca, Hitit yazılı belgelerinde okuduğumuz birçok dini ritüelin resim olarak anlatımlarını içerirler. Bu sahnelerde, metinlerden sadece adlarını bildiğimiz birçok kült eşyasının, mobilyanın, giysinin ve keramik türünün, bazı bitki ve hatta ekmek cinsinin yer alması nedeniyle, Hitit maddi kültürüne ait bilgilerin bir kısmını da mühürlerden öğreniyoruz. Diğer yandan, mühürlerin gösterdiği gelişim, tarihleme için de bazı kriterler sunmaktadır. Bu bakımdan, mühürler yalnız filolojik değil, arkeolojik yönden de çok değerli belgelerdir” (Dinçol, 2002: 428).

Kil tabletler üzerine çiviyazısı ile yazılmış belgelerin mühürlenmesi, bunların üzerine mühür bastırılması sonucu, mühür yüzeyine kazınmış hiyeroglif işaretlerin ya da bitkisel, geometrik süslerin tablet üzerine kabartma olarak aktarılması anlamına gelir. Kap, paket veya mekanların mühürlenmesi ise, bunların ağızlarına sokulmuş ya da bağlandıkları iplere sarılmış kil topaklarının üzerine mühürlerin bastırılması ile yapılır. Kilin sertleşmesi ile kırılmadan açmak imkansız hale gelirdi. Kapılar da aynı yöntemle mühürlenirdi. Arkeolojik literatürde bulla adı verilen mühür baskılı kil topaklarının arka yüzlerinde, üzerine bastırıldıkları iplerin veya çuval türü kaba dokunmuş bezlerin izlerine rastlanmaktadır. “Bullalar bir malın güvenilirliğini sağlamak için, malların üzerine iple bağlanan mühür baskılı delikli veya deliksiz pişmiş kildir (Resim 81). Bullalar şişe veya testilerin ağızlarını kapatan mühürlü ‘bulla-tıkaç’ şeklinde de olabilir...”(Özgüç, 1982: 44).

Matris; mühür basmak için yapılan kalıbın kendisidir. Hititler mühür

matrislerini metal ve taştan yapılmış olanları kullanmanın yanı sıra seramikten üreterek de kullanmışlardır(Resim 82).

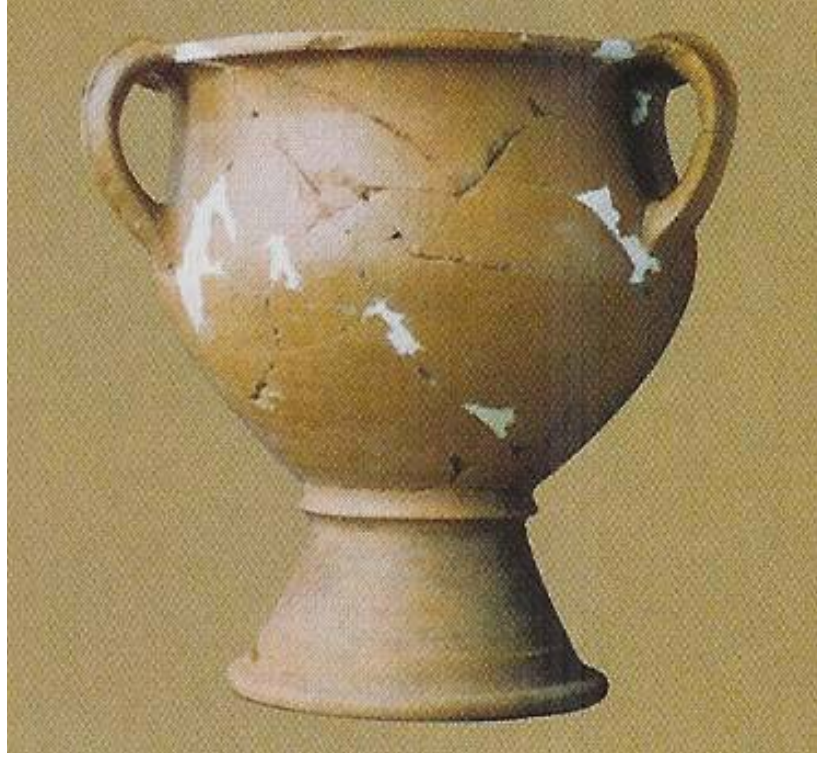
“...Hiyeroglifler, Hitit dünyasının ikinci yazısı oldu; her iki yazı özellikle kral mühürleri üzerinde birlikte kullanıldı. Hiyeroglif aynı zamanda anıtlardaki ve halk mühürlerindeki yazı sistemiydi. Halkın yazışmalarında, mektuplarda, toprak alım satım belgelerinde, borç senetlerinde kullanıldı. Büyük bir olasılıkla tahta tabletlere boya ile çizilerek ya da yine tahta levhaların üzerine kaplanan balmumu tabakasına kazınarak uygulanan örnekler ne yazık ki günümüze kadar ulaşmadı” (Dinçol, 2004: 26).



**Resim 45** Maşrapa ve Fincanlar (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 46** İnandık Vazosu (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).

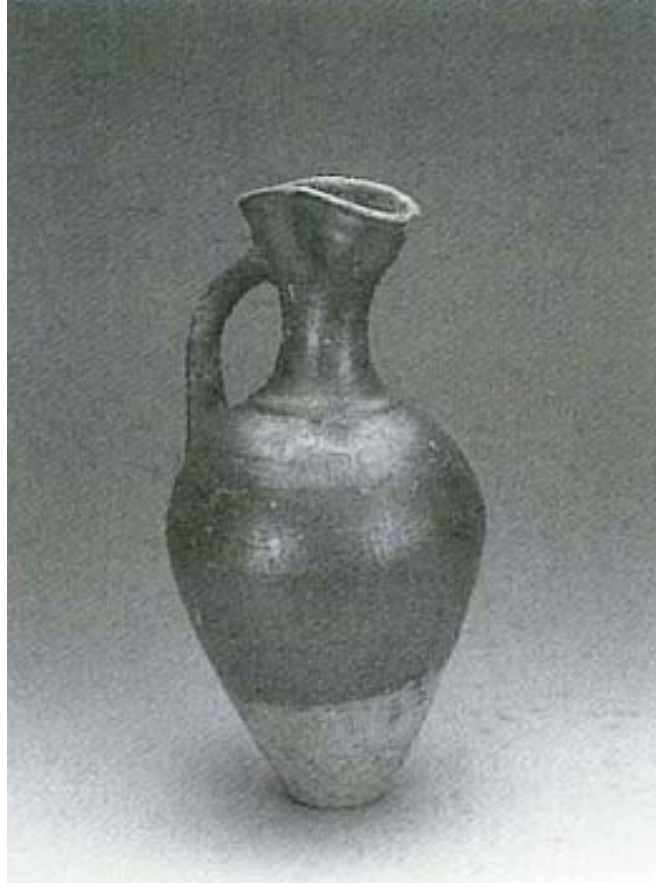


**Resim 47** Tencere (Süel, 2002).





**Resim 48** Yuvarlak ağızlı testi (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 49** Yonca ağızlı testi (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 50** İbrik (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 51** Matara biçimli kap (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 52** Çaydanlık (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 53** Kantaros (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).





**Resim 54** Erzak küpü (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 55** Mezar küpleri (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).

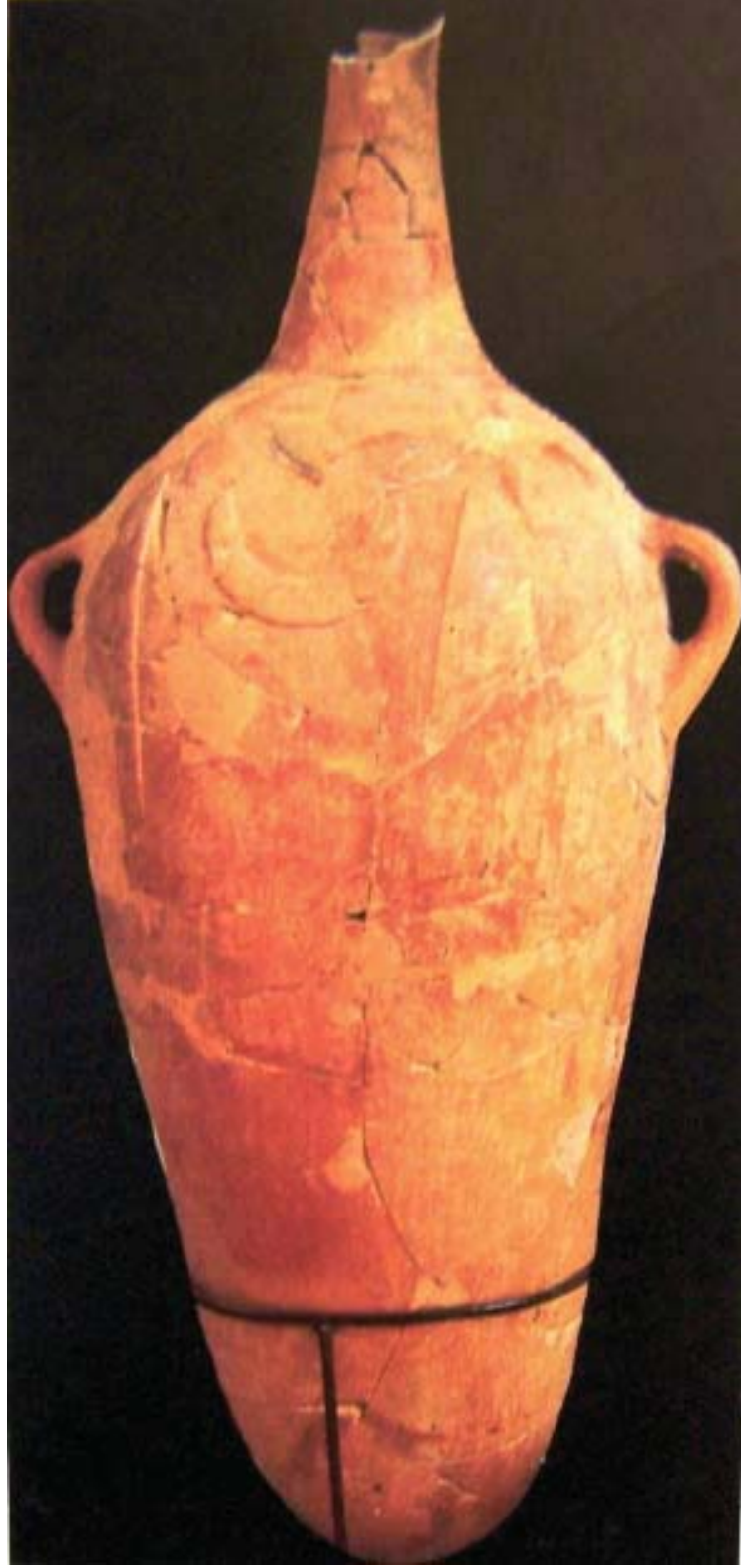




**Resim 56** Banyo kabı (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 57** Banyo kabı (Alp, 2003).



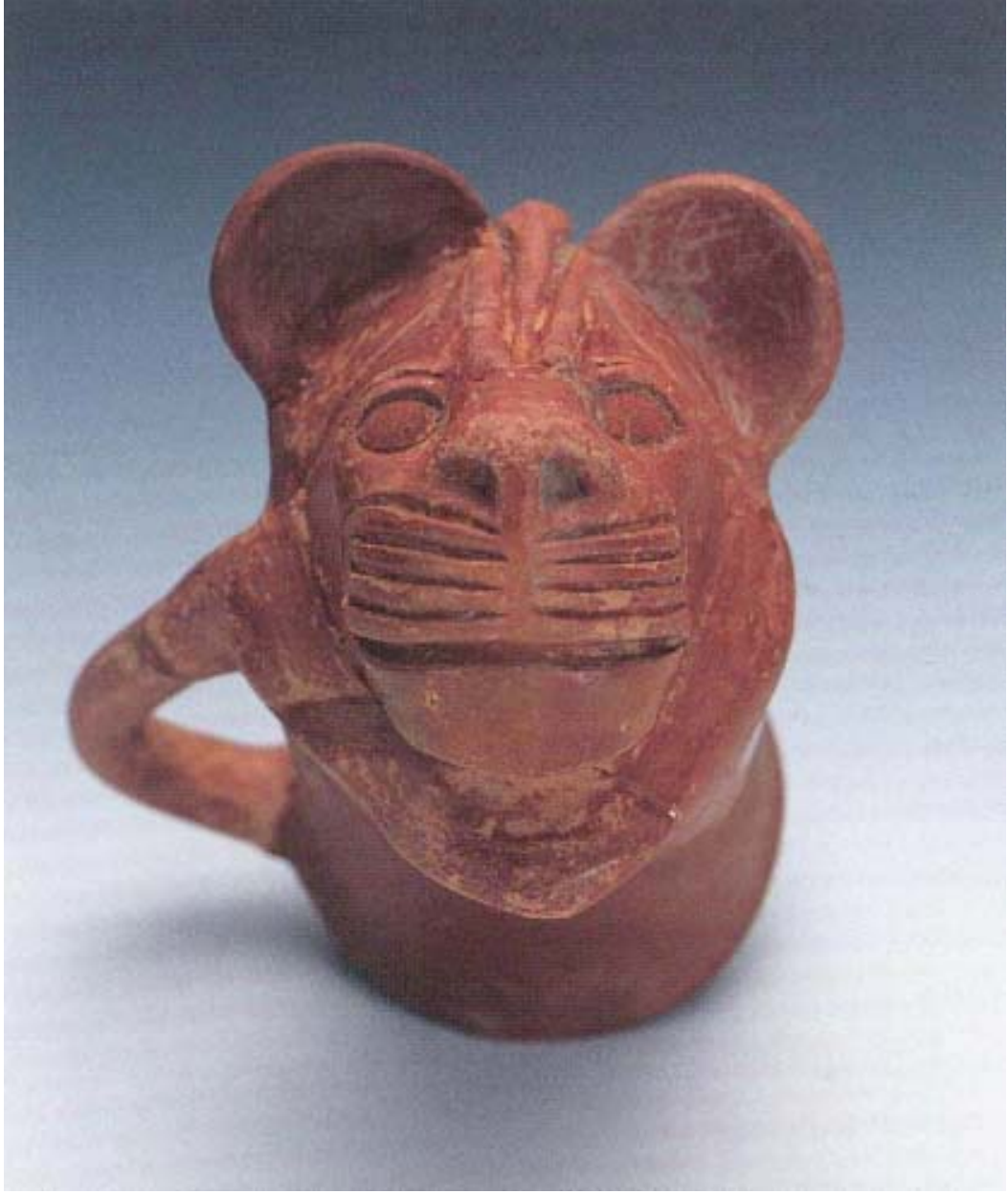
**Resim 58** Şişe (Darga, 1992).



**Resim 59** Künkler (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 60** Aslan başı biçimli kült kabı (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 61** Aslan biçimli kült kabı (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).





**Resim 62** Antilop biçimli kült kabı (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).





**Resim 63** Domuz biçimli kült kabı (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 64** Boğa başı biçimli kült kabı (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 65** Boğa başı biçimli kült kabı (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 66** Kartal başı biçimli kap (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 67** Kanatları açık, uçar durumda betimlenmiş kartal biçimli kap (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



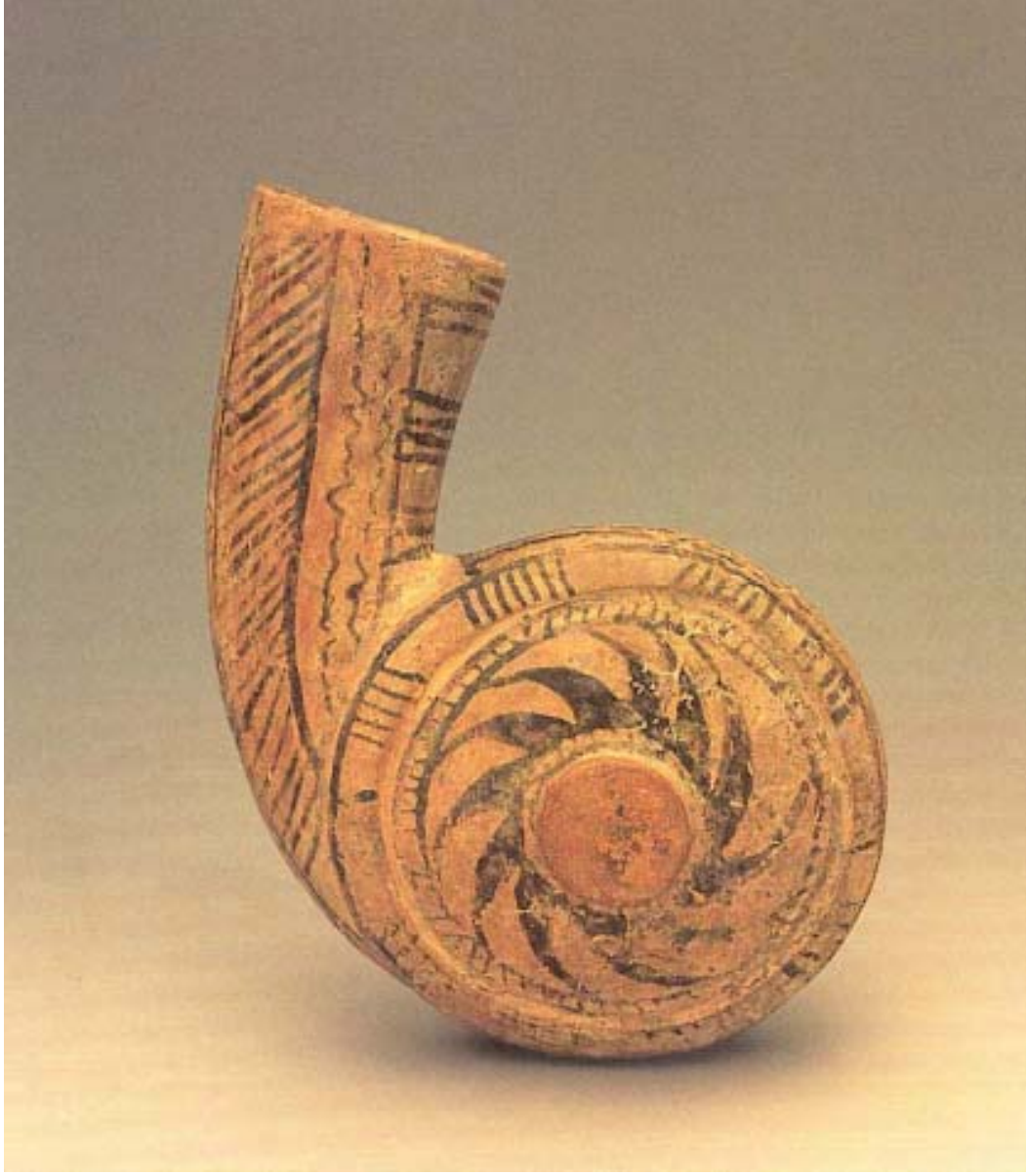
**Resim 68** Keklik biçimli kült kabı (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).





**Resim 69** Tavşan başı biçimli kült kabı (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).





**Resim 70** Salyangoz biçimli kült kabı (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 71** Ördek biçimli kap (Bittel, 1976)



**Resim 72** Çizme biçimli, boya bezemeli iki kap (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 73** Heykelli fincan (libasyon kabı) (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 74** Gaga ağızlı testi (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).

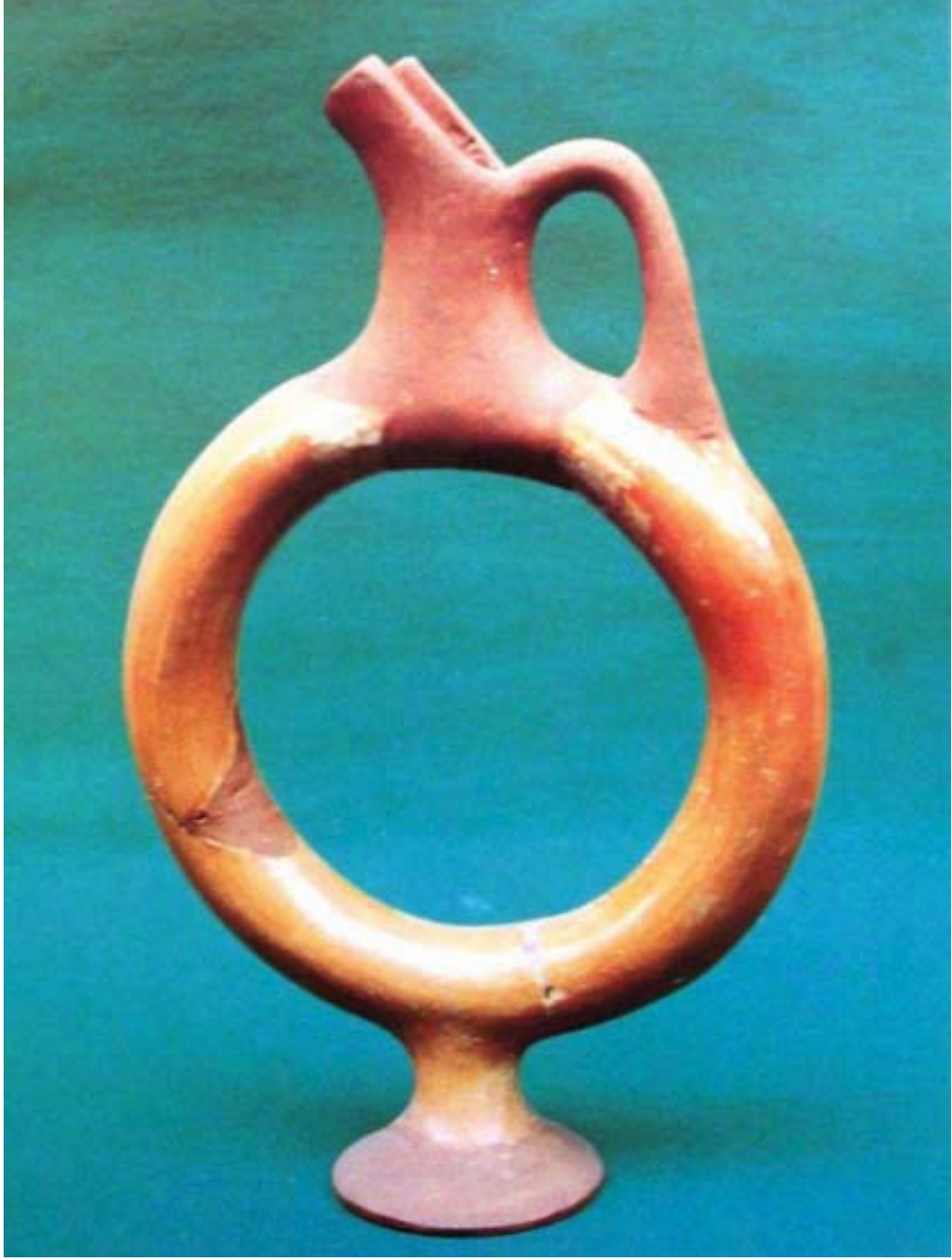


**Resim 75** Figürin heykel (Kendini tanrıya sunan kadın) (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 76** İkiz boğalar (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).





**Resim 77** Gövdesi halka biçimli kap (Darga, 1992).





**Resim 78** Sunak (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 79** Tablet (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 80** Mühür (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 81** Bulla (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 82** Mühür matrisi (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



### 3. HITİT SERAMİKLERİNİN YAPIM TEKNİKLERİ

Hititli çömlek ustaları, kap yapımında, içerisinde demir minerali bulunan bir tür kil kullanırlardı. Ustalar, bu kilin içerisine kum, taş ya da şamot adı verilen pişmiş çömlek kırıklarını eklerlerdi. Bu işlemin amaçlarının arasında, hammadde kullanımının azaltılması ve seramik bünyesinin güçlendirilmesi olduğunu tahmin edebiliyoruz.

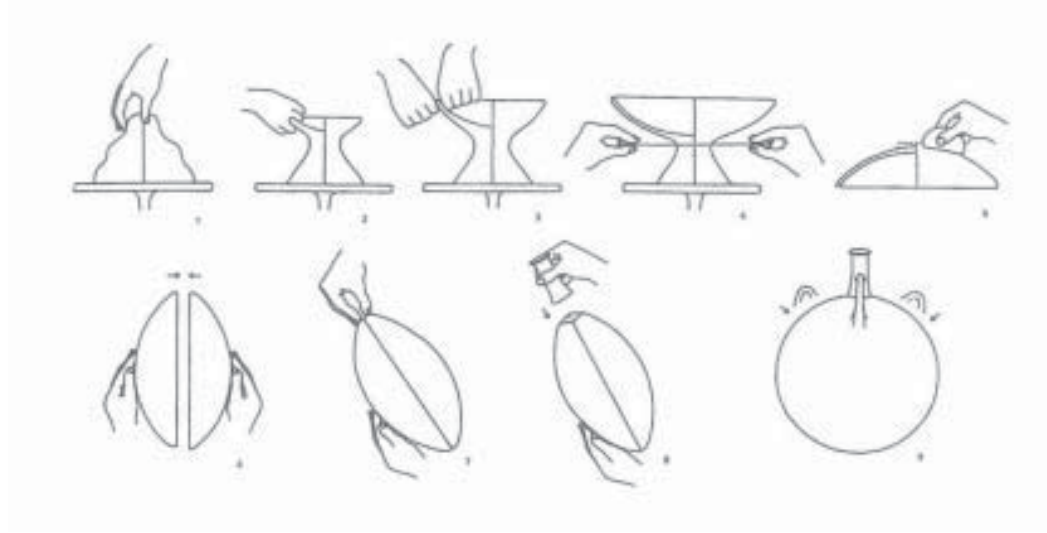
Hitit seramiğinin en göze çarpıcı özelliği, kırmızı açıkılı mallarıdır. Burada sözü edilen, kap yüzeylerinin, yükseltgen ortamda (fırınlama sırasında yeterli oksijen alan bir ortam) fırındığında, parlak kırmızı renge dönüşen, arıtılmış ince kilden yapılma bir astarla kaplanmasıdır. Parlak bakırı çağrıştıran, metalik pırıltılı kap yüzeyleridir. “Büyük olasılıkla bu işlemde amaç, değeri yüksek madeni kapları anımsatan ürünler elde etmektir. Bu denli parlak yüzeylerin, kaplar fırınlanmadan önce uygulanan ağıyla mı, ya da ince bir tabaka niteliğinde kap yüzeyine sürülen ve fırınlama sırasında adeta eriyerek, tüm yüzeyde ikinci bir işleme gereksinim bırakmadan, bu ışıltıyı oluşturan, bir tür parlak yanışlı kille mi elde edildiği, tam olarak bilinmemektedir” (Karpe, 2002: 503). Başlangıçta oldukça sık gözlemlenen, bu kırmızı ince yapımlar, Büyük İmparatorluk Dönemi’nde iyice azalmıştır. M.Ö. 13. yüzyılda da toplam çanak çömlek üretiminde % 1’lik bir orana gerilemiştir.

Büyük küpler, çömlek türü mutfak kaplarının bir bölümü, tepsiler ve bazı adak kapları dışında Hitit çanak çömleğinin tümü, çarkta çekilirdi. Çarkta kullanılan aletler kesin olarak tespit edilememiştir. Ancak, bulunan kemik, taş ve tahta parçalarını, arkeologlar burada kullanılabilecek aletler olarak gruplamışlardır.

Matara tipi kapların yapımı, özel bir yetenek gerektirmekteydi. Kapların yapımında, iki değişik yöntem kullanılmaktadır: Birinci yapım yönteminde, çarkta birbirinin aynı olan kase biçimli iki ayrı kap çekilirdi. Daha sonra ağız ağza gelecek şekilde birleştirilip, “dikiş” adı verilen birleşme yerinde delik açılarak, buraya, yapılmış boyun oturtulurdu (Resim 83). İkinci yapım yöntemi ise, gövdenin tek parça olarak çarkta çekilmesidir. Önce şişkin karınlı bir kap elde edilir, daha sonra ise, bu kabın iki yanından bastırılarak oval bir şekil alması sağlanır, kabın gövde çapı daraltılırdı. Son olarak da yapılmış olan boyun ve kulplar gövdeye oturtulurdu. Ürün çarktan alındıktan sonra üzerindeki fazla kiler tıraşlanarak son şekil verilirdi

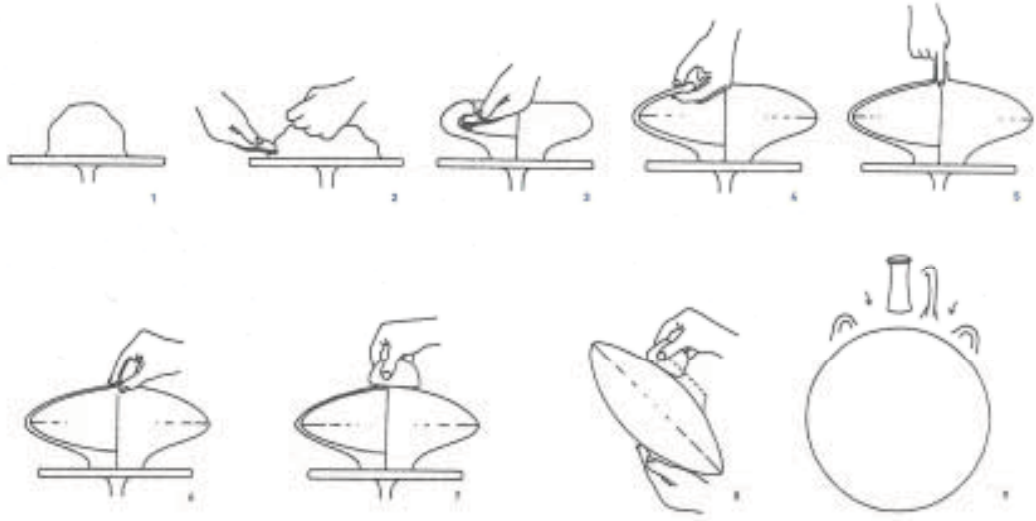
(Resim 84).

Büyük çömlekler, tek parça olarak şekillendirilemediğinden, bölüm bölüm yapılıp, üst üste eklenirlerdi. Önce kabın dibi yapılırdı. Dip parçası yapıldıktan sonra kurummasına fırsat vermeden, üst kenara yivler ya da çentikler açılırdı. “Daha sonra, önceden hazırlanan, yassı bir kil şeridi, çentik ya da yivlere geçecek şekilde, dip üzerine aplike edilip, dikiş yeri iyice sıvazlanırdı. Bu yöntem, ele geçen kaplardaki, fitil kopuğu da denilen, yatay kırıklardan anlaşılmaktadır. Bazı kırık parçalarda da, dikişin patladığı yerlerde, çentikler açıkça seçilebilmektedir. Kapların dış yüzünde belirlenen ip baskısı izleri, karın üzerindeki dikiş yerlerinin, bir iple sarmalanarak sağlamlaştırıldığını kanıtlamaktadır. Bu işlem, ağır ve yaş kilin, çökmeden ve dağılmadan, kendi ağırlığını taşımasını sağlamaktaydı” (Karpe, 2002: 504). Çömleklerin büyüklüklerine göre, her şerit belli bir sertliğe geldikten sonra, üzerine bir diğeri ilave edilip kat kat yükseltilir, son olarak da dudak ve kulp eklenerek, yapım tamamlanırdı (Resim 85).

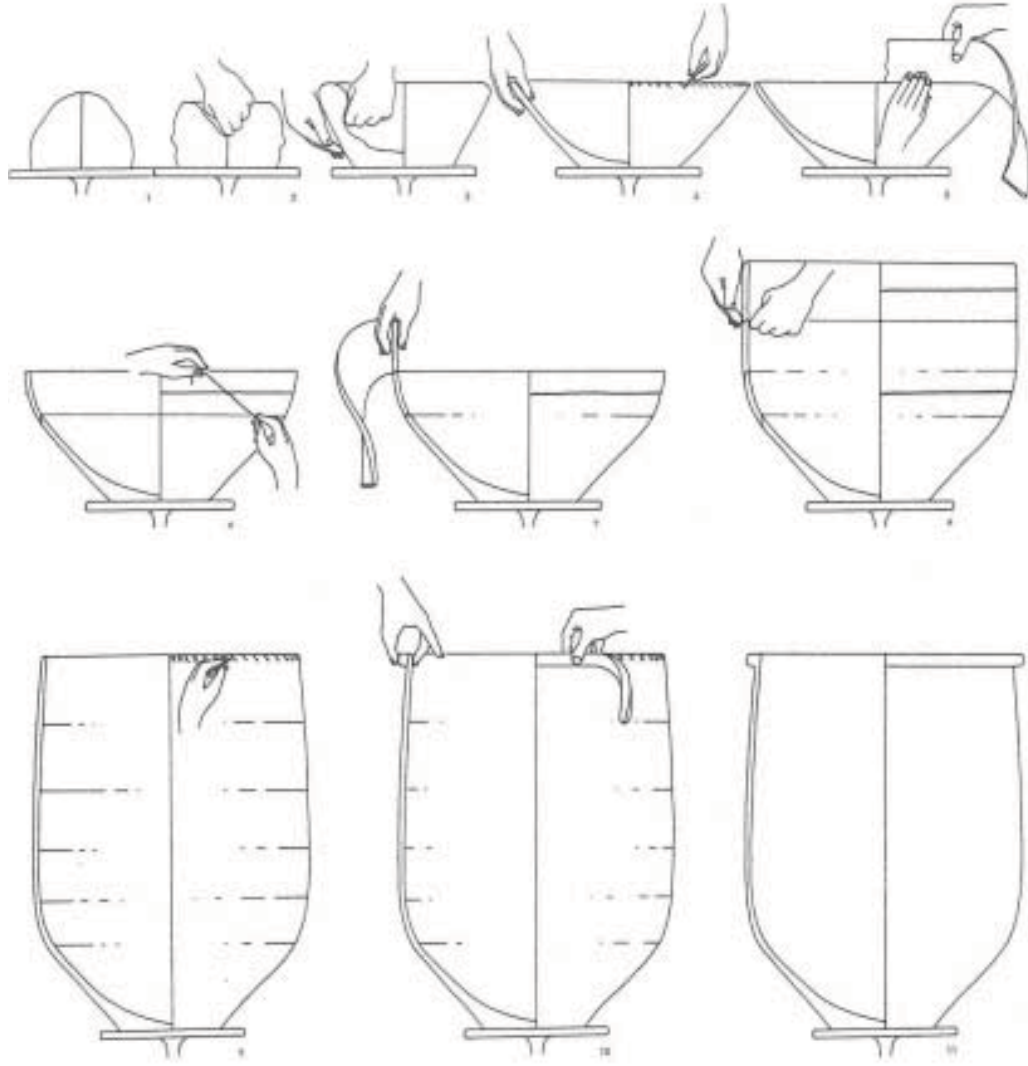


**Resim 83** Matara yapım tekniği (Birinci yöntem) (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).





**Resim 84** Matara yapım tekniği (İkinci yöntem) (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 85** Büyük kap yapım tekniği (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).

#### 4. HİTİT SERAMİKLERİ DEKOR TEKNİKLERİ

Kilin şekillendirilmesi ile elde edilen çeşitli ürünlerin dekorlanması eğilimi, bugünkü anlayışla yalnızca estetik ve ekonomik amaçların dışında, toplumların duyarlılığını, kültürel düzeylerini, dinsel inanç ve davranışlarını, sosyal ilişkilerini yani güncel yaşamlarını yansıtan bir unsur olmuştur. Hititlerde görülen dekor tekniklerinin başında perdahlama gelmektedir. Perdahlamanın ardından kabartma dekor, fırça dekor, kazıma (sgraffito) dekor ve yiv dekorlama teknikleri sayılabilir. Bütün bu saydığımız dekor tekniklerinin hemen hemen çoğunda astar (angop) kullanılmıştır. Astar kullanımında tek rengin yanında farklı bir iki renk de kullanılmıştır. Astar kullanılan formlarda astarlama işlemi ya tüm yüzeyi kaplamıştır ya da formun belli bir kısmına uygulanmıştır.

##### 4.1. Perdah / Açık Dekor Tekniği

Hititlerde dekor teknikleri arasında en çok perdahlama / açık dekor tekniği kullanılmıştır. Perdah (açık) dekor tekniği, seramik mamul deri sertliğine geldiği zaman, metal, kemik v.b. sert bir alet yardımı ile yüzeyinin düzleştirilip, parlatılması işlemidir. Perdah dekor tekniği astarsız yüzeylerde kullanıldığı gibi, astarlı yüzeylerde de kullanıma olanak veren bir tekniktir (Resim 86).

Perdah (açık) dekor tekniğinin uygulanmasının süsleme amacının dışında formun dayanıklılığını arttırmaktır. Perdah uygulanması ile formun yüzeyindeki poroz yapı giderilerek, sıvı geçirgenliğini minimuma indirmek amaçlanmıştır.

Alacahöyük'te bulunan "...kapların bir çoğunda iç taraf boyasız perdahsız ve pürüklüdür. Fakat kazan, kase gibi eserlerde iç ve dış aynı derecede astar ve perdahı görmüştür" (Arık, 1937: 108).

Perdahlama dayanıklılığı artırır; forma güzel bir görünüm sağlar ve ayrıca madeni eşyalara benzetme kaygısı taşınyorsa bu görünümü elde etmek için de uygulanabileceği düşünülebilir.

#### 4.2. Kabartma Dekor Tekniği

Kabartma dekorları çeşitli yöntemlerle üretilen seramik eşyalarda rölyef tarzında uygulanan kabartma süslemelere verilen addır. Bu tür dekorlarda parça yüzeyi desenin gidişi doğrultusunda alçaltı-yükselti (rölyef) değerde bir görünüş verir (Resim 87). Parça yüzeyinin tamamı bu şekilde dekorlanabileceği gibi, biçim ve dekor ilişkilerine göre bant, motif, arma şeklinde de süslemelere olanak verir.

II. Bin’de, kabartma figürlerle bezekli örnekler Assur Ticaret Kolonileri Çağı’nın erken evresinden itibaren görülür. Kültepe’de bulunmuş olan kabartmalı iki vazı, Eski Hitit Krallık çağı’nın kabartmalı vazolarının, Assur Ticaret Kolonileri çağı vazolarından kök aldığı göstermektedir (Kulakoğlu, 1997: 84).

Kabartma dekor tekniğinin uygulandığı en iyi örnekler, Bitik vazosu, İnandık vazosu ve Eskiypar vazosudur.

Hitit Kabartma dekorlarının uygulanmasında üç teknik kullanıldığı gözlemlenmiştir. Uygulanacak kabartma ayrı bir yerde, bir kalıp yardımıyla şekillendirilerek, formun üzerine yaışken yapıştırılması suretiyle yapılmıştır. Kabartmaların kalıp yardımı ile yapıldığı “...kabartma tasvirlerin, objelerin birbirlerine çok benzemeleri ve Kültepe’de bulunmuş pişmiş...”(Özgüç, 1988: 17) seramik bir kalıptan anlaşılmaktadır. Diğer bir teknikte de kalıpla üretilen figürün gövde kısmı forma monte edildikten sonra baş kısmı elle plastik şekillendirilmesi yapıp gövdeye monte ediliyor. Bu yöntem en güzel örnek Eskiypar vazosudur. Bu vazodaki dört boğa tasviri bu teknikle yapılmıştır. Boğaların gövdeleri kabartma olarak, baş ve boyunları ise heykel tarzında işlenmiştir. Boğalar çeşitli üçgen, nokta ve kısa çizgilerle süslenmiştir. Üçüncü teknikte formun yüzeyine figürler alçak kabartma olarak elle şekillendirilmiştir. Bu teknik “...yalnızca Alacahöyük vazosunda ...”( Kulakoğlu, 1997: 88) görölmektedir.

#### 4.3. Fırça Dekor Tekniği

Fırça dekor tekniği, seramik formun ham halde (pişmemiş) ya da piştikten sonra yüzeyine fırça kullanılarak yapılan serbest el dekoru tekniğidir (Resim 88). Formların yüzeylerine renkli astar, boya uygulamalarında kullanılır.

Hitit seramiklerinde serbest fırça el dekoru günlük kullanım eşyalarında görülmemekle birlikte bu teknik daha çok kült törenlerinde kullanılan seramik formlar üzerinde görülür. Fırça dekoru ile dekorlanmış yüzeyler, genellikle zemin renklendirilmesinde, figür uygulanmış formlarda detaylarını ön plana çıkarmak için farklı renkli astarlar ile kullanılmıştır. Bunun yanında form üzerine kuşak (şerit) çekmek ve bu kuşak aralarını dekorlamak içinde kullanılmıştır.

Hititlerde serbest fırça dekorlu seramiklere fazla rastlanmamıştır. Fırça dekoru kabartma dekorlarda, frizler arasında kalan alana geometrik motifler yapmak ve bazı formlarda boyun ve gövde kısımlarına bant yapmak için kullanıldığı görülmektedir.

Hem kabartma, hem de fırça dekoru ile dekorlanmış Hitit formlarından en çarpıcı örnekleri Bitik ve İnandık vazolarıdır. Bunlardan başka, İnandıktepe’de bulunan bir kentarosun gövdesi kırmızı renkli paralel şeritler ve bunların aralarındaki zikzak motifler ile süslenmiştir. Bir başka örnek olan Bitik Vazosu’nda ise; hamur “...toprak rengine bakan kırmızı ve çok iyi aklıdır. Kabartmalarda krem rengi, ince hatlarda ise soluk siyah kullanılmıştır. Kabin gövdesi frizlere ayrılmış, bunlar arasında geometrik bezekli ağ motifi bantlar yapılmıştır” (Darga, 1992: 56).

Fırça dekorlu seramik formların azlığını birçok merkezde yapılan arkeolojik kazıların daha sürmekte olması ve tamamlanmamış olmasına bağlayabiliriz.

#### **4.4. Sgraffito Dekor Tekniği**

Eski Fransızca da sgrafit, İtalyanca da ise sgraffito (kazınmış) olarak geçen sgraffito, değişik yapım tekniklerine göre, seramik eşya üstünde yapılan kazıma dekorlarının bir başka türü olarak uygulanmaktadır (Resim 89).

Sgraffito dekorları, gerçekte seramik eşya dekorlaması ile ilgili sınıflamada, ‘pişirim öncesi dekoratif uygulama türleri’ arasında geçiyorsa da yerine göre sır, astar (angop) ya da yaş çamurlar üstündeki kazıma dekorlarında yararlanılan ir dekorlama yöntemidir.

Orta kuruluktaki çamurlar üstüne kolaylıkla uygulanan sgraffito tarzında çalışmalarla, angoplu (astarlı) parçalarda başarılı sonuçlar alınır. Bunun için parçalar

tek renk ya da iki farklı renkte angobun üst üste kullanılmasıyla astarlanır. Bir süre yavaş yavaş kurumaya bırakılır. Deri sertliğine gelen parçalar alınarak üstlerine istenilen dekor izlenir ya da serbest olarak elle çizilir. Bundan sonra dikkatlice kazıma yapılır. Değişik renkte angoplarla astarlanan parça yüzeyinde yapılan çeşitli yükseltilerdeki kazımlarla, angop ve çamur renginde yer yer değişimlerin ortaya çıkması sağlanır.

Hititler, sgraffito tekniği kullanarak formlar üzerine genellikle geometrik desenler uygulamışlardır. Bu teknikle yapılmış en güzel dekor örneği ‘Çift Başlı Ördek’ heykelciğidir. Boğazköy de bulunan bu formun üzeri astarlanmış ve desenler; yüzeydeki koyu renkteki astarın kazınması sonucu alttaki açık rengin ortaya çıkmasıyla oluşturulmuştur.



**Resim 86** Perdah dekor tekniği (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 87** Kabartma dekor tekniği (Fischer, 1963).



**Resim 88** Fırça dekor tekniği (Bittel, 1976).





**Resim 89** Sgraffito dekor tekniği (Bittel, 1976).

## 5. HİTİT SERAMİKLERİNDE KULLANILAN DESENLER

Hitit seramiklerinde dekorlanmış formlarda kullanılan desenlerin konuları dini sahneler, kült tören sahneleri ya da günlük yaşamdan alınmış sahnelerdir. İşlenen olaylar sahneler halinde, anlatımcı bir üslupla ifade edilmiştir. Sahnelerde insan faktörü ön plandadır. Genellikle insan, hayvan, bitki desenleri ve geometrik desenler kullanılmıştır. Bu desenler ayrı ayrı kullanılmaktansa birkaçını bir arada kullanmayı tercih etmişlerdir. Bir başka dikkat çekici yön ise, bu desenlerin yapım tekniklerinin farklı olmasıdır. Bu desenler kabartma dekor tekniği ile fırça dekor tekniği ile izleme (kertik ve yiv) dekor tekniği ve serbest plastik uygulamalar ile yapılmışlardır.

### 5.1. İnsan Figürlü Desenler

Kült töreni kaplarında çoğunlukla insan figürlü kabartma dekorunu görebiliriz. Bunların en güzel örnekleri Bitik ve İnandık Vazolarıdır. İnandık vazosunda “...dini bir törenin, kutsal izdivaç rituelinin safhaları başlangıcından sonuna kadar, çeşitli sahneler halinde tasvir edilmiştir. Esasta, bütün bu figürlerden, yani tanrılar-tanrıçalar, rahip rahibeler, içki sunanlar, çalgı çalanlar, çanak-çömlek, içki hazırlayanlardan oluşan bu alay, bir kutsal izdivaç rituelini temsil etmektedir. Figürler hareket halinde, bir yere erişmek için veya bulundukları yerde iş görmek üzere hazırlanmışlardır. Vücutların canlılığı elbisenin altında dahi belli olmaktadır. Büyük akrobatın gövde hatları ne kadar belirgin ise, lir çalanların, tahtında oturan büyük tanrının karşısında içki sunanın, çanak-çömlek yapanın, boğayı kurban edenin hareketlerinde, vücudun enerji dolu karakteri yansımaktadır. Figürleri daima aralıktır; biri diğerine dokunmaz. Frizleri dolduran uzun boylu figürlerin, vazo gövdesinin yuvarlaklığına ustaca uydurulması, onları vazonun organik bir parçası haline getirmiştir...”(Özgüç, 1998: 24).

Bitik vazosunda ise Kutsal Evlenme ‘Hieros Gamos’ töreni anlatılmaktadır (Resim 90). Bu vazoda yapılmış insan figürleri İnandık vazosundaki insan figürleri ile üslup açısından benzerlik gösterirler. Bitik vazosunda figürler hareket halinde gösterilmişlerdir. Bu da işlenen sahnelere canlılık ve dinamizm katmaktadır. İnsan vücutları hem cepheden hem de profilden gösterilmişlerdir. Bu iki vazoda da çok

büyük benzerlikler yakalamak mümkündür. “Bitik ve İnandıktepe vazolarının hamurları, astar teknikleri, süsleri, figürlerin üslubu arasındaki birlik/benzerlik, bunların aynı atölyenin eseri/işi olduğundan şüphe ettirmez.” (Özgüç, 1998: 36) Bilinen bu iki kült vazonun dışında farklı konuların işlendiği pek çok eser mevcuttur. Selimli vazosunda av sahnesi betimlemesi; Boğazköy’de bulunmuş başka bir vazoda ise dans eden insan figürü betimlemesi yapılmıştır.

## **5.2. Hayvan Figürlü Desenler**

Hitit seramiklerinde hayvan figürlerini İnsan figürlerinin aralarında yer yer görebiliriz. Bir kült kabının üzerine bezenmiş olarak da av sahnesini görebiliriz. Hititlerde en çok görülen hayvan figürleri geyik, karaca (dağ keçisi) ve boğadır. Av sahnelerinde genellikle Geyik figürü kullanılmış ve insan figürleri ile birlikte kompoze edilmiştir. Selimli’de bulunan üzerinde av sahnesinin işlendiği vazo bu üsluba örnek olarak gösterilebilir. Boğazköy’de bulunan ‘Dağ Keçili Rölyefli Vazo’ Karaca dağ keçisi figürüne örnek olarak verilebilir. Boğa figürü Hititlerde fırtına tanrısını temsil etmektedir. Bu sebeple kült törenlerinde kullanılan vazoların üstünde ve kompozisyonun önemli bir bölümünde tanrılarının bulunduğu sahnelerde yer alır(Resim 91).

Hititlerde Büyük Hitit Krallık çağıının son dönemlerinde yapılan tek renkli kapların üzerinde boğa ve keçi figürlerinin yanı sıra at başlarına da rastlanmaktadır. "...M.Ö. 14 yy’ın ilk yarısında hayvan gözleri, yüze oranla iri, oval biçimde, göz bebekleri çok iyi belli edilmiştir. Göz çevresi ve göz kapakları kordon gibi bir kabarıklıkla gösterilmiştir. M.Ö. 13. yy da göz deseni değişmiş son derece basite indirgenmiştir. Hayvanların çoğu atgiller türünden, uzun boyunlu, açıkbaşlıdır. Gözler hep düğme gibidir. Bulunan beden, bacak ve ayaklar, kuyruklar daha çok boğaları anımsatmaktadır”(Darga, 1992: 217).

## **5.3. Geometrik Desenler**

Farklı tarzlarda geometrik desenlerin görüldüğü Hitit seramiklerinde, genellikle "...Geometrik desenler formun üzerinde kendi başlarına bir süs unsuru

olabildiği gibi, insan ve hayvan motifleri arasında da bulunabilmektedir (Resim 92). Kabartma dekorlu seramiklerde frizler arasında frizleri ayıran bir bant şeklinde birbirini tekrar eden geometrik motiflerde görülür. Kabartmalı hayvan figürlerinin üzerinde de yer yer süsleyici bir unsur olarak geometrik motifler kullanılmıştır. Hitit yivli seramiklerin çeşitli yerlerinde yer yer üçgen iç içe geçmiş daire, yarım ay gibi geometrik şekiller kabartma dekoruyla oluşturulmuştur. Hitit matara formlarının gövdeleri Üzerinde kalınlıkları eşit olmayan iç içe geçmiş daireler ve bunları kesen düz çizgilerin oluşturduğu çeşitli geometrik desenler yer alır.”(Yıldız, 2001: 97) Geometrik desenlerin kullanıldığı başka bir örnekte İnandıktepe Vazosu’dur. “Vazonun ağız Üstünde kırmızı ve siyah renkli dikdörtgen (blok) motifler dönüşümlü olarak sıralanmış olmalıdırlar. Kulpların aşağısında ve arasında iki bölümde meyilli hat sıraları görülmektedir. Bunların solunda ise baklava dilimi şeklinde izler vardır. Kulpların altında, iki kırmızı hat arasındaki alanda, basamak şeklinde düzenlenmiş beş kırmızı (sağda) ve beş siyah (solda) dikdörtgen görülmektedir. Bu motif aralıklı olarak tekrar etmektedir. Bunun dışında vazo üzerinde, dağınık üçgenler de fark edilmektedir...” (Kulakoğlu, 1997: 131).

#### **5.4. Bitkisel Desenler**

Bitkisel desenler Hitit desenleri içinde az görülen bir desendir. Kırık kap parçalarının üzerinde stilize edilmiş bitkisel motifler yapılmıştır. Bitkisel motiflere, kabartma dekorlu kaplar üzerinde de rastlanır. Bitkisel desenlerin uygulanması genellikle fırça dekor tekniği ile yapılır. “Eski ve Orta Hitit çağı mühürlerinde stilize ağaç ve çiçek motiflerine çok rastlanır...” (Özgüç, 1988: 61). İnandık Vazosunda, bitki motiflerinin yer aldığını görmekteyiz. Bu vazonun üstünde “...zambak resimleri, tabiattakine uygun olarak, çok sık bir şekilde yapılmışlardır. Alacahöyük kabartmalarında görülen stilize çiçek ve ağaçların ilk örnekleridir...” (Özgüç, 1988: 61). Hitit kaplarının üzerinde bitkisel desenlerin fazla göremesek de Hitit mühürlerinde bitkisel desenleri daha fazla görmekteyiz (Resim 93). Aşağı Şehir kazılarında bulunan başka bir örnekte Boğazköy’de bitkisel desenlerin yapıldığını gösterir. Bulunan kırık bir parça üzerinde “... rölyef olarak bitkisel bezek altında, harp çalan müzisyen başı...” (Darga, 1992: 64) yer almaktadır.



**Resim 90** İnsan figürlü desen (Özgüç, 2004).



**Resim 91** Hayvan figürlü desen (Alp, 2003).



**Resim 92** Geometrik motifli desen (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



**Resim 93** Bitkisel motifli desen (Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 2002).



## 6. HITİTLERDE PİŞİRİM YÖNTEMİ

Hititli seramik ustaları, yaptıkları işleri pişirmek için özel fırınlar kullanmışlardır. Fırınlar, ayrıntılı şekilde inşa edilmiş yapılar değillerdir. Bu fırınlar, pişirme ısısı ve hava akımının daha rahat denetlenebildiği, ateşlik ve fırın odasıyla iki bölümlü ve alttan ısıtılmalı bir yapıya sahiptiler. Kaplar bu fırınlarda, bej, kahverengi ve kırmızının tonlarını alacak şekilde, yükseltgen ortamda pişirilirdi.

Hitit imparatorluğun son yıllarda Merkez tapınak mahallesinde köklü bir değişiklik görülmektedir, “...o zamana kadar boş bırakılmış olan alanlar ve hatta bazı tapınakların yerinde yeni yapılaşmalar başlamıştır. Bunlar, daha önceden inşa edilmiş yapılarının planlanmasına göre değil, herhalde anlık ihtiyaçlara göre ortaya çıkmışlardır. Bulunan çömlekçi fırınlarının, yeni yapılaşmada üretim işlevi için kullanıldığını işaret eder” (Neve, 1990: 118).

Fırınlar, yerleşmenin yoğun olduğu bölgenin uzağına kurulmuştur. Etrafı bataklık bir alanla çevrilmiştir. Bu uygulamanın bir nedeni yangın tehlikesidir. Bir başka nedeni ise, “Bu bölgedeki fırınların suyun yakınlığıyla da ilgisi olmasıdır. Balçığın hamur haline getirilmesi için su kullanıldı. Çukur fırınlar, bölge kazıları başladığından beri ‘ağaç denizi’ olarak adlandırılan sahanın tarlalardaki yanık mil çamuru toprakları ve hatalı pişirimlerin toplanmasıyla iyice ortaya çıktı. 1979 ve 1982 yılları arası toplam olarak belirgin beş fırın ortaya çıkarılabildi (Resim 94–95), diğer yanık mil ve küller toplanırken ağır bozukluklar yüzünden ateş fırınlarının ateş çukurunun kalıntılarının veya fırın enkazlı çöp çukurlarının söz konusu olup olmadığı açıkça belirlenemedi. Şüpheli durumlardan birisi hesaba katılırsa, bütün fırınlar aşağı yukarı 4 numaralı ocağın arazisini kapsayan dar bir bölgede toplanırlar. Son yıllarda yapılan kazılarda, doğu ve kuzeye bitişik bölgelerde diğer çukur fırınları ortaya çıkarılmıştır. Fırınların numaralandırılması keşif sırasına göre yapılmıştır, bu yüzden sıralama, stratigrafik ve topografik sıraya uymaz” (Karpe, 1996: 7).

Fırının etrafı birbirine paralel bulunan iki ateşlik çukuruyla örülmüştür (Resim 96–97). Ancak fırının alt kısmı bulunmuş, çukur ve üst kısmıyla ilgili hiçbir şey bulunamamıştır. Fırın 4,6 m uzunluk ve 4,2 m genişliğe sahip olup bu haliyle en büyük çukur fırın grubuna girer. Ateşlik çukurunun iç ölçüleri 4–4,2 m x 1–1,2 m dir. Her iki çukur arasındaki bölme duvarı ve yan duvarlar hâlâ 0,8 m yükseklikte



bulunmaktadır. Fırınlr genellikle kalkerlerden, nadiren serpantinit ve kuarzitlerden oluşmaktadır.

Yastık biçiminde kubbeli çatılara sahiptirler ve duvarları kısmen yontularak yapılmıştır. Bu işlenmiş taşlar, ‘yanlış bağlantılarının’ açıkça gösterdiği gibi burada ikinci bir kullanım amacıyla bulunmaktadırlar. Görünen tarafları dayanak olarak kullanılır. Yan taraflarını ise, içbükey olarak konulmuş, basit kırık taşlar oluşturur. Yani, daha eski, yıkık binalardan alınmış parçalar burada tekrar kullanılmıştır. Özellikle, ateşlik çukurunun güney tarafında işlenmiş taşların kullanıldığı görülmektedir. Taşların büyüklüğü ve kalitesi doğuya, arka bölgeye gittikçe azalır. Burada konstruksiyon esas itibariyle kerpiç tuğla veya kerpiçler tarafından oluşturulmuştur. Burada taş duvar ancak daha yüksek bir mertebede kullanılmaya başlanmıştır. Duvar bandında yer alan taşlar, batı tarafta giriş bölgesini, arka tarafta da sadece temel dayanaklarını oluşturur. Dört tarafı dış duvarlarla örülen fırının, alt kısmının açık olarak değil toprağa gömülü olduğu ve dış taraflarının cüruflla desteklenmiş bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Ateşlik çukurunun yan duvarları, pişirilerek tuğla haline getirilen balçıkla sıvanmıştır. Birkaç yerde tamir zamanından kalma sıva tabakası tespit edilebilmiştir. Balçık sıva tabakası parmak izlerinin de gösterdiği gibi elle yapılmıştır. Fırının kullanılma süresinin sonlarına doğru, gerekli olan sıva tamiratının itina ile yapılmadığı görülmektedir. Öyleki bazı bölümlerde duvarın kireç taşları alevlere karşı sipersiz olarak konmuş ve bu yüzden de değişen oranlarda yanık izleri ortaya çıkmıştır.

Ateşlik haznesinin tabanı, doğu tarafının arkasından ocak deliğine giden meyilli bir sathın olduğunu göstermektedir. Arka ve daha üst alanda balçıklı zemin ısınırken, tabanda açıkça görülebilen yeraltında tuğlalaşmayı engelleyici bir kül tabakası oluşmuştur. Güney ateşlik çukurunun doğu kısmında ortada yer alan yıkılmayı önleyici bir kalas kalıntısı göze çarpmaktadır. Oval D şeklinde balçıkla sıvanmış kerpice, muhtemelen çukur yerin taşıyıcısı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca dikey yerleştirilen bir kerpiç direğin alt kısmı da burada bulunmuştur.

Balçıkla sıvanmış kerpice bilerek büyük bir çömleğin kenar kırıkları yerleştirilmiştir. Taşıyıcı görevi üstlenen direğin konması, sonradan yapılan fırın

tamirinin bir göstergesidir. Buradaki çukur kısmın çökmesinden sonra, ateşleme çukurunun yan duvarları eğim yükünden dolayı hafifçe kuzeye yatmış durumdadır. Fırının kullanılmamasından sonra bu çukurlar hemen doldurulmamış, aksine büyük boşluklar oluşturacak şekilde kalmaya devam etmiştir. Gün geçtikçe de bakımsız bir hal almıştır. Daha sonra ise, çukur yerin, duvarın, ateşleme haznesinin, çukur yeri taşıyan kerpiç direğin ve hatalı yakmanın sonucunda oluşan kırık parçalar bir yığın oluşturmuştur. Hitit bölgesine ait çanak fırınların tasviri resim ve modelleri bilinmiyor. Fırının yıkılan üst kısım görüntüsü eksiktir. Ancak geçmişten günümüze kadar gelen diğer kültürlerdeki örneklerin karşılaştırılması, bize fikir verecektir. Çünkü teknik tesisler olarak fırınlar, belirli, hiç değişmeyen, fonksiyonel ihtiyaçlara göre inşa edilmektedir. Bu tezle yola çıkarsak, her iki ateşlik çukurunun yüksekliği 1–1,5 m olmalıdır. Orta bölme duvarı ile dış duvarlar arasında, karşılıklı duran kerpiç direklerden sonraki çukur yerin bir iskelet tarafından taşındığı yıkılan fırın parçalarından anlaşılabilir. Buradan, direk başlarının ortada bir noktada birleştiğini ve karşılıklı olan 0,6–0,7 m uzunluğunda üç veya dört direğin birbirlerine kama yardımı ile bağlanıp sağlamlaştırıldığını anlıyoruz. Bu tür üçerli veya dörderli konstruksiyonlar yardımıyla ateşlik çukurunun üstü boydan boya kubbeyle örtülebilmektedir.

Ele geçen taş duvarlar bu tür bir konstruksiyon için çok ensizdir. Bundan dolayı duvarları dikey olarak yapmışlar ve ocağının üstünü ihtiyaç halinde büyük pitos kırıklarıyla örtmüşlerdi. Duvarlar için yapı malzemesi olarak kerpiç tuğla kullanmışlardır.

Ele geçen kalıntılardan edinilen bilgilere göre; bu fırınlar, dik çıkan alev sevkiyle ‘ayaklı fırın’ olarak adlandırılırlar. Yaygın bir tip olan bu fırınların arka bölümlerinde hava deliklerinin açılmamış olduğu görülür. Buda bize, yanıcı gazların yatay olarak değil, dikey olarak fırını terk ettiğini gösterir. Ocak delikleri de iki tanedir. Bunun nedeni olarak ta fırının büyüklüğünü gösterebiliriz. Fırın boyutlarının büyük olması, daha fazla yakıt gerektirmiştir. Bu yüzden ocak delikleri sırayla yakılmış, biri sönünce yakıt artıkları boşaltılıp tekrar doldurulmuştur. Böylece fırın sürekli olarak yanar duruma getirilmiştir.

Sonuç olarak Hitit seramiklerinin “terra-cotta” türünde olduğu, herhangi bir

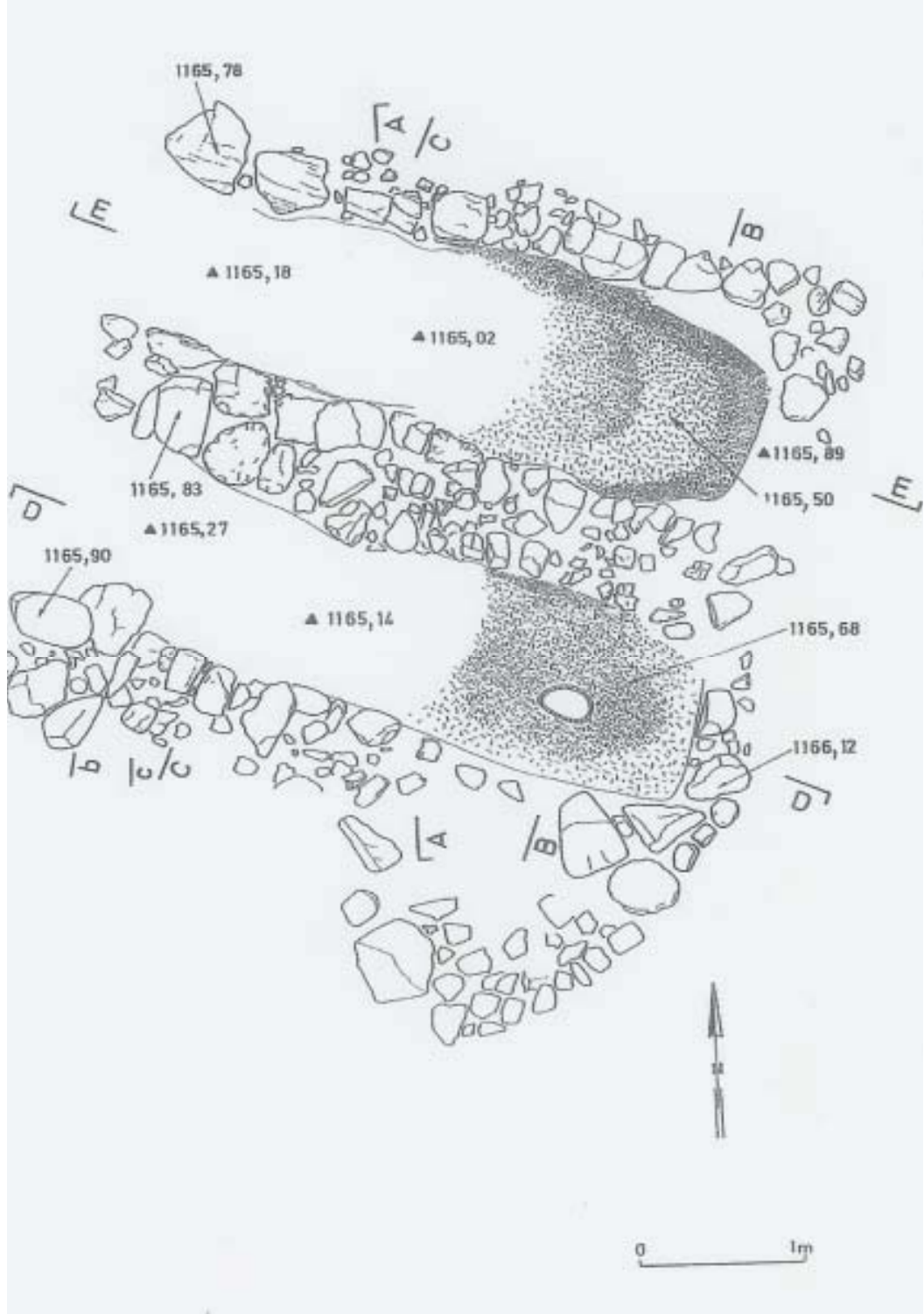
katkı maddesi katılmadan oksidasyon atmosferde pişirildiği anlaşılmıştır. “Pişirme sıcaklığının genelde 900°C ve üstünde olduğu söylenebilir” (Demirci, Akyol, Türkmenoğlu, Özer, 1998: 150) .



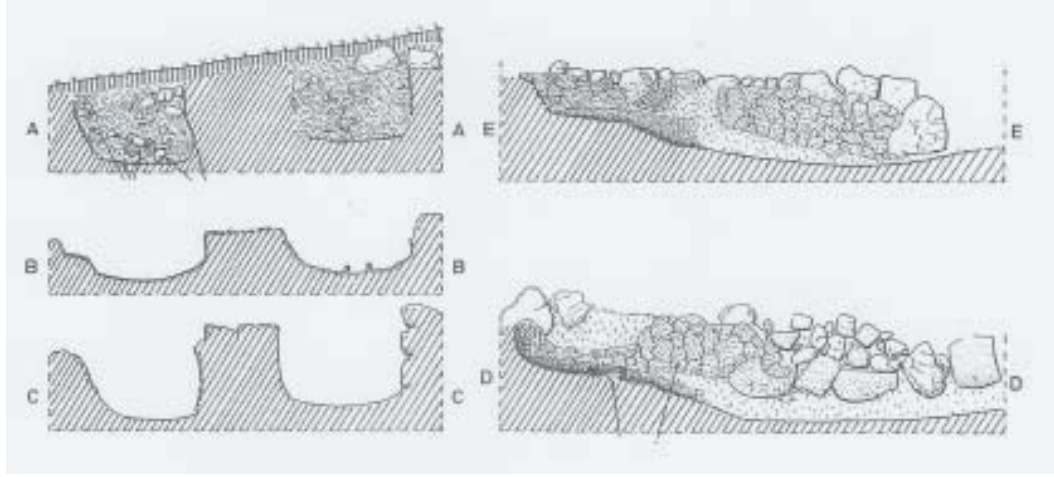
**Resim 94** Fırın kalıntısı (Karpe, 1996).



**Resim 95** Fırın kalıntısı (Seeher, 1996).



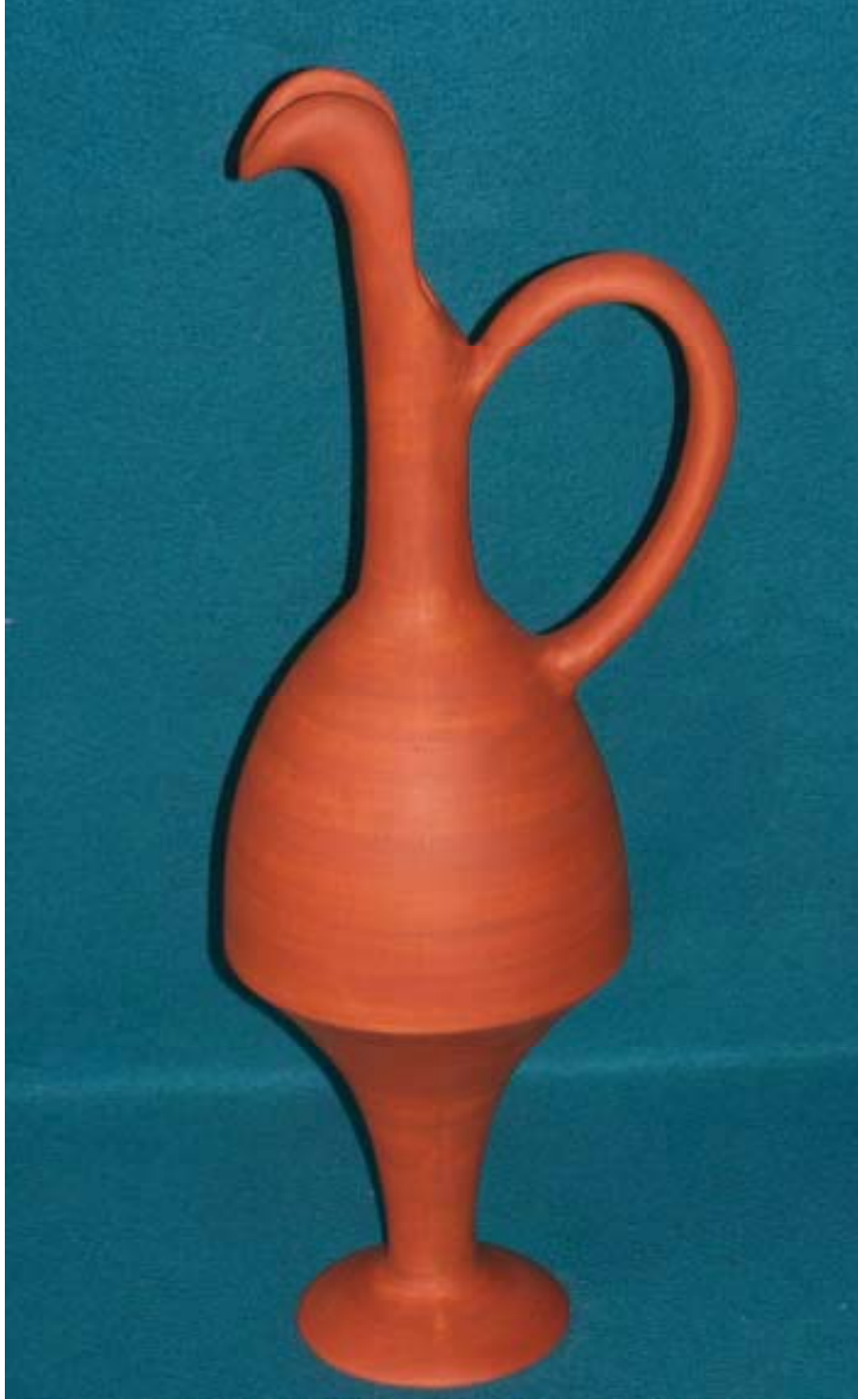
**Resim 96** Fırının üstten görünüşü (Karpe, 1996).



**Resim 97** Fırının kesit halinde yandan görünüşü (Karpe, 1996).



## 7. KİŞİSEL ÇALIŞMALAR

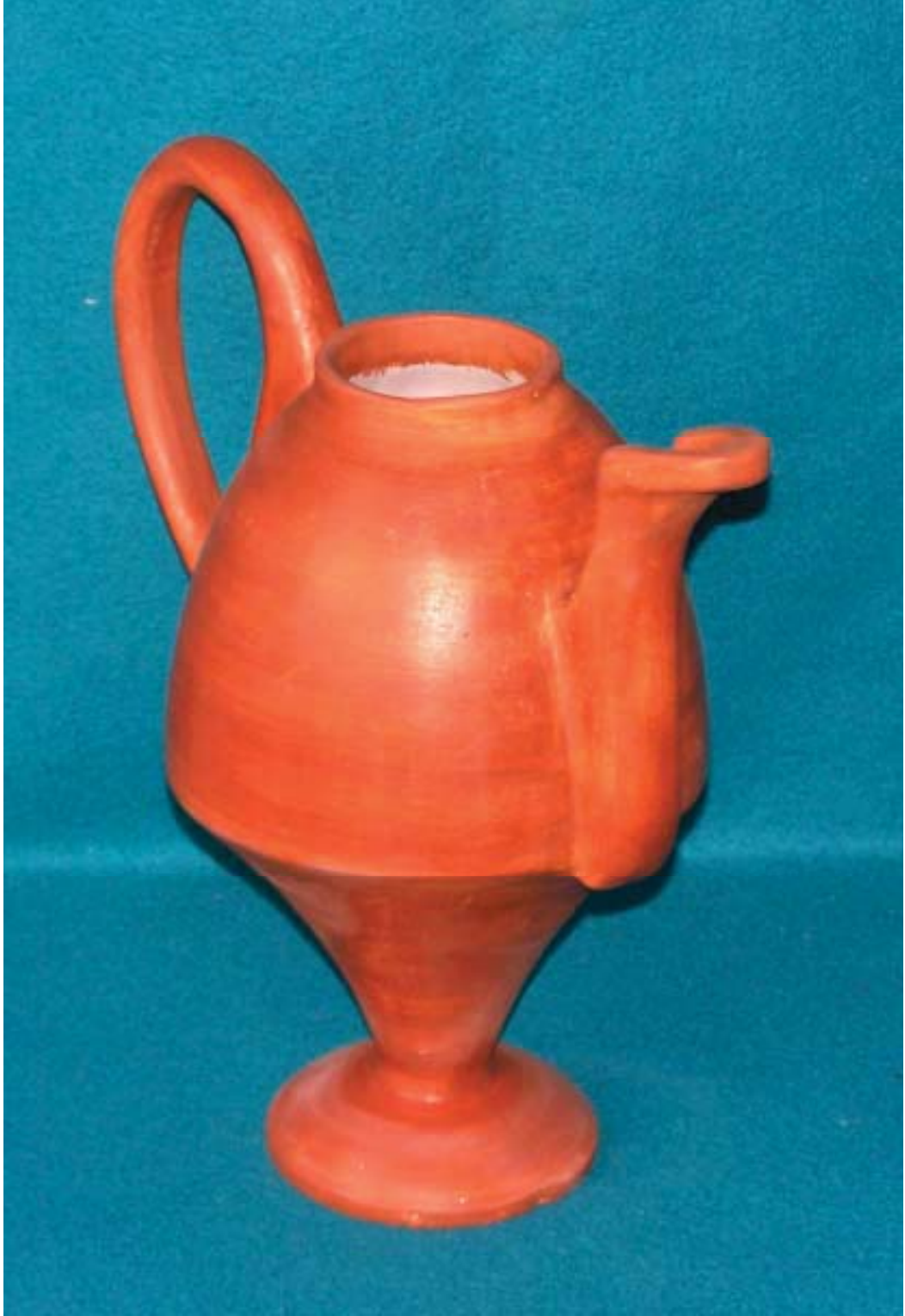


**Resim 98** Gaga ağızlı testi.





**Resim 99** Gaga ağızlı testi



**Resim 100** Çaydanlık



**Resim 101 İbrik**

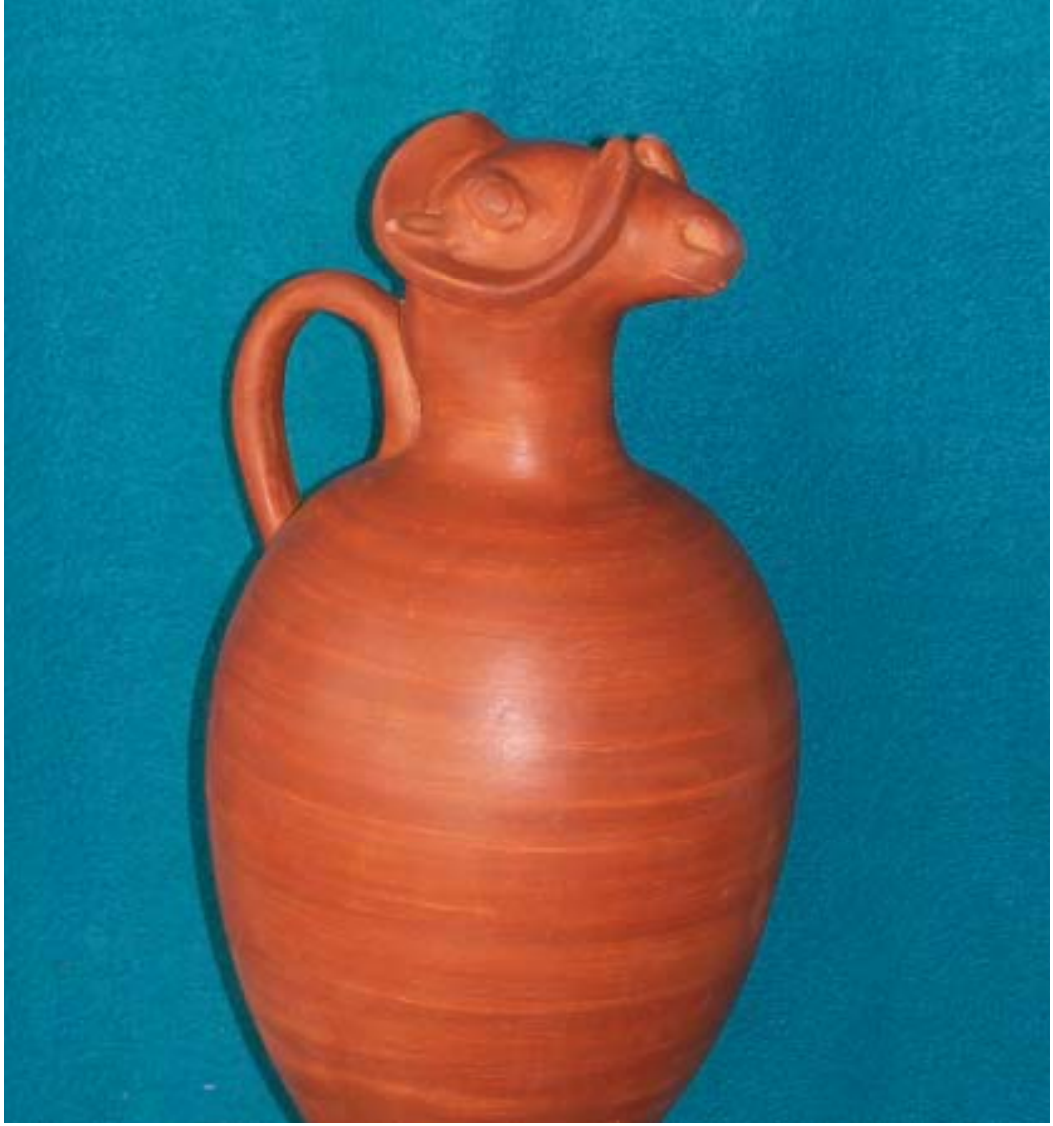


**Resim 102** Matara



**Resim 103** Çift kulplu kap





**Resim 104** Koç başlı riton



**Resim 105** Koç başlı riton (Ayrıntı)





**Resim 106** Tablet

## SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Anadolu'da kurulmuş ve burada varlığını sürdürmüş olan Hititler, tarihsel anlamda en uzun süredir araştırılan uygarlıkların en başında gelmektedir. Kendilerine has bir yapıları olan Hititler, bin yılı aşkın bir süre bu topraklarda varlığını sürdürmüştür.

Hititlerin sosyal, dinsel ve kültürel yaşamları diğer kültürlerden farklı bir yapıya sahiptir. Özellikle dinsel anlamda bu farklılaşmayı görebiliriz. Ele geçirdikleri ülkelerin tanrılarını, kendi tanrıları arasına eklemeleri hiç görülmemiş bir uygulamadır. İlginç olan ise o tanrıları kızdırmak istemeyişleridir. Bu yüzden Hitit dinsel törenlerinde her tanrı için farklı bir tapınma söz konusudur. İşte bu düşünce şekli Hitit sanatına yön veren en büyük etkenlerden biri olmuştur. Hititlilerin düşüncelerini tanrılara ifade eden sanat ürünleri, onlar için çok önemli bir duruma gelmiştir. Hitit sanat ürünlerini, diğer emsallerinden ayıran en büyük özellikte budur.

Seramik ürünler, Hitit yaşantısında pek çok açıdan önemli bir yer tutmaktadır. Günlük kullanım kapları, Hitit insanının tüm ihtiyaçlarına cevap vermiştir. Yetenekli ustaların varlığı, yapılan seramiklerin yüksek kalitede olmasını ve çeşitliliğinin artmasını sağlamıştır. Seramiklerin bir başka kullanım alanı da yazılı belgelerdir. Hitit Uygarlığı, tüm sosyal yaşantıyı, dinsel törenleri ve yapılan anlaşmaları tabletlere geçirerek, bu günlere, kendi yaşantıları hakkında belge bırakmışlardır. Bu yüzden ele geçen tablet sayısı oldukça fazladır. Hitit seramiklerini, diğer tüm seramik ürünlerden ayıran en önemli özelliği, yapılan kült objeleridir. Daha önce anlattığımız gibi, dinsel yaşam çok farklıdır. Bu farklılık, seramik kült objelerinin de farklı biçimler almasını sağlamıştır. Tapınılacak tanrı sayısının fazla olması, yapılan kült ürünlerinin de farklı olmasına neden olmuştur. Kült törenlerinde kullanılan seramiklerde anlatımcı bir üslupla yapılan kabartma dekorlar ve figürlerin başka bir örneği yoktur. Bu ürünlerin anlatımı çarpıcı ve açıklayıcıdır.

Hititlerin seramik formlardaki bu zenginliği, desen ve dekor anlamında aynı düzeyde görülememektedir. Ancak Hitit seramikleri, kaliteleri ve görsel nitelikleri açısından yüksek örnekler vermiştir.

Uygarlığın son dönemlerinde metal işlemeciliğinin gelişmesi Hitit seramiğini olumsuz yönde etkilemiştir. Metal ürünlere verilen değer, seramiklerin eski önemini

yitirmesine sebep olmuştur. Çömlekçi çarkının iyice yayılması ürünlerin seri üretime doğru kaymasına neden olmuştur. Bu da üretimdeki kalitenin azalmasına sebep olarak gösterilebilir. Maalesef Hitit seramiği, daha da gelişmek yerine, giderek yozlaşmaya başlamıştır. Hitit Uygarlığının sona ermesiyle, tapınak ve saray içerisinde çalışmalarını sürdüren Hititli seramik ustaları dağılmak zorunda kalmışlar ve zaman içerisinde yok olmuşlardır. Böylece Hitit seramikleri, tarihsel süreçte pek çok değişime uğramıştır. Kendilerinden sonra, bu topraklarda yaşayan diğer medeniyetler her ne kadar Hitit seramiklerini örnek alsalar da bir daha hiçbir zaman seramikler, o kaliteye ulaşamamışlardır.

Günümüzde Anadolu'nun bazı yörelerinde hala Hitit tarzı çanak çömleğin yapıldığını görebiliyoruz. Kültürel etkileşim, ülkemizdeki seramik sanatçılarının da Hitit seramiklerini yorumlayıp yeni biçimler haline dönüştürmesine yardımcı olmuştur.

Bu tezde Hitit seramikleri, tarihsel sürece uygun olarak, form, dekor, yapım ve pişirim yöntemleri yönünden incelenmeye çalışılmıştır. Arkeolojik ve etnografik değerlerin, gelecek kuşaklara ulaştırılması, kültürel varlığımıza sahip çıkıp, devamını sağlayacağından, bu tip çalışmaların, artarak devam etmesi gerekmektedir.

## KAYNAKÇA

### Kitaplar:

- AKŞİT, İ., Hititler, **Türkiye'nin Tarih Hazinesi Orta Anadolu Uygarlığı**, Sandoz Yayınları, No:2, 1981.
- AKURGAL, E., **Anadolu Kültür Tarihi**, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları 67, Ankara, 2003.
- AKURGAL, E., **Hatti ve Hitit Uygarlıkları**, Net Turistik Yayınları, İstanbul, 1995.
- ALP, S., **Hitit Güneşi**, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları 179, Ankara, 2003.
- AYTAÇ, Ç., **Sanat ve Uygarlık**, Ankara, 1981.
- BİLGİ, Ö., **M.Ö.II. Binyılda Anadolu'da Bulunmuş Olan Matara Biçimli Kaplar**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 2862, İstanbul, 1982.
- BİTTEL, K., **Die Hethiter**, München, 1976.
- DARGA, M., **Hitit Sanatı**, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları: 56, İstanbul, 1992.
- FİSCHER, F., **Die Hethitische Keramik Von Boğazköy**, Berlin, 1963.
- KARPE, A.M., **Hethitische Töpferei Der Oberstadt Von Hattuša**, 1996.
- MELLART, J., **Anadolu'nun En Eski Uygarlıkları**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1988.
- ÖZGÜÇ, T., **Maşathöyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1978.
- ÖZGÜÇ, T., **Maşathöyük II Boğazköy'ün Kuzey Doğusunda Bir Hitit Merkezi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1982.
- ÖZGÜÇ, T., **İnandıktepe; Eski Hitit Çağında Önemli bir Kült Merkezi**, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1988.

SEEHER, J., **Archaologischer Anzeiger**, 1996.

SİNEMOĞLU, N., **Sanat Tarihi, Tarih Öncesinden Bizansa**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1984.

SÜEL, A., **“Ortaköy-Şapinuwa: Bir Hitit Merkezi”**, TUBA-AR, Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi, S.1, 1998.

UZUNOĞLU, E., **Küp Üzerine Bir Hitit Silindir Mühür Baskısı**, Anadolu Araştırmaları VI, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1978.

#### **Makaleler:**

DİNÇOL, A., “Hititler Son Tunç Çağı”, **Arkeo Atlas Dergisi**, Sayı 3, s. 22, 2004.

DİNÇOL, A., “İlk Yazı”, **Arkeo Atlas Dergisi**, Sayı 3, s. 26, 2004.

DİNÇOL, A., “Anadolu’da Hiyeroglif Yazısı”, **Arkeo Atlas Dergisi**, Sayı 3, s. 29, 2004.

DİNÇOL, A., “Mühürler”, **Arkeo Atlas Dergisi**, Sayı 3, s. 31, 2004.

DİNÇOL, A., “Büyükler, Prensler, Beyler”, **Hititler ve Hitit İmparatorluğu**, Bonn, 2002.

DİNÇOL, A., “Tabarna ve Aedikula Mühürleri”, **Hititler ve Hitit İmparatorluğu**, Bonn, 2002.

EMRE, K., “Hitit Sanatı”, **Arkeo Atlas Dergisi**, Sayı 3, s. 50, 2004.

KARPE, A.M., “Kuşaklı-Sarissa”, **Hititler ve Hitit İmparatorluğu**, Bonn, 2002.

KARPE, A.M., “Orta Hitit ve Büyük İmparatorluk Dönemleri Çanak Çömleği”, **Hititler ve Hitit İmparatorluğu**, Bonn, 2002.

ÖZGÜÇ, T., “Adak ve Libasyon”, **Hititler ve Hitit İmparatorluğu**, Bonn, 2002.

ÖZGÜÇ, T., “Eski Hitit Çağı Seramiği”, **Hititler ve Hitit İmparatorluğu**, Bonn, 2002.

ÖZGÜÇ, T., “Karum Dönemi Kült Kapları”, **Hititler ve Hitit İmparatorluğu**,

Bonn, 2002.

SEEHER, J., “Hattuša”, **Arkeo Atlas Dergisi**, Sayı 3, s. 62, 2004.

SÜEL, A., “Ortaköy-Şapinuwa”, **Arkeo Atlas Dergisi**, Sayı 3, s. 61, 2004.

UMURTAK, G., “Hitit Çanak Çömleği”, **Arkeo Atlas Dergisi**, Sayı 3, s. 49, 2004.

#### **Tezler:**

KULAKOĞLU, F., “Orta Anadolu’da Eski Hitit Krallık Çağı Seramiği,”

Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997.

YILDIZ, F., “Hitit Uygarlığı Seramiklerinin Form, Dekor ve Desenlerinin

**İncelenmesi,”** Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Eskişehir, 2001.

#### **Bildiriler**

NEVE, P.J., “Tanrılar ve Tapınaklar Kenti Hattuša”, **Uluslararası I. Hititoloji**

**Kongresi Bildirileri**, Çorum, 1990.

DEMİRCİ, Ş., “Şipunuva, Ortaköy Kazısından Alınan Bazı Seramik, Toprak,

Kerpiç, Harç, Sıva ve Tablet Örnekleri Üzerine Bir Çalışma”, **III.**

**Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri**, Ankara, 1998.

#### **İnternet Kaynakları**

<http://www.geocitites.com/arkeoloji.2000>